

VECĀKA GADAGĀJUMA IEDZĪVOTĀJI LATVIJĀ

2012

Arvien tuvāk faktiem un cilvēkiem!

LATVIJAS REPUBLIKAS CENTRĀLĀ STATISTIKAS PĀRVALDE

VECĀKA GADAGĀJUMA IEDZĪVOTĀJI
LATVIJĀ

Rīga
2012

Piezīmes vai ierosinājumus šīs publikācijas satura pilnveidošanai lūdzam sūtīt Centrālās statistikas pārvaldes Sociālās statistikas departamentam Lāčplēša ielā 1, Rīgā, LV-1301.

Jaunākos statistikas datus, kā arī datus par plašāku laika periodu ir iespējams iegūt Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapā (<http://www.csb.gov.lv>) un interneta datubāzēs (<http://www.csb.gov.lv/db>).

NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Parādība nav konstatēta	-
Parādība ir konstatēta, bet tās lielums ir mazāks par pusi no lietotās mērvienības	0; 0,0
Trūkst datu, vai tie ir apšaubāmi	...
Tabulas rindas un ailes krustpunktā esošās rūtiņas aizpildīšana loģiski nav iespējama	x

Datu avoti

Atbildīgā par izdevumu

Sociālās statistikas departamenta Dzīves līmeņa statistikas daļa

Lidija Spārīte

Konsultants

Latvijas Universitātes asociētais profesors

Atis Bērziņš

© Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2012.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce obligāta.

ISBN 978-9984-06-431-4

12-015-000

EIROPAS GADS AKTĪVAI NOVECOŠANAI UN PAAUDŽU SOLIDARITĀTEI (2012)

Kopš 80.gadu sākuma Eiropas Savienības līmenī gandrīz katru gadu tiek organizēti tā sauktie Eiropas gadi, kas ir veltīti noteiktiem jautājumiem. Mērķis ir palielināt sabiedrības informētību un pievērst valstu vadību uzmanību būtiskiem jautājumiem, kurus ES valstis vēlas kolektīvi uzsvērt. Piemēram, 2010.gads bija Eiropas gads cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību, savukārt 2011.gads – Eiropas brīvprātīgo kustības gads. Gadu tematika tiek izvēlēta iepriekš, lai varētu izstrādāt kampaņas un veikt sagatavošanās darbus. 2012.gads ir Eiropas gads aktīvām vecumdienām, kā mērķis ir paaugstināt informētību, noteikt un izplatīt labu praksi, un mudināt ne vien politikas veidotājus, bet arī iesaistītās personas visos līmeņos veicināt aktivitātes ideju un arī Eiropas vecāku paaudžu aktīvu rīcību. Kā liecina pētījumi, Eiropas Savienību skar būtisks iedzīvotāju novecošanas process, darbaspējīgā vecuma Eiropas iedzīvotāju skaits samazinās, savukārt 65 un vairāk gadus vecu iedzīvotāju skaits turpina pieaugt par aptuveni diviem miljoniem gadā. Iedzīvotāju novecošana kļuvusi par vienu no svarīgākajiem uzdevumiem, kas jārisina. Novecošana palielina ekonomiskās un sociālās prasības kā Eiropas valstīs, tā arī citviet pasaulē, tai skaitā Latvijā. Vecāka gadagājuma iedzīvotāji ir vērtīgs un bieži vien nenovērtēts resurss, kas sniedz būtisku devumu sabiedrībai. Tādēļ kā Eiropā, tā Latvijā ir jācenšas vairāk izmantot šo vecākā gadagājuma iedzīvotāju iespējamo devumu sabiedrībai. Tikpat svarīgs ir paaudžu solidaritātes jautājums, lai vecāki cilvēki nejustos nošķirti un nesaprasti no citu ģimenes locekļu puses, kā arī sabiedrības kopumā. Ja paaudžu starpā ir vāja komunikācija un sadarbība, palielinās sociālā atstumtība un tiek ietekmēta visu paaudžu dzīves kvalitāte. Tāpēc, lai risinātu sabiedrības novecošanas izaicinājumu, cilvēkam, kļūstot vecākam, jābūt aktīvam, un paaudzēm savā starpā ir jāsadarbojas un jārespektē viena otru.

Eiropas gada ietvaros, kas veltīts aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei, tiek skaidrota aktīvas novecošanas un paaudžu solidaritātes nozīme, popularizēta esošā politika un tiek veikti pasākumi, kas īstenoti dalībvalstīs aktīvas novecošanas un paaudžu solidaritātes veicināšanai. Šī gada mērķis ir risināt ar vecumu saistītus diskriminācijas un stereotipu jautājumus, kā arī panākt vienošanos par aktīvu rīcību aktīvas novecošanas un paaudžu solidaritātes jautājumu risināšanā.

Lai veicinātu efektīvu un aktīvu komunikāciju ar sabiedrību par Eiropas gada mērķiem un plānotajiem pasākumiem, Labklājības ministrijas mājaslapā šim Eiropas gadam (2012) ir izveidota atsevišķa sadaļa.

Eiropas gads **aktīvai novecošanai**
un **paaudžu solidaritātei 2012**

SATURS

IEVADS	5
GALVENO FAKTU APKOPOJUMS	6
1. DEMOGRĀFISKAIS RAKSTUROJUMS	9
2. IZGLĪTĪBA, INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJU IZMANTOŠANA	15
3. NODARBINĀTĪBA	19
4. DARBA SAMAKSA	29
5. MĀJOKĻA APSTĀKĻI	33
6. VESELĪBA	37
7. SOCIĀLĀ NODROŠINĀŠANA	47
8. IENĀKUMI	53
9. PATĒRIŅĀ IZDEVUMI	57
10. NABADZĪBA UN MATERIĀLĀ NENODROŠINĀTĪBA	67
11. LAIKA IZLIETOJUMS UN KULTŪRAS AKTIVITĀTES	75
PUBLIKĀCIJĀ IZMANTOTIE TERMINI	81

IEVADS

Publikācija „Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā” ir tapusi Eiropas gada aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei ietvaros. Šī ir pirmā Centrālās statistikas pārvaldes analītiska rakstura publikācija, kas veltīta kādai sabiedrībā nozīmīgai iedzīvotāju grupai – statistiskas dati par iedzīvotājiem vecumā 65 gadi un vairāk. Analītisku teksta izklāstu papildina tabulas un grafiski attēli.

Kāpēc tieši šī vecuma grupa? Pirmkārt, tā tiek regulāri izmantota dažādās publikācijās visā Eiropā, un daudzi dati starptautiskos salīdzinājumos ir sniegti tieši par šo vecuma grupu. Otrkārt, *Eurobarometer* apsekojumā, kas tika veikts visās Eiropas Savienības dalībvalstīs pagājušā gada nogalē, viens no jautājumiem bija par to, kāds ir vecums, kad cilvēku var uzskatīt par vecu. Respondenti pārsvarā nosauca 63,9 gadu vecumu, kas ir tuvu publikācijā aplūkotajai vecuma grupai – 65 gadi un vecāki.

Sagatavojot šo publikāciju, izmantoti 2011.gadā veiktās tautas skaitīšanas, kā arī dažādu izlases apsekojumu dati – Darbaspēka apsekojums, Ienākumu un dzīves apstākļu apsekojums, Mājsaimniecību budžetu apsekojums, Laika budžeta apsekojums, Datoru un interneta lietošana mājsaimniecībās. Izmantoti arī regulārie statistikas dati, kas raksturo demogrāfiskos procesus, veselības, sociālās apdrošināšanas un palīdzības faktus, kā arī citu institūciju dati, kas apkopo statistiku.

Šajā publikācijā dati ne vienmēr ir sniegti garā laikrindā, jo Tautas skaitīšanā precizētā iedzīvotāju skaita dēļ ir jāveic daudzu apsekojuma datu pārrēķini, kas vēl ir darba procesā.

Atsevišķos gadījumos dēļ vērtību noapaļošanas ir iespējamas nelielas atšķirības starp uzrādīto kopējo apjomu un saskaitāmo kopsummu.

Publikācija ir tapusi Sociālās statistikas departamenta direktora vietnieka Edmunda Vaska vadībā, sadarbojoties ar departamenta un citu Centrālās statistikas pārvaldes struktūrvienību darbiniekiem. Šīs publikācijas konsultants ir Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes asociētais profesors Atis Bērziņš.

FAKTI PAR VECĀKA GADAGĀJUMA LATVIJAS IEDZĪVOTĀJIEM

2012.gada sākumā Latvijā bija 379 tūkstoši iedzīvotāju vecumā 65 gadi un vairāk jeb 18,6% no kopējā iedzīvotāju skaita. Kopš 1990.gada vecākās paaudzes (65 gadi un vecāki) iedzīvotāju skaits pieauga par 20%, neskatoties uz iedzīvotāju kopējā skaita samazinājumu par 23%.

Lielākais vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars 2012.gada sākumā bija Latgales statistiskajā reģionā (19,6%) un Vidzemes reģionā (19,5%), zemākais – Pierīgas reģionā (16,9%) un Zemgales reģionā (17,9%).

Vecumā virs 65 gadiem vairāk nekā divas trešdaļas (67,7%) iedzīvotāju ir sievietes, bet vecumā virs 80 gadiem sievietes (76,7%) ir 3,3 reizes vairāk nekā vīriešu.

Būtiski atšķiras vīriešu un sieviešu skaita sadalījums pēc ģimenes stāvokļa. 2012.gada sākumā 68% vīriešu un tikai 29% sieviešu vecumā virs 65 gadiem ir precēti. Šķirto sieviešu skaits (45,2 tūkstoši) ir 3,3 reizes lielāks nekā šķirto vīriešu skaits, bet sieviešu atraiņņu skaits ir pat 6,2 reizes lielāks nekā vīriešu atraiņņu skaits. Salīdzinājumā ar 2000.gada tautas skaitīšanas datiem atraiņņu un šķirto vīriešu skaits pieaudzis 1,9 reizes, bet atraiņņu un šķirto sieviešu skaits – 1,4 reizes.

Aprēķini rāda, ka vidējais turpmākās dzīves ilgums pēc 65 gadu vecuma sasniegšanas 2011.gadā vīriešiem ir 13 gadi, bet sievietēm – 18 gadi. Vidējais vecākās paaudzes mirušo vecums (iedzīvotāji, kuri miruši pēc 65 gadu sasniegšanas) bija 80 gadi, vīriešiem – 77 gadi, bet sievietēm – 82 gadi.

Vecuma grupā 65 un vairāk gadu augstākā izglītība ir 16,8% iedzīvotāju, arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība – 27,2%, vispārējā vidējā izglītība 18,7%, pamatskolas izglītība – 29,7%. Vecāka gadagājuma iedzīvotāji ir nozīmīgs vēlēšanu kontingents gan Saeimas, gan pašvaldību vēlēšanās, jo atšķirībā no citām vecumgrupām viņu skaits pieaug un līdzdalības aktivitāte vēlēšanās ir par 8–10 procentpunktiem augstāka nekā vidēji visām vecumgrupām.

Vecāka gadagājuma iedzīvotāji pēdējo gadu laikā intensīvi uzlabo savas datorprasmes un apgūst interneta iespējas informācijas meklēšanā. Arvien populārākas kļūst telefona sarunas internetā, kuras pagaidām izmanto 6,5% respondentu vecuma grupā 65–74 gadi, taču šis saziņas veids kļūst aizvien populārāks.

2011.gadā Latvijā 65–74 gadu vecumā bija tikai 21,5 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju (nodarbinātie un darba meklētāji), bet ekonomiski neaktīvi bija 191,7 tūkstoši.

Nodarbinātības līmenis vecumgrupā 65–74 gadi (nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars attiecīgās vecuma grupas iedzīvotāju kopskaitā) bija 9,8%, kas ir par 1,9 procentpunktiem augstāks nekā Eiropas Savienībā. Palielinoties vecumam, nodarbinātības līmenis strauji samazinās. Ja 65 gadu vecumā nodarbināti ir 18,8%, tad 75 gadu vecumā – tikai 3,9% no attiecīgā vecuma iedzīvotāju skaita.

Strādājošie pensionāri vecuma grupā 65 un vairāk gadi vidēji pelna par 10% mazāk nekā algotie darbinieki līdz 49 gadiem, arī pirmspensijas vecuma grupā (55–59) šī starpība ir līdzīga – 11,3%.

Mājokļu labiekārtotība pensionāriem ir zemāka nekā citās māsaimniecībās. Laukos karstā ūdens apgāde nebija 67% pensionāru māsaimniecību, bet kanalizācija – 44%.

Pensionāru māsaimniecības apgrūtina augsts mājokļa izmaksu slogs. Ja 2011.gadā visām māsaimniecībām mājokļa izmaksu segšanai vajadzēja tērēt 17,7% rīcībā esošo ienākumu, tad pensionāru māsaimniecībai vajadzēja tērēt 23,7%.

2011.gadā savu vispārējo veselības stāvokli kā labu vai ļoti labu vērtēja 12% vīriešu vecumā 65 gadi un vairāk un tikai 8% sieviešu šajā vecuma grupā. Savukārt kā sliktu vai ļoti sliktu attiecīgi – 39 un 49%.

24% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un 28% šās vecuma grupas sievietes atlika medicīnas speciālista konsultāciju, kad tā bija nepieciešama. Galvenais iemesls 60% vīriešu un 66% sieviešu šajā vecuma grupā bija naudas trūkums.

Aprēķini rāda, ka pēc 65 gadu vecuma sasniegšanas sievietēm būs 5,6 paredzami veselīga mūža gadi (bez veselības un aktivitāšu ierobežojumiem) no kopējā turpmākās dzīves ilguma 18 gadiem, bet 12,4 gadus vajadzēs sadzīvot ar sliktu veselību, ilgstošiem aktivitātes ierobežojumiem vai hroniskām slimībām. Vīriešiem attiecīgi tie būtu 4,9 veselīgi mūža gadi no 13 paredzamajiem mūža gadiem.

Vidējie ikmēneša izmaksātās vecuma pensijas apmēri ir palielinājušies un 2011.gadā vidēji mēnesī sasniedza Ls 178,18. Esošā pensiju sistēma pat ekonomiskās krīzes apstākļos nodrošināja nelielu, bet stabilu izmaksājamo pensiju pieaugumu. 2011.gada beigās līdz 66,7% palielinājās to vecuma pensiju saņēmēju skaits, kuri saņem pensijas lielākas par Ls 160 (2008.gadā – 42,5%).

Vecāka gadagājuma iedzīvotāju patēriņa izdevumi, ņemot vērā ekvivalences faktoru, ir zemāki nekā vidējie valstī. To patēriņa izdevumos dominē izdevumi trīs pamatvajadzību apmierināšanai. 2011.gadā mājāsaimniecībās, kurās ir viena persona vecumā 65 gadi un vairāk, izmaksas pārtikai, mājoklim un veselībai sasniedza 74% no to kopējiem patēriņa izdevumiem.

Trešā lielākā izdevumu grupa vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājāsaimniecībās ir izdevumi veselības uzturēšanai, kas 2011.gadā sasniedza Ls 30–32 uz katru personu mēnesī jeb 14–15% no kopējiem patēriņa izdevumiem, un tas ir divas reizes vairāk nekā tērēja Latvijas vidējā mājāsaimniecība uz katru personu mēnesī (6%). Saskaņā ar Vaspasaules Veselības organizācijas metodoloģiju 2010.gadā 13% no pensionāru mājāsaimniecībām izdevumu proporcija veselībai vērtējama kā katastrofāla, bet, ja viena persona 65 gadi un vecāka dzīvo viena, – 18% gadījumū.

2010.gadā nabadzības riskam bija pakļauti 9,5% personu vecumā 65 gadi un vairāk (2009.gadā – 18,8%). 2009.gadā Latvijā bija augstākais vecākā gadagājuma iedzīvotāju nabadzības riska indekss starp pārējām Baltijas valstīm (Igaunijā 15,1% un Lietuvā 10,2%) un tas bija augstāks arī par Eiropas Savienības vidējo rādītāju (16,0%).

2011.gadā ekonomiskajai spriedzei bija pakļauti 81,3% vientuļo vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājāsaimniecību.

Vecuma grupā 65 gadi un vairāk populārākie kultūras pasākumi bija izrādes un koncerti, kam sekoja dažādu kultūras objektu, tādu kā izstādes, muzeji, kultūrvēsturiski pieminekļi, muižas un pils, apmeklējums. Vecuma grupā virs 65 gadiem izrādes un koncertus vismaz reizi 2006.gadā bija apmeklējis katrs piektais (20,6%) šīs vecuma grupas iedzīvotājs.

Ar māksliniecisko jaunradi vidēji nedēļā nodarbojās 37% vīriešu vecumā 65 gadi un vairāk, kuri nav nodarbināti algotā darbā vai mācībās, un 25% sieviešu šajā vecuma grupā, bet ar šādām aktivitātēm brīvdienās aizraujas 40% vīriešu un 27% sieviešu.

1. DEMOGRĀFISKAIS RAKSTUROJUMS

1. DEMOGRĀFISKAIS RAKSTUROJUMS

Ilgs mūžs ir viens no galvenajiem dzīves kvalitāti raksturojošiem rādītājiem. Pozitīvi ir vērtējams tas, ka Latvijā pieaug vidējais paredzamais mūža ilgums. Pēdējā desmitgadē zemākie jaundzimušo paredzamā mūža ilguma rādītāji bija 1998.gadā – 64,1 gads vīriešiem un 75,5 gadi sievietēm. 2011.gadā dzimušo iedzīvotāju vidējais paredzamais mūža ilgums ir 74,0 gadi, tai skaitā vīriešiem – 68,8 gadi, sievietēm – 78,7 gadi.

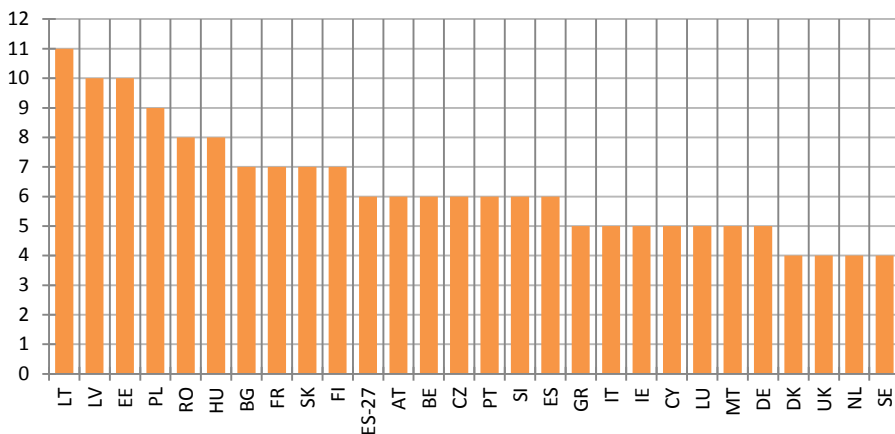
Mirstības un mūža ilguma tabulu aprēķini rāda, ka, piemēram, vīriešu, kuri 2011.gadā sasnieguši 65 gadu vecumu, vidējais turpmākās dzīves ilgums ir 13 gadi, bet šo pašu vecumu sasniegušajām sievietēm – 18 gadi.

1.1. tabula. Paredzamais mūža ilgums (gadi)

Gads	Pavisam		Vīrieši		Sievietes	
	piedzimstot	65 gadu vecumā	piedzimstot	65 gadu vecumā	piedzimstot	65 gadu vecumā
1980	69,0	...	63,6	12,2	74,2	15,8
1990	69,5	14,4	64,2	11,9	74,6	16,2
2000	70,7	14,9	64,9	11,9	76,0	17,6
2011	74,0	16,4	68,8	13,3	78,7	18,5

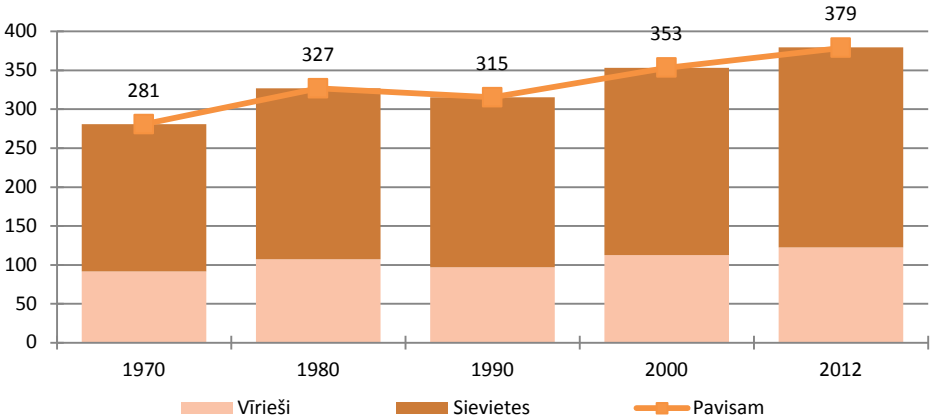
Sieviešu mūža ilgums ir par 10 gadiem garāks nekā vīriešiem. Starp citu, tik izteikta vīriešu un sieviešu mūža starpība Eiropas Savienībā ir raksturīga tikai Baltijas valstīs.

1.1. attēls. Sieviešu paredzamā mūža ilguma pārsvars ES valstīs 2009.gadā (gadi)

2012.gada sākumā Latvijā bija 2 miljoni 42 tūkstoši iedzīvotāju, tai skaitā 379 tūkstoši jeb 18,6% bija vecumā 65 gadi un vairāk (Eiropas Savienībā 2010.gadā – 17,4%). Kopš 1990.gada sākuma iedzīvotāju kopējais skaits ir samazinājies par 626 tūkstošiem cilvēku jeb par 23%. Šajā laika periodā vecākās paaudzes (65 gadi un vecāki) iedzīvotāju skaits pieaug par 64 tūkstošiem jeb par 20%. Pašlaik katrs piektais Latvijas iedzīvotājs ir vecumā virs 65 gadiem.

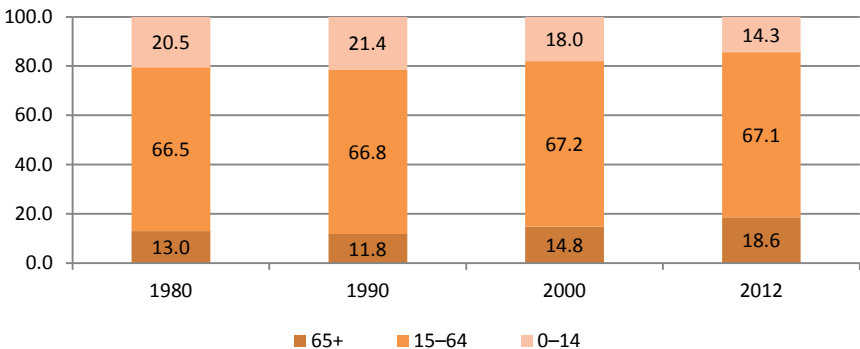
1.2. attēls. 65 gadu un vecāku iedzīvotāju skaits Latvijā 1971.–2012.gadā (gada sākumā) (tūkst. cilvēku)

Problēmas rodas tad, kad sabiedrība nespēj sevi atrast, kā rezultātā tā noveco. Latvijā ir neatbilstoši liels vecāka gadagājuma iedzīvotāju un nepietiekams bērnu skaits. Negatīvās demogrāfiskās situācijas dēļ nākotnē samazināsies ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits. Tā ir ne tikai Latvijas, bet arī visas Eiropas Savienības problēma, taču Latvijā depopulācijas jeb iedzīvotāju skaita samazināšanās dēļ šī problēma ir īpaši izteikta.

1990.gada sākumā uz 1000 iedzīvotājiem 15–64 gadu vecumā bija 177 vecākā gadagājuma iedzīvotāji (65 gadi un vecāki), bet 2012.gadā – jau 277, savukārt bērnu skaits (0–14 gadi) attiecīgajā laika periodā samazinājās no 321 līdz 213. Kopš 2003.gada vecākā gadagājuma iedzīvotāju skaits pārsniedz bērnu skaitu uz 1000 iedzīvotājiem 15–64 gadu vecumā.

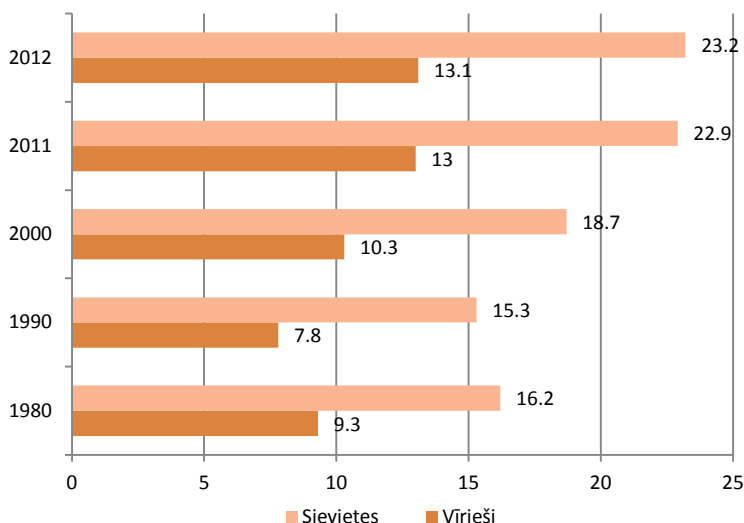
1.3. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars atsevišķās vecuma grupās (procentos)

Latvijas kopējā iedzīvotāju skaitā vīriešu īpatsvars ir 46% un sieviešu – 54%. Vecumā virs 65 gadiem šī proporcija ir atšķirīga: vīriešu īpatsvars ir 32% un sieviešu – 68%. No visiem iedzīvotājiem vecumā virs 65 gadiem apmēram trešdaļa ir vīrieši un divas trešdaļas – sievietes. Sieviešu vidējais vecums (44,7 gadi) ir par 6 gadiem lielāks nekā vīriešu vidējais vecums (38,7 gadi).

1.4. attēls. Vecākās paaudzes iedzīvotāju (65 gadi un vecāki) īpatsvars attiecīgā dzimuma iedzīvotāju kopskaitā 1980.–2012.gadā

(gada sākumā, procentos)

Lielākais vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars 2012.gada sākumā bija Latgales statistiskajā reģionā (19,6%) un Vidzemes reģionā (19,5%), zemākais – Pierīgas reģionā (16,9%) un Zemgales reģionā (17,9%).

2012.gada sākumā 68% vīriešu un tikai 29% sieviešu vecumā virs 65 gadiem bija precēti. Salīdzinot ar 2000.gada tautas skaitīšanas datiem, atraitņu un šķirto vīriešu skaits pieaudzis 1,9 reizes, bet atraitņu un šķirto sieviešu skaits – 1,4 reizes.

1.2. tabula. Iedzīvotāju skaits pēc vecuma, dzimuma un ģimenes stāvokļa 2012.gada sākumā

	Pavisam	Neprecēju- šies/-šās	Precējušies /-šās	Šķirti /-tas	Atraitņi /-nes
Pavisam	2 041 763	845 510	760 305	252 320	183 628
Vīrieši	933 114	438 438	374 205	93 792	26 679
Sievietes	1 108 649	407 072	386 100	158 528	156 949
tai skaitā vecumā 65+					
pavisam	379 496	26 670	156 471	59 084	137 271
vīrieši	122 372	6 519	82 851	13 858	19 144
sievietes	257 124	20 151	73 620	45 226	118 127
Iedzīvotāju kopskaitā, %					
pavisam	100	41,4	37,2	12,4	9,0
vīrieši	100	47,0	40,1	10,0	2,9
sievietes	100	36,7	34,8	14,3	14,2
tai skaitā vecumā 65+					
pavisam	100	7,0	41,2	15,6	36,2
vīrieši	100	5,3	67,7	11,3	15,7
sievietes	100	7,8	28,6	17,6	46,0

Vecuma grupā 65 un vairāk gadu ir vismazākais neprecēto sieviešu skaits jeb 7,8% no visām sievietēm šajā vecuma grupā un vīriešu attiecīgi 5,3%. Precēto sieviešu īpatsvars ir 28,6%, bet atraitņu – 46,0% no visām sievietēm šajā vecuma grupā. Salīdzinot ar vīriešiem šajā vecuma grupā, 67,7% ir precējušies, savukārt atraitņi ir 15,7%. Šādi rādītāji ir saistāmi ar to, ka vidējais mūža ilgums vīriešiem ir par 11 gadiem īsāks nekā sievietēm.

Kā rāda 2011.gada tautas skaitīšanas dati, vecuma grupā 65 un vairāk gadu ir mazāks šķirto sieviešu – 17,1% un vīriešu – 11% īpatsvars, salīdzinot ar vecuma grupu no 55 līdz 64 gadi, kur šķirušies ir 25% sieviešu un 18% vīriešu.

Pēdējo 10 gadu laulību statistika liecina, ka vairāk nekā puse (54–60%) vīriešu vecumā virs 65 gadiem noslēdz laulību ar jaunākām sievietēm, kamēr vecāka gadagājuma sievietes 77–82% gadījumu apprecas ar savas vecuma grupas vīriešiem.

1.3. tabula. Noslēgto laulību skaits Latvijā pēc laulāto vecuma un dzimuma

Gads	Laulību skaits	tai skaitā laulātie virs 65 gadiem		Savstarpējās laulības vecuma grupā 65+		
				Pavisam	procentos	
		vīrieši	sievietes		vīrieši	sievietes
2000	9 211	248	132	108	43,5	81,8
2005	12 544	282	167	130	46,1	77,8
2010	9 290	258	138	108	41,9	78,3
2011	10 760	253	133	103	40,7	77,4

Šķirto laulību statistika liecina, ka pieaug vecākās paaudzes šķirto laulību īpatsvars kopējā šķirto laulību skaitā: vīriešiem no 1,7% 2000.gadā līdz 2,5% 2011.gadā un sievietēm – attiecīgi no 1,1% līdz 1,7%. Minētajā laika periodā pieaudzis to šķirto laulību skaits, kas ilgušas 35 gadus un vairāk. Ja 2000.gadā 21% vīriešu un 22% sieviešu vecumā virs 65 gadiem šķīra laulību, kas bija ilgāka par 35 gadiem, tad 2011.gadā šie rādītāji bija attiecīgi 38% vīriešiem un 47% sievietēm. Īpaši šie rādītāji pieauga 2011.gadā, kad laulības varēja šķirt ne tikai tiesa, bet arī zvērināti notāri. Tas atviegloja un paātrināja laulību šķiršanas procesu, jo laulību varēja šķirt mēnesi pēc šķiršanās lietas uzsākšanas dienas.

 Sadaļā izmantoti Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati, demogrāfiskās statistikas datu aprēķini, 2011.gada tautas skaitīšanas dati.

**2. IZGLĪTĪBA, INFORMĀCIJAS
TEHNOLOĢIJU IZMANTOŠANA**

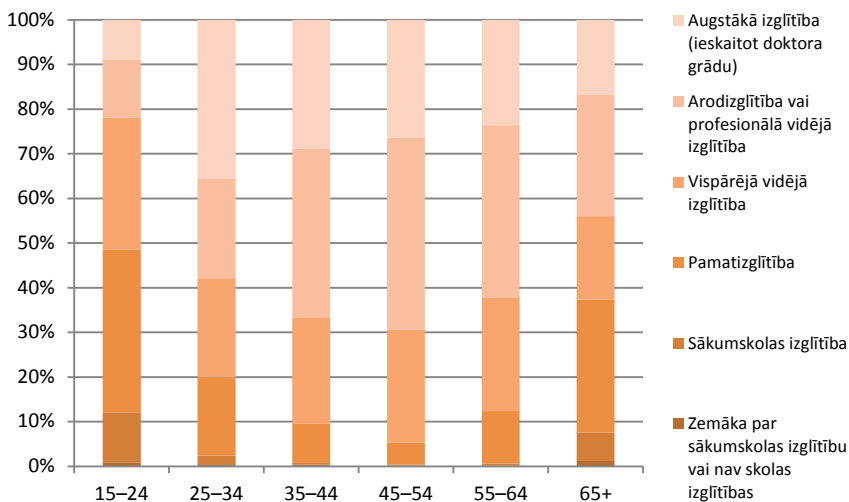
2. IZGLĪTĪBA, INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJU IZMANTOŠANA

Latvijas vecākā gadagājuma iedzīvotāji (vecumā 65 gadi un vairāk) ir dzimuši pirms Otrā pasaules kara, kara laikā vai pāris gadus pēc kara beigām. Tas arī lielā mērā ir noteicis viņu izglītošanās iespējas, kuras ne vienmēr ir bijušas pietiekami labvēlīgas augsta izglītības līmeņa iegūšanai. Tāpēc vecuma grupā 65 gadi un vairāk ir samērā augsts personu īpatsvars ar pamatskolas izglītību (skatīt 2.1. tabulu).

2.1. tabula. Iedzīvotāju vecums un augstākais sekmīgi iegūtais izglītības līmenis
(2011.gada tautas skaitīšanas dati; iedzīvotāji 15 un vairāk gadu vecumā)

Vecuma grupa	Iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā ar izglītības līmeni, procentos						
	Visi iedzīvotāji, kuri snieguši atbildi uz jautājumu par izglītības līmeni	Augstākā izglītība (ieskaitot doktora grādu)	Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	Vispārējā vidējā izglītība	Pamatzglītība	Sākumskolas izglītība	Zemāka par sākumskolas izglītību vai nav skolas izglītības
Visi iedzīvotāji 15 un vairāk gadu vecumā	100	23,1	30,2	23,8	18,7	3,6	0,6
55–64	100	23,6	38,6	25,4	11,8	0,4	0,2
65+	100	16,8	27,2	18,7	29,7	6,4	1,2
no tiem:							
65–69	100	18,3	31,4	24,1	23,9	1,8	0,4
70–74	100	18,6	30,8	18,8	27,3	3,8	0,6
75–79	100	16,2	24,6	14,4	33,3	9,6	1,9
80 un vairāk	100	13,6	19,9	15,6	36,2	12,3	2,4

2.1. attēls. Iedzīvotāji pēc vecuma un augstākā sekmīgi iegūtā izglītības līmeņa (2011.gada tautas skaitīšanas dati; iedzīvotāji 15 un vairāk gadu vecumā)

Tomēr vecākā gadagājuma izglītības līmenis nebūt nav zems. 2011.gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka vecuma grupā 15–64 gadi augstākā izglītība ir 23,6% iedzīvotāju, savukārt vecuma grupā 65 gadi un vairāk – 16,8% iedzīvotāju. Vecuma grupā 65 un vairāk gadu vērojams atšķirīgs izglītības līmeņa sadalījums salīdzinājumā ar visiem iedzīvotājiem kopumā. Šajā vecuma grupā vislielākajai iedzīvotāju daļai (29,7%) ir pamatskolas izglītība, bet 27,2% – arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība.

Aplūkojot vecāka gadagājuma iedzīvotāju izglītības līmeni pēc tautības, nākas konstatēt, ka cittautiešu izglītības līmenis ir augstāks nekā latviešiem. Saskaņā ar 2011.gada tautas skaitīšanas datiem augstākā izglītība bija 16,1% latviešu. Ievērojami augstāks tas bija šās vecuma grupas ebrejiem – 47,8% un ukraiņiem – 24,8%, bet viszemākais augstākās izglītības īpatsvars bija čigānu tautības iedzīvotājiem (1,5%).

Zinātne ir tā nozare, kurā vecāka gadagājuma pētnieku pienesums ir ļoti būtisks – 5,9 tūkstoši jeb 36% no visiem zinātnu doktoriem ir personas 65 un vairāk gadu vecumā.

2.2. tabula. Vecāka gadagājuma zinātnu doktori pa vecuma grupām un pēc dzimuma (2011.gada tautas skaitīšanas dati)

	Pavisam	%	Vīrieši	%	Sievietes	%
Zinātnu doktori pavisam	5 916	100	3 166	100	2 750	100
tai skaitā vecuma grupās:						
65–74	1 295	21,9	777	24,5	518	18,6
74–84	688	11,6	401	12,7	287	10,3
85+	123	2,1	65	2,1	58	2,1

Vecums nav šķērslis jaunu zināšanu iegūšanai. Vecāka gadagājuma cilvēki pēdējo gadu laikā strauji uzlabo savas datorprasmes, apgūst internetu un ar to saistītās priekšrocības. Saskaņā ar apsekojuma par datoru un interneta lietošanu mājsaimniecībās datiem vērojama strauja izaugsme šo tehnoloģiju lietošanā vecuma grupā 65–74 gadi. Jāatzīst, ka atšķirībā no jaunākajām vecuma grupām, lielāks kāpums ir vērojams interneta iespēju izmantošanā praktiskos un uzturēšanas nolūkos.

2.3. tabula. Personu 65–74 gadu vecumā informācijas tehnoloģiju lietošanas pieredze
(procentos no kopējo personu skaita šajā vecumā)

	2005	2007	2011
Datoru lietošana	8,6	10,7	21,4
Interneta lietošana	5,5	8,6	20,6
tai skaitā mājās	1,5	4,7	14,0
Meklētājprogrammu izmantošana, lai atrastu informāciju	8,6	10,7	21,4
Ziņu, avižu un žurnālu lasīšana tiešsaistē vai lejupielādē	2,6	1,5	14,0
Ar veselību saistītās informācijas meklēšana	0,7	1,4	11,3
E-pasta nosūtīšana, pievienojot datnes	3,0	5,1	11,8

Arvien populārākas kļūst telefona sarunas internetā, kuras saziņai izmanto 6,5% respondentu vecuma grupā 65–74 gadu, taču šis saziņas veids kļūst aizvien populārāks. Protams, ka vecākās paaudzes iemaņas un iespējas datoru un interneta lietošanā nav tik lielas kā gados jaunākajiem Latvijas iedzīvotājiem, taču datoru lietošana mājās ir tikai datoru pieejamības un laika jautājums.

 2011.gada tautas skaitīšanas dati, Datoru un interneta lietošanas mājsaimniecībās apsekojums.

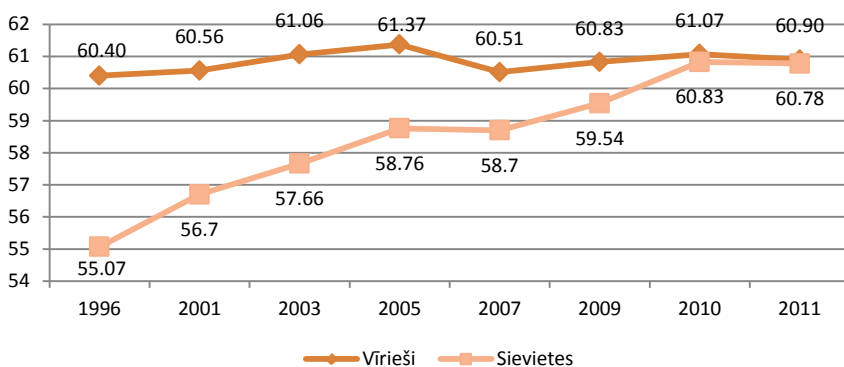
3. NODARBINĀTĪBA

3. NODARBINĀTĪBA

Valstī joprojām pastāv ievērojams bezdarbs, daudziem iedzīvotājiem darbaspējīgā vecumā ir grūti atrast darbu, tādēļ cilvēki un pat veselās ģimenes pamet valsti. Sākoties ekonomiskai krīzei, darbu zaudēja arī daudzi pensijas vecuma iedzīvotāji ar lielu darba pieredzi.

Pensionēšanās vecuma sasniegšana nereti ir iemesls darba attiecību pārtraukšanai. Saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” pensijas vecums Latvijā 2011.gadā gan vīriešiem, gan sievietēm bija 62 gadi. Atsevišķos gadījumos (piemēram, Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieki) pensiju var pieprasīt arī ātrāk, kā arī iedzīvotājiem ir tiesības pensionēties priekšlaicīgi, tādēļ faktiskais pensionēšanās vecums atšķiras no likumā noteiktā. Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas datiem faktiskais pensionēšanās vecums 2011.gadā vīriešiem bija 60,90 gadi, sievietēm – 60,78 gadi. Kā redzams grafikā, faktiskais pensionēšanās vecums sievietēm pakāpeniski tuvojās vīriešu faktiskajam pensionēšanās vecumam, ko ietekmē likumdošanā noteiktās izmaiņas, saskaņā ar kurām pensijas vecums Latvijā, sākot no 1996.gada, gan vīriešiem, gan sievietēm pakāpeniski tika paaugstināts līdz 62 gadiem.

3.1. attēls. Faktiskais pensionēšanās vecums (gadi)

Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas speciālās *Eurobarometer* aptaujas par aktīvu novecošanos rezultātiem (aptauja veikta 2011.gada nogalē) 79% no Latvijā aptaujātajiem respondentiem norādīja, ka darba devēju negatīvā attieksme ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc personas vecumā 55 gadi un vairāk izvēlas pārtraukt darba attiecības.

Tajā pašā laikā, pārvarot ekonomisko krīzi, darba devēji izjūt kvalificētu darbinieku trūkumu. Tā kā nākotnē darba resursu pieaugums netiks nodrošināts zemās dzimstības dēļ – viens no risinājumiem būtu vecāka gadagājuma iedzīvotāju ilgāka paturēšana darba tirgū, izmantojot viņu darba dzīves laikā uzkrāto pieredzi un iemaņas. Vienlaicīgi viņiem būtu jānodrošina elastīga vai saīsināta darba laika iespējas, atbilstoši un veselībai nekaitīgi darba apstākļi, iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi, kā arī iespējas piedalīties apmācībās.

Saskaņā ar Darbaspēka izlases veida apsekojuma rezultātiem 2011.gadā Latvijā bija tikai 21,5 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju (nodarbinātie un darba meklētāji) 65–74 gadu vecumā, bet ekonomiski neaktīvi bija 191,7 tūkstoši.

3.1. tabula. Ekonomiskā aktivitāte pa vecuma grupām 2011.gadā

	Pavisam		Ekonomiski aktīvie		Ekonomiski neaktīvie	
	1000	%	1000	%	1000	%
Iedzīvotāji (15–74)	1 595,3	100,0	1 028,2	100,0	567,1	100,0
no tiem vecumā (gadi):						
50–54	151,4	9,5	130,8	12,7	20,6	3,6
55–59	131,3	8,2	104,3	10,1	27,1	4,8
60–64	117,8	7,4	43,8	4,3	74,0	13,1
65–69	105,2	6,6	14,4	1,4	90,8	16,0
70–74	107,9	6,8	7,1	0,7	100,9	17,8

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju īpatsvars gados vecāku iedzīvotāju skaitā (65–74 gadu vecumā) 2011.gadā bija 89,9% (Eiropas Savienībā – 91,9%). Lielākā daļa (94,8%) ekonomiski neaktīvo vecāka gadagājuma iedzīvotāju darbu nemeklēja, jo ir pensionāri, savukārt ģimenes apstākļu vai veselības problēmu dēļ darbu nemeklēja 3,0%, atrast darbu cerības zaudējuši 2,0% neaktīvo gados vecāku iedzīvotāju, bet 0,2% darbu nemeklēja citu iemeslu dēļ. Tikai nelielai daļai (5,2%) ekonomiski neaktīvo gados vecāku iedzīvotāju bija vēlme strādāt, lai arī darbu nemeklēja.

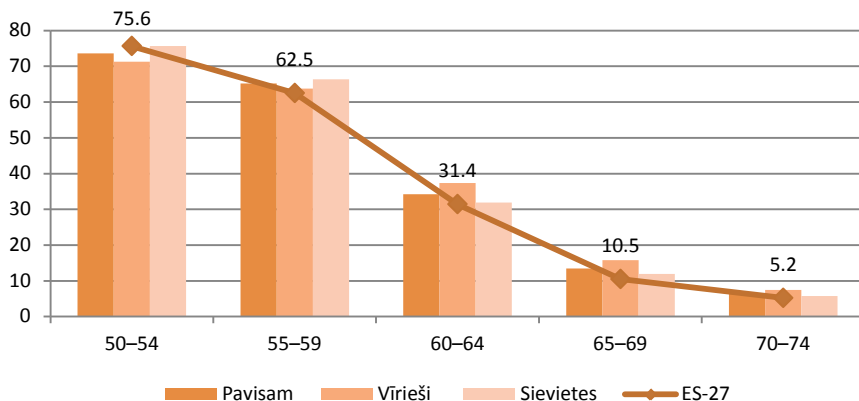
No visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 65–74 gadu vecumā nodarbināti bija 97,7% jeb 21,0 tūkstoši (2,4% no visiem nodarbinātajiem 15–74 gadu vecumā). Šo personu nodarbinātības līmenis bija 9,8%, kas ir par 1,9 procentpunktiem augstāks nekā vidēji Eiropas Savienības valstīs.

Saskaņā ar 2011.gada tautskaites rezultātiem nodarbināti bija arī 2,0 tūkstoši iedzīvotāju 75–79 gadu vecumā un 0,4 tūkstoši iedzīvotāju vecāki par 80 gadiem.

Salīdzinot nodarbinātības līmeni pa vecuma grupām, nodarbinātības līmenis pakāpeniski samazinās, palielinoties personu vecumam (skatīt 3.2. attēlu). Visstraujāk nodarbinātības līmenis samazinās, sasniedzot 60 gadu vecumu, turklāt sievietēm samazinājums ir straujāks, un nodarbinātības līmenis kļūst zemāks nekā vīriešiem.

Tā kā sieviešu skaita pārsvars pār vīriešu skaitu straujāk pieaug tieši pēc 60 gadu vecuma sasniegšanas, jāatzīmē, ka nodarbināto sieviešu skaits saglabājas lielāks par nodarbināto vīriešu skaitu visās vecuma grupās pēc 60.

3.2. attēls. Nodarbinātības līmenis pa vecuma grupām un pēc dzimuma 2011.gadā
(procentos)

Darbaspēka izlases veida apsekojums un Eurostat dati.

Latvijā kopējais nodarbinātības līmenis vecuma grupā 50–54 gadi ir nedaudz zemāks nekā ES, bet pārējās vecuma grupās tas ir nedaudz virs ES līmeņa.

Detalizētāki dati par nodarbinātības līmeni vecuma grupā 55–62 gadi sniegti nākamajā tabulā. Sākot ar 60 gadu vecumu, nodarbinātības līmenis strauji samazinās. Nodarbinātības līmeņa straujais kritums, sākot ar 60 gadu vecumu, saistīts ar iespēju pensionēties priekšlaicīgi 2 gadus pirms valstī noteiktā pensionēšanās vecuma – 62 gadiem.

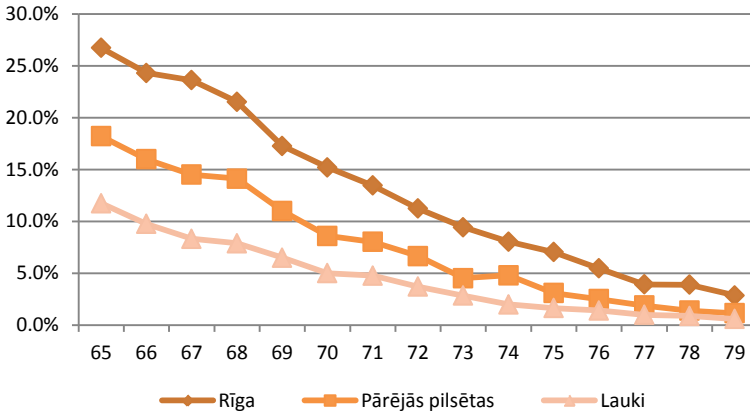
3.2. tabula. Nodarbinātības līmenis 2011.gadā vecuma grupai 55–62 gadi pa atsevišķiem vecumiem
(procentos)

Vecums (gadi)	Pavisam	Vīrieši	Sievietes
55	67,6	70,9	65,1
56	66,0	65,0	66,8
57	66,3	63,3	68,3
58	63,0	59,5	66,3
59	63,1	60,7	65,1
60	51,5	54,3	49,3
61	37,6	38,3	37,1
62	31,9	36,5	28,2

Darbaspēka izlases veida apsekojums.

Salīdzinot nodarbinātības līmeni personām vecumā 65–79 gadi pa atsevišķiem vecumiem pēc dzīvesvietas saskaņā ar 2011.gada tautskaites rezultātiem (skatīt 3.3. attēlu), redzams, ka Rīgā šis rādītājs visos vecumos ir augstāks nekā pārējās pilsētās un laukos, kas saistīts ar augstu iedzīvotāju koncentrāciju galvaspilsētā un labākām darba iespējām.

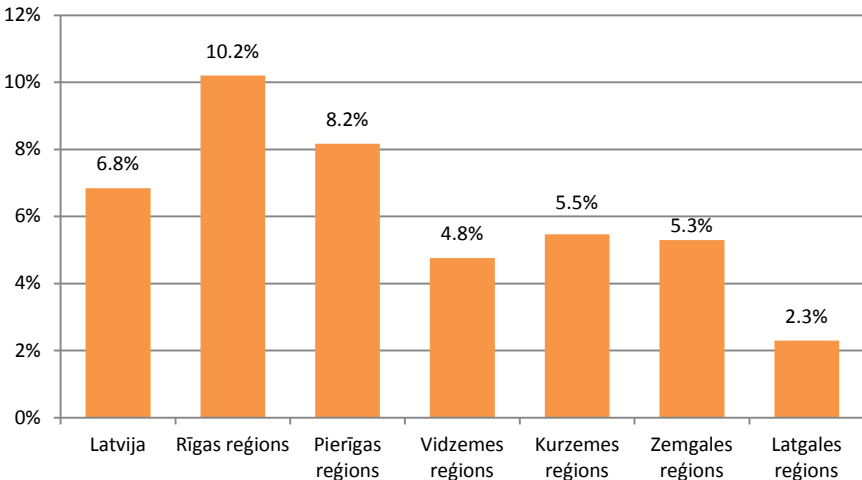
3.3. attēls. Nodarbinātības līmenis 2011.gada 1.martā vecuma grupai 65–79 gadi pa atsevišķiem vecumiem pēc personas dzīves vietas (procentos)

📖 2011.gada tautas skaitīšanas rezultāti.

2011.gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka vērojama visai nozīmīga nodarbinātības līmeņa variācija starp Latvijas reģioniem (skatīt 3.4. attēlu). Visaugstākais nodarbinātības līmenis fiksēts Rīgā (10,2%) un Pierīgas reģionā (8,2%). Pārējos reģionos nodarbinātība ir zemāka par vidējo valstī, īpaši zemā līmenī tā ir Latgales reģionā – tikai 2,3% no 65 gadu vecumu sasniegušo skaita. Salīdzinot ar Rīgu, ievērojami zemāks nodarbinātības līmenis ir pārējās pilsētās (6,5%) un laukos (3,9%).

3.4. attēls. Nodarbinātības līmenis 2011.gada 1.martā Latvijas reģionos iedzīvotājiem vecuma grupā 65 gadi un vairāk (procentos)

📖 2011.gada tautas skaitīšanas rezultāti.

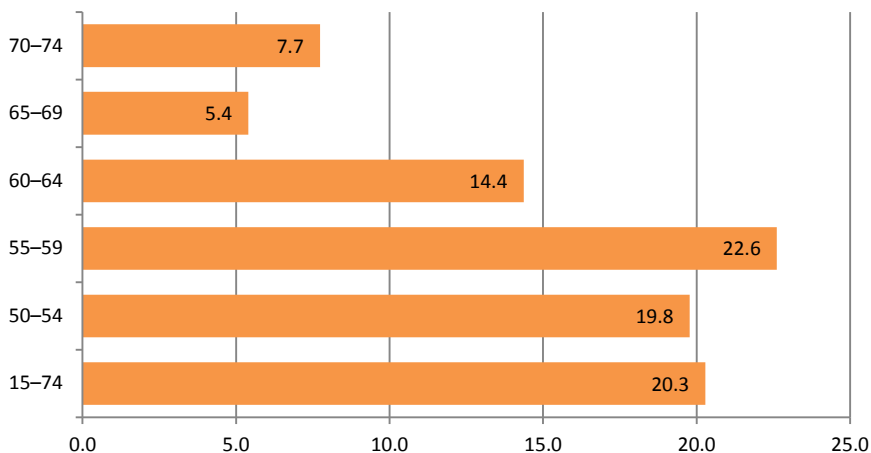
Darbspēka apsekojuma rezultāti liecina, ka gandrīz trīs ceturtdaļas (73,0%) personu 65–74 gadu vecumā strādāja normālu (pilnu) darba laiku, bet nepilnu darba laiku – nedaudz vairāk nekā viena ceturtdā daļa vecāka gadagājuma iedzīvotāju. Turklāt pensijas vecuma nodarbinātie ir gatavi strādāt vēl garākas stundas, lai ar nopelnīto samaksu papildinātu pensiju.

3.3. tabula. Nodarbināto faktiski nostrādāto stundu skaits nedēļā pa saimniecisko darbību sektoriem (pēc NACE 2.red.) 2011.gadā

	15–64 gadi	65–74 gadi
Pavisam	38,6	34,5
Izejvielu ieguves un lauksaimniecības sektors (A nozare)	40,3	34,0
Ražošanas sektors (B–F nozare)	39,4	36,7
Pakalpojumu sniegšanas sektors (G–U nozare)	38,2	34,1

 Darbspēka izlases veida apsekojums.

3.5. attēls. Nodarbināto iedzīvotāju, kuri vēlas strādāt vairāk stundu¹, īpatsvars atbilstošās vecuma grupas nodarbināto skaitā 2011.gadā (procentos)

 Darbspēka izlases veida apsekojums.

Lielākā daļa (80%) nodarbināto iedzīvotāju 65–74 gadu vecumā bija algoti darbinieki, bet viena piektdaļa (20%) – pašnodarbinātas personas². Vecāka gadagājuma algotie darbinieki 2011.gadā vidēji mēnesī pēc nodokļu nomaksas saņēma Ls 169, bet iedzīvotāji vecumā 15–64 gadi valstī kopumā vidēji

¹ Nodarbinātie, kuri vēlētos strādāt vairāk stundas, salīdzinot ar parasti nostrādātajām stundām nedēļā, pieņemot, ka attiecīgi pieaugtu ienākumi.

² Iekļauti darba devēji, pašnodarbinātie un neapmaksātas personas ģimenes uzņēmumā/privātp praksē vai lauku saimniecībā.

mēnesī saņēma Ls 299. Atšķirības darba samaksā veidojas, jo algotie vecāka gadagājuma iedzīvotāji pārsvarā ir nodarbināti nozarēs, kurās strādājošie saņem salīdzinoši nelielu darba samaksu.

Divas trešdaļas (66,1%) gados vecāko iedzīvotāju (65–74 gadi) bija nodarbināti pakalpojumu sniegšanas sektorā, savukārt ražošanas sektorā – 17,0% un gandrīz tikpat (16,9%) – izejvielu ieguves un lauksaimniecības sektorā.

Saskaņā ar 2011.gada tautskaites rezultātiem lielākais skaits vecāka gadagājuma iedzīvotāju (65 gadi un vairāk) ir nodarbināti izglītības nozarē, veselības aizsardzībā, kā arī valsts pārvaldē un aizsardzībā; obligātajā sociālajā nodrošināšanā, mazumtirdzniecībā un operācijās ar nekustamo īpašumu. Minētajās piecās nozarēs strādā aptuveni puse no visiem nodarbinātajiem minētajā vecumā.

Par vecāka gadagājuma strādājošo profesionalitāti un darba pieredzi liecina tas, ka gandrīz puse (44,4%) vecāka gadagājuma iedzīvotāju (65–74 gadi) bija nodarbināti profesiju grupā „Vadītāji un speciālisti”. Savukārt divas piektdaļas (38,5%) bija lauksaimniecības, zivsaimniecības darbinieki, vienkāršo profesiju un tamlīdzīgi darbinieki, bet mazāk nekā piektdaļa (17,1%) – kalpotāji un pakalpojumu darbinieki.

Vērtējot 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus par nodarbināto sadalījumu pa izplatītākajām profesijām, redzams, ka starp populārākajām ir gan tādas, kurās nepieciešams augsts izglītības līmenis un pieredze (izglītības jomas un medicīnas aprūpes vecākie speciālisti), gan arī vienkāršo profesiju strādnieki, apsargi, apkopēji un palīgi. Aprēķini liecina, ka aptuveni divas trešdaļas nodarbināto, kas vecāki par 65 gadiem, pārsvarā veica garīga rakstura darbu.

Viena no nozarēm, kurā vecākā gadagājuma personu ieguldījums ir vislielākais, ir izglītība. Pēc Darbaspēka apsekojuma datiem no visiem tautsaimniecībā nodarbinātajiem iedzīvotājiem vecuma grupā 65–74 gadi 16,2% strādāja izglītības nozarē. Savukārt no visiem nodarbinātajiem izglītības sistēmā 3,8% veido nodarbinātie minētajā vecuma grupā. Nedaudz lielāks nodarbināto gados vecāku iedzīvotāju īpatsvars vēl ir tikai lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā – 16,9%.

Vispārīzglītojošajās dienas skolās 2011./2012.mācību gadā strādāja 3,3% skolotāju vecuma grupā 65 gadi un vecāki. Tajā pašā laikā vidusskolas klasēs (10.–12.klase) strādāja 4,4% skolotāju vecuma grupā 65 gadi un vecāki.

Pēdējos gados skolu tīkla attīstības un izglītības iestāžu reorganizācijas ietekmē samazinājies izglītības sektorā nodarbināto personu skaits, līdz ar to ir samazinājies arī pirmspensijas un pensijas vecuma skolotāju skaits, tomēr to īpatsvars skolotāju vidū ir ievērojams.

Vērtējot pedagogu vecuma struktūras izmaiņas pēdējos gados, redzams, ka pedagogu vecums aizvien pieaug, skolās ienāk maz jauno skolotāju.

3.4. tabula. Skolotāju skaits vispārīzglītojošajās dienas skolās pa vecuma grupām (mācību gada sākumā)

	Pavisam	tai skaitā					
		līdz 24 gadiem (ieskaitot)	25–34	35–44	45–54	55–64	65 gadi un vecāki
2008/2009	25 751	708	4 053	7 354	7 922	4 345	1 369
2009/2010	22 629	543	3 442	6 797	7 771	3 609	467
2010/2011	23 108	493	3 208	6 741	7 893	4 065	708
2011/2012	23 057	507	2 973	6 540	7 823	4 463	751

Pēdējos gados ir sarucis vecāka gadagājuma (65 gadi un vecāki) pedagogu īpatsvars profesionālajās izglītības iestādēs no 10,9% 2008./2009. mācību gadā līdz 7,6% 2011./2012. mācību gadā, 60% nodarbināto minētajā vecuma grupā ir sievietes.

Vecākās paaudzes strādājošo visvairāk ir augstākās izglītības sistēmā – 16,4% akadēmiskā personāla augstskolās un koledžās ir vecuma grupā 65 un vairāk gadu.

3.5. tabula. Akadēmiskais personāls augstskolās un koledžās
(pamatdarbā, mācību gada sākumā)

	Pavisam	tai skaitā					
		līdz 24 gadiem (ieskaitot)	25–34	35–44	45–54	55–64	65 gadi un vecāki
2007/2008	5 453	189	971	1 053	1 167	1 240	833
2008/2009	5 756	180	1 067	1 114	1 204	1 250	941
2009/2010	5 391	113	1 005	1 155	1 188	1 130	800
2010/2011	4 742	27	793	1 068	1 087	1 046	721
2011/2012	4 864	31	762	1 135	1 064	1 072	800

Zinātne ir tā nozare, kurā vecāka gadagājuma pētnieku pienesums ir ļoti būtisks. 5,9 tūkstoši jeb 36% no visiem zinātņu doktoriem ir personas vecumā 65 gadi un vairāk.

3.6. tabula. Vecāka gadagājuma zinātņu doktori pa vecuma grupām un pēc dzimuma
(2011.gada tautas skaitīšanas dati)

	Pavisam	%	Vīrieši	%	Sievietes	%
Zinātņu doktori pavisam	5 916	100	3 166	100	2 750	100
tai skaitā vecuma grupās:						
65–74	1 295	21,9	777	24,5	518	18,6
75–84	688	11,6	401	12,7	287	10,3
85+	123	2,1	65	2,1	58	2,1

Turklāt 998 vecāka gadagājuma zinātņu doktoru saskaņā ar 2011.gada tautas skaitīšanas datiem bija ekonomiski aktīvi. Visi ekonomiski aktīvie zinātņu doktori vecumā 65 un vecāki bija nodarbināti, un to vidū nebija nestrādājošo darba meklētāju.

Ļoti augsta ir vecāka gadagājuma zinātņu doktoru nodarbinātība. Saskaņā ar 2011.gada tautas skaitīšanas datiem 47,4% zinātņu doktoru vecumā 65 gadi un vairāk bija nodarbināti (attiecīgi 52,4% vīriešu un 40,2% sieviešu).

Apmēram puse (50,6%) vecāka gadagājuma zinātņu doktoru bija nodarbināti izglītības sektorā, savukārt gandrīz ceturtdaļa (23,1%) strādāja zinātniskās pētniecības darbu.

3.7. tabula. Nodarbinātie vecāka gadagājuma zinātņu doktori pēc profesijas pamatdarbā
(2011.gada tautas skaitīšanas dati)

Profesiju grupas	Pavisam	Vīrieši	Sievietes
Pavisam	998	651	347
tai skaitā:			
Likumdevēji, amatpersonas un vadītāji	28	23	5
Vecākie speciālisti	641	409	232
zinātnes un inženierzinātņu jomas vecākie speciālisti	212	135	77
veselības aprūpes jomas vecākie speciālisti	60	28	32
izglītības jomas vecākie speciālisti	369	246	123
Speciālisti	329	219	110

Vecāka gadagājuma zinātņu doktori galvenokārt bija nodarbināti profesiju grupā „Vecākie speciālisti” (64,2%), no kuriem 57,6% bija izglītības speciālisti, bet 33,1% – zinātnes un inženierzinātņu speciālisti.

 Sadaļā izmantoti Darbaspēka izlases veida apsekojuma, *Eurostat*, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, 2011.gada tautas skaitīšanas, Izglītības un zinātnes ministrijas dati.

4. DARBA SAMAKSA

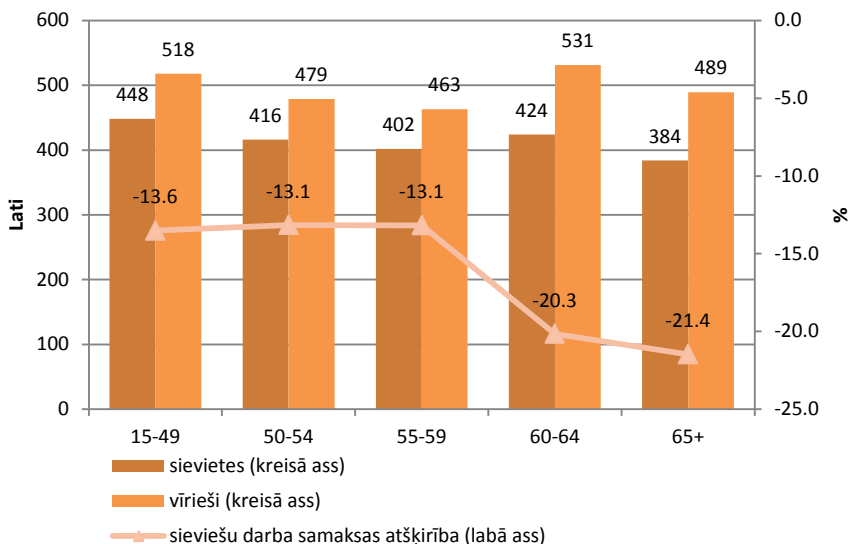
4. DARBA SAMAKSA

Viens no Eiropas gada aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei mērķiem ir apkarot ar vecumu saistītu diskrimināciju, pārvarēt ar vecumu saistītus stereotipus un novērst šķēršļus, jo īpaši attiecībā uz nodarbinātību. Kāda ir situācija darba tirgū attiecībā uz vecāka gadagājuma darbinieku darba samaksu Latvijā?

Pēc komersantu un iestāžu Darba samaksas struktūras apsekojuma 2010.gadā redzams, ka algoto darbinieku vecumā 50 gadi un vairāk darba samaksa ar gadiem pakāpeniski samazinās. Strādājošie pensionāri vecuma grupā 65 un vairāk gadi vidēji pelna par 10% mazāk nekā algotie darbinieki līdz 49 gadiem, arī pirmspensijas vecuma grupā (55–59 gadi) šī starpība ir līdzīga – 11,3%. Izņēmums ir 60–64 gadus veci vīrieši, kuru darba samaksa ir par 2,5% lielāka nekā vīriešiem vecumā līdz 49 gadiem.

Aplūkojot datus dzimumu griezumā, jāatzīmē, ka sieviešu darba samaksa ir vidēji par 14,4% zemāka nekā vīriešu, taču, sasniedzot pensijas vecumu, šī atšķirība krasi pieaug. Ja sievietes visās vecuma grupās līdz 60 gadiem pelna vidēji par 13% mazāk nekā vīrieši, tad no 60 gadu sliekšņa starpība pieaug gandrīz divreiz. Vecuma grupā 60–64 gadi tā ir 20,3%, vecuma grupā 65 gadi un vairāk – 21,4%. Viens no iemesliem sieviešu atalgojuma straujam kritumam ir sieviešu nodarbinātības līmeņa pazemināšanās, sasniedzot pensijas vecumu.

4.1. attēls. Mēneša vidējā bruto darba samaksa pa vecuma grupām pēc dzimuma 2010.gadā

Aplūkojot atalgojuma līmeni dažādās tautsaimniecības nozarēs, redzams, ka gados vecāku nodarbināto (50 gadi un vairāk) darba samaksas līmenis ir ievērojami zemāks nekā jaunākiem darbiniekiem informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē (par 17–36%), nekustamo īpašumu nozarē (par 11–27%), finanšu un apdrošināšanas darbību nozarē (par 10–36%). Jāatzīmē, ka finanšu nozarē 50–54 gadus vecu darbinieku algas tik krasi neatšķiras no jaunāko kolēģu atalgojuma – tikai par 4%.

Savukārt vecāka gadagājuma darbinieki saņem lielāku darba samaksu nekā darbinieki vecumā līdz 49 gadiem ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē, citu pakalpojumu nozarē, valsts pārvaldē un aizsardzībā, kā arī izglītībā.

Pazeminoties nodarbinātības līmenim pirmspensijas vecumā, sevišķi sieviešu vidū, 55–59 gadus vecu darbaņēmēju atalgojums arī samazinās, turklāt tas vērojams gandrīz visās nozarēs. Savukārt pensionāri līdz 65 gadu vecumam, kas turpina strādāt vai atraduši darbu, pelna vidēji par 10% vairāk nekā pirmspensijas vecuma darbinieki, bet no 65 gadiem algas atkal pazeminās.

Salīdzinot sieviešu un vīriešu atalgojuma lieluma atšķirības dažādās nozarēs, redzams, ka sievietes pelna mazāk visās jomās, izņemot valsts pārvaldi, kur sieviešu algas ir vidēji par 2,9% augstākas nekā vīriešiem, taču tas raksturīgi tikai vecuma grupai līdz 50 gadiem. Palielinoties sieviešu vecumam, algas arī valsts pārvaldē, salīdzinot ar vīriešu atalgojumu, samazinās. Krasāka atšķirība ir vērojama vecuma grupā 55–59 un 65 un vairāk gadi.

Vecāka gadagājuma nodarbināto (50 gadi un vairāk) darba samaksa lielākajā daļā profesiju pamatgrupu ir zemāka nekā darbiniekiem līdz 49 gadiem. Izņēmums ir kvalificēti strādnieki un amatnieki, kur šīs vecuma grupas vīriešu atalgojums neatkarīgi no vecuma ir lielāks nekā jaunākajiem kolēģiem. Arī šīs pamatgrupas 50–54 un 60–64 gadus vecas sievietes pelna vairāk nekā jaunākās darbinieces. Augstāku atalgojumu saņem gan 60–64 gadus veci vīrieši – iekārtu un mašīnu operatori, gan šīs grupas 50–54 gadus vecas sievietes.

Uzkrātā darba pieredze un profesionālās prasmes, kvalificētu darbinieku trūkums ražošanas sektorā un pensiju zemais līmenis ir iemesli, kas notur vecāka gadagājuma cilvēkus dažādos uzņēmumos, arī sasniedzot pensijas vecumu, turklāt tas tiek pienācīgi atalgots. Jāņem vērā arī tas, ka pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem 65 un vairāk gadu vecuma grupā vislielākajai iedzīvotāju daļai (29,7%) ir pamatskolas izglītība un 27,1% – arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība.

Augstākas kvalifikācijas profesiju grupās labāk atalgoti seniori ir sastopami tikai vīriešu vidū. Tie ir 60 gadus veci un vecāki vadītāji un 50–54 gadus veci speciālisti.

Likumsakarīgi, ka visaugstākā darba samaksa ir cilvēkiem ar zinātnisko grādu, turklāt vecāka gadagājuma algotajiem darbiniekiem. No visiem zinātņu doktoriem 36% ir personas vecumā 65 gadi un vairāk.

Saskaņā ar Darba samaksas struktūras apsekojuma datiem vislielākā mēneša darba samaksa 2010.gadā bija vīriešiem ar zinātnisko grādu vecumā 60–64 gadi – 1 373 latī, kas ir par 29,1% vairāk nekā strādājošiem vecuma grupā līdz 50 gadiem. Jāatzīmē, ka 50 un vairāk gadu vecu sieviešu ar zinātnisko grādu algas bija augstākas nekā darbiniecēm līdz 50 gadiem visās vecuma grupās, savukārt vīriešu senioru tikai divās: 50–54 un 60–64 gadi. Salīdzinot algas pēc dzimuma, zinātnisko grādu ieguvušās 65 un vairāk gadu vecas sievietes saņēma par 10,6% vairāk nekā šīs vecuma grupas vīrieši. Bet kopumā visās vecuma grupās dažādu izglītību ieguvušās sievietes saņem mazāk nekā vīrieši.

Darbinieku vidū ar profesionālo vidējo, pamatizglītību, sākumskolas izglītību un zemāku par sākumskolas izglītību labāk atalgoti ir 60–64 gadus veci darbaņēmēji.

Tikai trijos izglītības līmeņos darba samaksa savu maksimumu sasniedza līdz darbinieka 49 gadiem – akadēmiskā izglītība vai profesionālā bakalaura/maģistra grāds, vai otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība; pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība (koledžas) un vispārējā vidējā izglītība.

4.1. tabula. Bruto darba samaksa vidēji mēnesī pa vecuma grupām un izglītības līmeņiem 2010.gadā
(latos)

Izglītības līmenis	Pavisam	tai skaitā pa vecuma grupām (gadi)				
		15–49	50–54	55–59	60–64	65+
Pavisam	467	480	441	426	469	432
Zinātniskais grāds	979	938	1 059	999	1 126	931
Akadēmiskā izglītība (bakalaura, maģistra grāds) vai profesionālā bakalaura/maģistra grāds, vai otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība	638	657	606	595	603	520
Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība (koledžas)	474	488	422	450	457	382
Profesionālā vidējā izglītība	378	381	372	355	404	381
Vispārējā vidējā izglītība	364	373	346	340	371	323
Pamatizglītība, ieskaitot profesionālo pamatizglītību	326	332	305	310	347	313
Sākumskolas izglītība	382	380	336	380	426	492
Zemāka par sākumskolas izglītību, nav skolas izglītības	281	317	208	382	333	258

Darba samaksas struktūras apsekojums.

5. MĀJOKĻA APSTĀKĻI

5. MĀJOKĻA APSTĀKĻI

Mājoklis ir vieta, kurā indivīds vai mājsaimniecība sevi realizē privātajā dzīvē, kurā tā rada apstākļus ģimenes dzīvei, brīvā laika pavadīšanai, personības attīstībai. Māja vai dzīvoklis vienmēr ir bijis viens no svarīgākajiem privātās dzīves nodrošināšanas faktoriem, kas garantē personas izolētību no ārējās pasaules, mieru, intimitāti, mājīguma sajūtu.

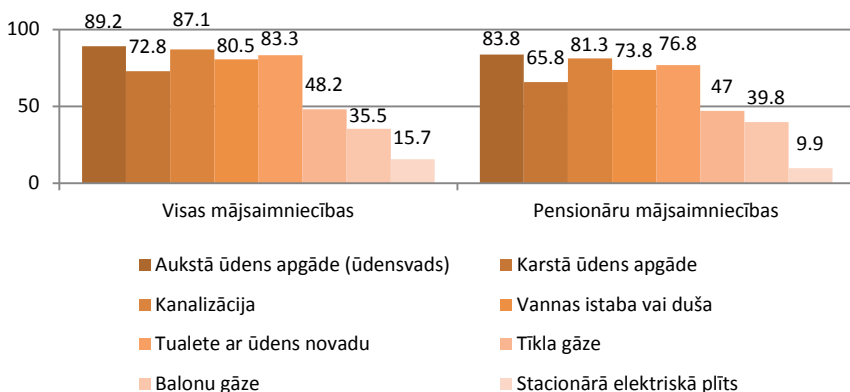
Pensijas vecumā bieži vien mājas ir tā vieta, kur nākas pavadīt daudz vairāk laikā nekā aktīvo dzīves gaitu laikā. Tāpēc svarīga nozīme ir mājokļa apstākļiem. Turklāt tas ir periods, kad mājokļa apstākļi vairs būtiski neuzlabojas. Mājokļa apstākļiem pēc iespējas jābūt piemērotiem pietiekami komfortablai dzīvošanai kopā ar saviem ģimenes locekļiem vai vienatnē. Statistika liecina, ka pensionāru mājsaimniecības nedzīvo plašos mājokļos, bet tie ir mazāki nekā caurmērā visās Latvijas mājsaimniecībās. Taču vidējais istabu skaits uz vienu mājsaimniecības locekli pensionāriem ir lielāks nekā caurmērā.

5.1. tabula. Mājokļu vispārīgais raksturojums 2011.gadā

	Vidējais istabu skaits mājsaimniecību lietošanā	Istabu skaits uz vienu mājsaimniecības locekli	Mājokļa vidējā platība, m ²
Visas mājsaimniecības	2,9	1,1	62,5
Pensionāru mājsaimniecības	2,6	1,6	55,3
Viena persona, 65+	2,3	2,3	48,4
2 pieaugušie vecumā 65+ bez apgādībā esošiem bērniem	2,9	1,4	61,5

Diemžēl mājokļu labiekārtotība pensionāriem ir zemāka nekā vidēji visās mājsaimniecībās, kas varētu būt saistīts ar to, ka to skaitā ievērojama daļa dzīvo laukos, kur ne vienmēr ir pieejamas mājokļa ērtības.

5.1. attēls. Mājokļu labiekārtotība 2011.gadā (procentos)

Pensionāru mājsaimniecības ir sliktāk apgādātas ar karstā ūdens apgādi un kanalizāciju. Laukos karstā ūdens apgāde nebija 67% pensionāru mājsaimniecību, bet kanalizācija – 44%. Taču tā ir tikai viena no mājokļu apstākļu ēnas pusēm. Nedaudz vairāk kā ceturtdaļa (27,5% (laukos – 35,3%)) pensionāru mājsaimniecību ir norādījušas, ka viņu mājokļos ir tekošs jumts, mitras sienas, griesti, grīdas vai mājas pamati vai trupe logu rāmjos, durvīs vai grīdās. Tiesa tāda paša aina ir arī citās mājsaimniecībās.

5.2. tabula. Mājsaimniecības, kuras norādījušas atsevišķas problēmas saistībā ar savu mājokli 2011.gadā

	Visas mājsaimniecības	Pensionāru mājsaimniecības	1 persona 65+	2 pieaugušie 65+
Tekošs jumts; mitras sienas, griesti, grīdas vai mājas pamati vai trupe logu rāmjos, durvīs vai grīdās	26,0	27,5	25,8	20,5
Pārāk tumšs, maz dienas gaismas	9,9	10,6	10,3	8,1
Troksnis no kaimiņu dzīvokļiem, kāpņu telpas, rūpniecības uzņēmumiem vai ielas	16,7	16,6	15,1	17,6
Apkārtējās vides piesārņojums, putekļi un/vai citas vides problēmas dzīvesvietas tuvumā	24,4	24,7	22,6	25,0
Vardarbība un noziedzības līmenis dzīvesvietas apkārtnē	19,7	19,2	17,9	21,5

Viena no vecāka gadagājuma iedzīvotāju problēmām ir tāda, ka viņu mājsaimniecības lielumam ir tendence samazināties, nereti paliekot vieni pašiem. Tas nozīmē, ka mājokļa kopējās izmaksas ir jāsedz lielākā proporcijā, nekā dzīvojot vairāku cilvēku mājsaimniecībā. Tas sagādā problēmas, jo, pārejot no darba ienākumiem uz pensiju, ienākumu līmenis samazinās, bet mājokļu izmaksu slogs pieaug. 2011.gadā mājokļa izmaksu segšanai pensionāru mājsaimniecībai vajadzēja tērēt gandrīz ceturto daļu no to rīcībā esošiem ienākumiem.

5.3. tabula. Ar mājokļa uzturēšanu saistītie izdevumi un to ietekme uz mājsaimniecības finansiālo situāciju 2011.gadā

	Visas mājsaimniecības	Pensionāru mājsaimniecības	Pensionāru mājsaimniecības, kas dzīvo irētā mājoklī
Mājokļa izdevumi, procentos pret rīcībā esošo ienākumu	17,7	23,7	24,6
„Vai kopējie ar mājokli saistītie izdevumi Jūsu mājsaimniecībai sagādā finansiālas grūtības?” (procentos)	100	100	100
Ļoti apgrūtināši	44,3	51,5	47,2
Nedaudz apgrūtināši	45,1	41,5	47,8
Nemaz nav apgrūtināši	10,6	7,0	7,2

Katrai otrajai pensionāru mājsaimniecībai kopējie ar mājokli saistītie izdevumi bija ļoti apgrūtināši. Neraugoties uz to, pensionāri parasti ir apzinīgi rēķinu maksātāji, tāpēc iespēju robežās savus rēķinus maksā savlaicīgi. Šāds apzinīgums nereti nostāda pensionārus izvēles priekšā, atsakoties no kādiem patēriņa izdevumu posteņiem vai tos samazinot. Sīkāk mājokļa izdevumu ietekme uz kopējo patēriņa izdevumu struktūru tiks aplūkota sadaļā par patēriņa izdevumiem.

5.4. tabula. Mājsaimniecību materiālās nenodrošinātības riska faktoru ietekme 2011.gadā

	Visas mājsaimniecības	Pensionāru mājsaimniecības	Viena persona 65 un vairāk gadi
„Vai Jūsu mājsaimniecība pēdējo 12 mēnešu laikā naudas trūkuma dēļ ir bijusi parādā par galvenā mājokļa īres vai hipotekārā kredīta maksājumiem?“*	100	100	100
Jā, vienreiz	4,5	2,3	2,1
Jā, divreiz un vairāk	23,6	16,3	10,0
Nē	71,9	81,4	87,9
„Vai Jūsu mājsaimniecība pēdējo 12 mēnešu laikā naudas trūkuma dēļ ir bijusi parādā par komunālo pakalpojumu (apkure, elektrība, gāze, ūdens u.c.) rēķiniem?“*	100	100	100
Jā, vienreiz	4,0	2,9	2,1
Jā, divreiz un vairāk	18,6	9,6	7,7
Nē	77,4	87,5	90,1

 Eiropas Savienības ienākumu un dzīves apstākļu apsekojums (EU-SILC).

* Attiecas tikai uz tām mājsaimniecībām, kurām bija jāveic šādi maksājumi.

6. VESELĪBA

6. VESELĪBA

Stipra veselība ir priekšnoteikums augstai dzīves kvalitātei. Šim apstāklim ir sevišķi svarīga loma mūža otrajā pusē un vecumdienās.

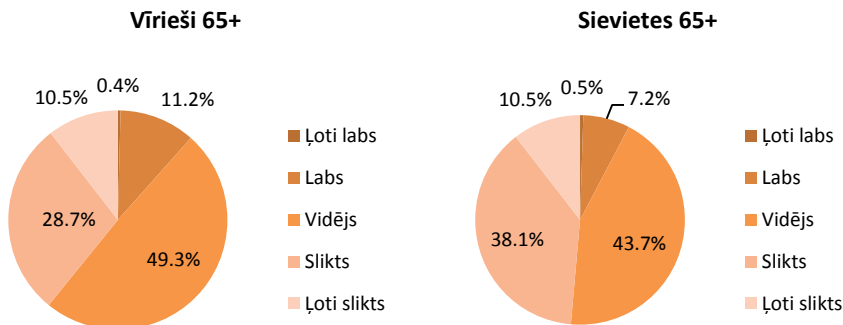
Iedzīvotāju paredzamie veselīgie mūža gadi, kas ir jauns dzīves kvalitātes novērtēšanas rādītājs, dod priekšstatu par dzīves ilgumu, kas varētu būt iedzīvotājiem bez ilglaicīgiem veselības un aktivitāšu ierobežojumiem (nespējas). Tātad, ja sievietēm, kuras 2010.gadā sasniegušas 65 gadu vecumu, vidējais turpmākais dzīves ilgums ir 18 gadu, tad ir paredzams, ka 5,6 gadus no šiem teorētiski aprēķinātiem paredzamajiem dzīves gadiem, sievietes nodzīvos bez veselības un aktivitāšu ierobežojumiem, bet 12,4 gadus teorētiski vajadzēs sadzīvot ar sliktu veselību, ilgstošiem aktivitātes ierobežojumiem vai hroniskām slimībām. Vīriešiem attiecīgi tie būtu 4,9 veselīgi mūža gadi no 13 paredzamajiem mūža gadiem.

6.1. tabula. Vidējais paredzamais mūža ilgums un veselīgie mūža gadi, sasniedzot 65 gadu vecumu, Baltijas valstīs

	Sievietes		Vīrieši	
	2009	2010	2009	2010
Paredzamie veselīgie mūža gadi 65 gadu vecumā				
Latvijā	5,7	5,6	4,8	4,9
Igaunijā	5,4	5,5	5,6	5,3
Lietuvā	6,8	6,7	6,1	6,3
Vidējais paredzamais mūža ilgums 65 gadu vecumā				
Latvijā	18,1	18,1	13,3	13,2
Igaunijā	19,2	19,4	14,0	14,2
Lietuvā	18,2	18,4	13,4	13,5

Saskaņā ar Ienākumu un dzīves apstākļu 2011.gada apsekojuma datiem savu vispārējo veselības stāvokli kā labu vai ļoti labu vērtēja 12% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un tikai 8% sievietes šajā vecuma grupā. Savukārt kā sliktu vai ļoti sliktu attiecīgi – 39% vīriešu un 49% sieviešu. Tā kā sieviešu paredzamais mūža ilgums ir lielāks nekā vīriešiem šajā vecuma grupā, tad sieviešu atbildes, acīmredzot, ietekmē visvecāko pārstāvju atbildes, kuru veselība gadu laikā parasti pasliktinās.

6.1. attēls. 65 gadi un vecāku iedzīvotāju vispārējā veselības stāvokļa pašnovērtējums 2011.gadā (procentos)

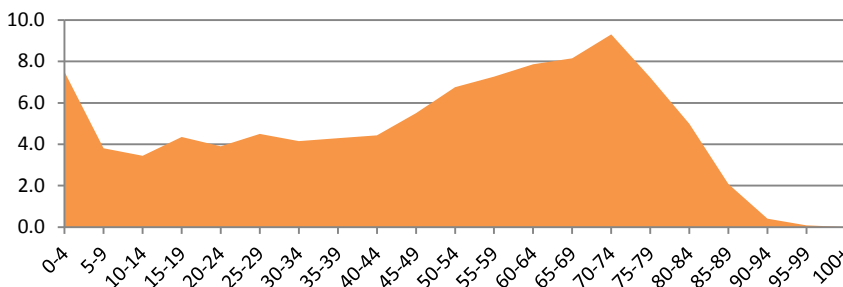

Ilgstošās veselības problēmas un hroniskās slimības ietekmē dzīves kvalitāti visā cilvēka dzīves laikā, taču sevišķi tās liek par sevi manīt dzīves otrajā pusē. 2011.gada EU-SILC dati liecina, ka 70,3% respondentu vecumā 65 gadi un vecāki norāda uz veselības problēmām un to radītiem ierobežojumiem, veicot ikdienas aktivitātes mājās, darbā vai brīvajā laikā. Vecākā gadagājuma iedzīvotāji sadzīvo gan ar sensoro, gan ar fizisko spēju samazināšanos ikdienā – Eiropas iedzīvotāju veselības apsekojums parāda, ka 27,2% sieviešu vecumā 65 gadi un vecākas un 17,2% vīriešu attiecīgajā vecuma grupā ir grūti skaidri saskatīt avīzes druku, apmēram 7,5% iedzīvotāju sarunāties ir grūtības sadzirdēt, bet 24,7% vīriešu un 43,9% sieviešu sagādā grūtības pieliekties vai nomesties ceļos vai to nevar izdarīt nemaz.

Medicīniskās palīdzības savlaicīgums un efektivitāte lielā mērā ir atkarīga no tai veltītā valsts finansējuma un tā pietiekamības normāla ārstēšanās procesa nodrošināšanai.

Pat visai saspringtos valsts budžeta apstākļos vecāka gadagājuma iedzīvotāju ārstēšanai valsts kompensē ievērojamus līdzekļus, lai apmierinātu vecāko iedzīvotāju vajadzības un prasības. Visvairāk izdevumus prasa 70–74 gadus veco pacientu ārstēšana.

6.2. attēls. Valsts izdevumi veselības aprūpei¹ sadalījumā pa vecuma grupām 2010.gadā (procentos)

Nacionālais veselības dienests

¹ Valsts izdevumos ir iekļauti veselības pakalpojumi, kas sniegti slimnīcās, ambulatorajās ārstniecības iestādēs, privātp praksēs, kā arī izdevumi par valsts apmaksātajiem ārstniecības līdzekļiem.

Veselības pakalpojumu pieejamība vecākā gadagājuma cilvēkiem ne vienmēr ir garantēta. Saskaņā ar EU-SILC 2011.gada apsekojuma datiem 24% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un 28% šās vecuma grupas sievietes atlika medicīnas speciālista konsultāciju, kad tā bija nepieciešama. Galvenais iemesls 60% vīriešu un 66% sieviešu šajā vecuma grupā bija naudas trūkums. Attiecībā uz zobārstu apmeklējumiem aina ir vēl sliktāka, respektīvi, 19% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un 20% šās vecuma grupas sievietes atlika zobārsta apmeklējumu, kad tas bija nepieciešams. 86% vīriešu un 91% sieviešu šajā vecuma grupā nevarēja to atļauties naudas trūkuma dēļ.

Vecāka gadagājuma iedzīvotāju veselības garants nav tikai veselības aprūpes pieejamība. Veselību apdraud neveselīgs dzīvesveids un problēmas uztura sabalansētībā. Pie riska faktoriem daudzām slimībām var pieskaitīt iedzīvotāju lieko svaru. Normāls svars mūža otrajā pusē ir arvien retāk sastopams, un no liekā svara vai pat aptaukošanos vairāk nekā vīrieši cieš sievietes vecumā virs 55 gadiem.

6.2. tabula. Ķermeņa masas indekss sadalījumā pēc iedzīvotāju dzimuma un vecuma

	Kopā	2003				2008			
		nepietiekams svars	normāls svars	liekais svars	aptaukošanās	nepietiekams svars	normāls svars	liekais svars	aptaukošanās
Pavisam	100	3,9	51,0	29,6	15,5	2,2	44,7	36,9	16,2
vīrieši	100	2,4	53,7	32,4	11,5	0,8	44,4	43,0	11,8
no tiem vecumā (gadi):									
55–64	100	-	39,0	38,8	22,2	...	32,0	47,4	20,2
65–74	100	0,9	33,3	49,4	16,4	...	27,8	51,2	19,9
75+	100	-	-	-	-	...	30,3	53,7	[15,5]
sievietes	100	5,1	48,7	27,2	19,0	3,3	44,9	32,0	19,8
no tām vecumā (gadi):									
55–64	100	0,4	27,2	36,0	36,4	...	21,0	42,6	35,2
65–74	100	0,7	27,3	40,3	30,7	...	21,1	43,3	34,7
75+	100	-	-	-	-	...	30,3	40,6	28,0

 Eiropas iedzīvotāju veselības apsekojums, 2008.gads.

Liekais svars ir riska faktors saslimšanai ar augstu asinsspiedienu, sirds un asinsvadu slimībām, diabētu un artrītu.

Veselības aprūpes pakalpojumu izmantošanas analīze liecina, ka nepieciešamība vērsties pie medicīnas speciālistiem ir visiem iedzīvotājiem. Taču, analizējot tieši vecākā gadagājuma iedzīvotājus, var teikt, ka, nenoliedzami, ir slimības, kuras vairāk attīstās tieši vecumā. Iedzīvotāju aptauja rāda, ka pie tādām slimībām vai veselības problēmām var pieskaitīt miokarda infarktus, sirds išēmiskās slimības, insultus un to sekas, diabētus un osteoartītus un citas saslimšanas.

6.3. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars ar konkrētām ilgstošām slimībām sadalījumā pēc vecuma (procentos)

	Gadi			
	15–54	55–64	65–74	75+
<u>Vai Jums kādreiz dzīvē ir bijusi kāda no nosauktajām slimībām vai veselības problēmām?</u> (iespējamās vairākas atbildes)				
astma (ieskaitot alerģisko astmu)	2,8	3,9	6,5	5,8
hronisks bronhīts, hroniska obstruktīva plaušu slimība, emfizēma	8,7	16,0	15,1	18,8
miokarda infarkts	0,7	5,4	8,8	9,6
sirds išēmiskā slimība (stenokardija)	2,4	13,9	23,8	37,3
paaugstināts asinsspiediens (hipertensija)	13,8	44,5	57,0	66,3
insults (trieka, asinsizplūdums smadzenēs, smadzeņu asinsvadu tromboze)	0,7	3,2	7,3	12,0
reimatoīdais artrīts (locītavu iekaisums)	4,7	17,3	23,6	33,1
osteoartrīts (artroze, locītavu deformācija)	2,5	16,3	27,5	34,2
muguras lejas daļas sāpes vai citas hroniskas muguras problēmas	28,6	51,0	52,3	52,8
mugurkaula kakla daļas sāpes vai citas hroniskas mugurkaula kakla daļas problēmas	17,9	34,4	36,2	34,3
diabēts	1,3	8,1	12,1	10,0
alerģija, tāda kā rinīts, acu iekaisums, dermatīts, pārtikas vai kāda cita alerģija (izņemot alerģisko astmu)	12,2	11,8	12,5	15,3
čūla (kuņģa vai divpadsmitpirkstu zarnas čūla)	6,9	12,6	13,5	11,4
aknu ciroze, aknu disfunkcija	1,6	5,4	5,1	6,6
vēzis (ļaundabīgs audzējs, ieskaitot leukēmiju)	0,6	3,4	4,0	5,3
smagas galvassāpes, piemēram, migrēna	10,9	18,2	17,6	21,6
urīna nesaturēšana, urīnpūšļa problēmas	3,1	7,3	16,4	24,2
hroniska trauksmainība	2,8	5,2	6,8	8,7
hroniska depresija	2,7	5,2	4,4	6,3
negadījuma radīta trauma vai defekts	16,7	18,8	17,8	19,2

 Eiropas iedzīvotāju veselības apsekojums, 2008.gads.

Nosauktu un citu nopietnu saslimšanu ārstēšana bieži vien tiek veikta stacionārā. Izrakstīto slimnieku skaits (vecumā 60 un vairāk gadi) stacionāros pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies, salīdzinot ar 2009.gadu, kad varēja novērot tā samazināšanos par 18%. Slimību struktūrā joprojām dominē asinsrites sistēmas slimības. Ar šo diagnozi 2011.gadā izrakstīts katrs trešais pacients (34,8%) vecumā 60 un vairāk gadi. Otrajā vietā ir audzēji (13,6%), bet trīs izplatītāko slimību sarakstu varētu noslēgt vairākas slimību grupas – gremošanas orgānu slimības (8,1%), skeleta, muskuļu un saistaudu slimības (8,1%), kā arī nervu sistēmas un maņu orgānu slimības (7,8%).

6.4. tabula. Izrakstīto slimnieku skaits (60+) stacionāros sadalījumā pa slimību diagnozēm

Slimību nosaukums	2008	2009	2010	2011
Infekcijas un parazitārās slimības	3 030	2 585	2 903	2 924
Audzēji	21 889	18 072	17 129	18 169
Asins un asinsrades orgānu slimības un noteikti imūnsistēmas traucējumi	854	795	810	932
Endokrīnās, uztura un vielmaiņas slimības	3 499	2 529	2 475	2 180
Psihiski un uzvedības traucējumi	5 720	4 832	5 098	5 703
Nervu sistēmas un maņu orgānu	13 324	11 444	9 554	10 430
Asinsrites sistēmas slimības	60 360	49 267	44 723	46 342
Elpošanas sistēmas slimības	10 152	8 337	8 476	8 484
Gremošanas sistēmas slimības	14 004	12 010	11 140	10 790
Ādas un zemādas audu slimības	2 135	1 577	1 240	1 388
Skeleta, muskuļu un saistaudu slimības	15 573	11 127	9 000	10 765
Uroģenitālās sistēmas slimības	9 547	7 544	6 427	6 271
Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbes sekas	10 225	9 528	8 721	8 638
Citas slimības	321	292	317	284
Pavisam	170 633	139 939	128 013	133 300

 Slimību profilakses un kontroles centrs

Vairāk nekā trešdaļai (34,8%) no stacionāriem izrakstītajām personām vecumā 60 gadi un vairāk sniegta medicīniskā palīdzība asinsrites problēmu ārstēšanā. Katram septītajam (13,6%) no izrakstītajiem pacientiem šajā vecuma grupā ir sniegta palīdzība audzēju ārstēšanā.

Cukura diabēta uzskaitē esošo slimnieku skaits vecumā pēc 60 gadiem katru gadu palielinās. Salīdzinot ar 2007.gadu, ar šo slimību slimojošo skaits ir palielinājies par 39,0%. Diabēta izraisītās komplikācijas – nieru nepietiekamība, redzes traucējumi, kāju asinsvadu bojājumi – pazemina darbības un dzīves kvalitāti.

6.5. tabula. Uzskaitē esošo pacientu (60+) skaits, kuri slimo ar cukura diabētu, sadalījumā pēc dzimuma un vecumgrupām

	2007	2008	2009	2010	2011
Vīrieši (60 gadi un vairāk)	11 336	12 356	13 403	14 845	15 753
tai skaitā:					
60–69	5 666	6 074	6 570	7 271	7 592
70–79	4 440	4 869	5 226	5 726	6 083
80+	1 230	1 413	1 607	1 848	2 078
Sievietes (60 gadi un vairāk)	29 873	32 133	34 268	37 047	38 750
tai skaitā:					
60–69	11 687	12 403	13 018	13 843	14 122
70–79	13 027	13 900	14 839	16 003	16 827
80+	5 159	5 830	6 411	7 201	7 831

 Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs (par pacientiem, kuri slimo ar cukura diabētu).

Slimnieku uzturēšanās stacionārā kā valstij, tā arī pašiem pacientiem saistīta ar zināmām izmaksām. Pēdējo gadu laikā ārstēšanās ilgums slimnīcās samazinās. Visilgāk slimnīcā uzturējušies pacienti, kas ārstējās ar šādām diagnozēm: psihiski un uzvedības traucējumi (40,6 gultdienas), infekcijas un parazitārās slimības (14 gultdienas), kā arī ādas un zemādas audu slimības (10,2 gultdienas).

6.6. tabula. Slimnieku (60 gadi un vecāki) ārstēšanās ilgums stacionāros sadalījumā pa slimību diagnozēm

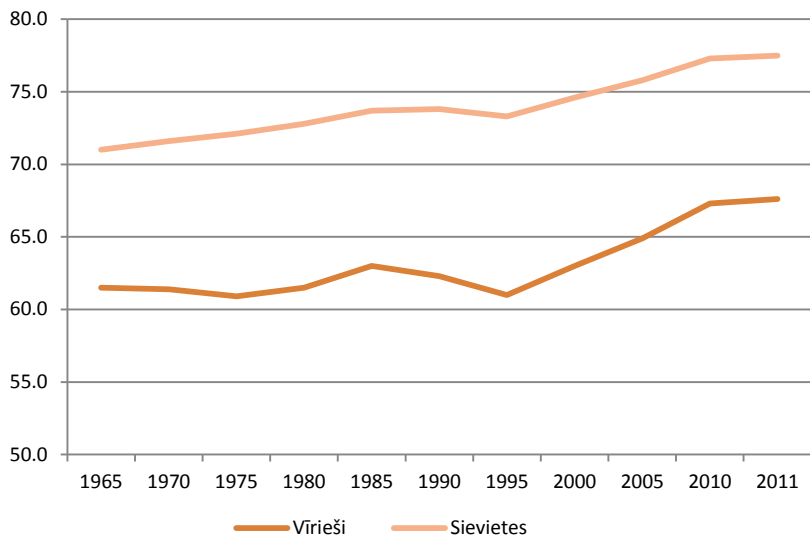
Slimību nosaukums	Ārstēšanās ilgums slimnīcā			
	2008	2009	2010	2011
Pavisam	10,4	9,2	9,2	9,3
Infekcijas un parazitārās slimības	17,1	17,0	14,1	14,0
Audzēji	10,5	9,2	9,4	9,2
Asins un asinsrades orgānu slimības un noteikti imūnsistēmas traucējumi	8,9	7,4	7,7	7,4
Endokrīnās, uztura un vielmaiņas slimības	8,6	7,6	8,1	7,6
Psihiski un uzvedības traucējumi	35,8	43,7	36,1	40,6
Nervu sistēmas un maņu orgānu	6,4	5,1	5,5	5,2
Asinsrites sistēmas slimības	9,5	7,7	7,7	7,3
Elpošanas sistēmas slimības	10,5	8,4	8,6	8,5
Greimošanas sistēmas slimības	7,8	6,6	6,8	6,6
Ādas un zemādas audu slimības	11,4	9,8	9,6	10,2
Skeleta, muskuļu un saistaudu slimības	10,9	9,4	9,1	9,3
Uroģenitālās sistēmas slimības	6,8	5,8	6,0	6,0
Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbes sekas	10,9	9,2	9,8	9,8
Citas slimības	6,0	6,1	6,1	6,1

 Slimību profilakses un kontroles centrs

Saslimstība ar asinsrites sistēmas slimībām, audzējiem, kā arī ārējie nāves cēloņi ir trīs galvenie mirstības cēloņi Latvijā, kuru īpatsvars mirušo skaitā 2010.gadā sasniedza 82%. Nosauktās trīs diagnozes kā nāves cēlonis bija 86% mirušo vecumā virs 65 gadiem.

Pēdējos gados vērojama neliela mirušo skaita samazinājuma tendence. Sieviešu mirstības rādītāji ir zemāki nekā vīriešu. Vīriešu mirstības rādītājus ietekmē salīdzinoši augstā mirstība jaunākās vecuma grupās, īpaši no dažādiem nelaimes gadījumiem. Taču mirušo vidējais vecums kļūst augstāks: 1990.gadā vidējais mirušo vīriešu vecums bija 62 gadi, 2011.gadā – 68 gadi. Sievietēm attiecīgais rādītājs bija 74 gadi 1990.gadā un 78 gadi – 2011.gadā.

6.3. attēls. Mirušo vidējais vecums Latvijā 1965.–2011.gadā

2011.gadā no visiem mirušajiem vecāki par 65 gadiem bija 63% vīriešu un 85% sieviešu.

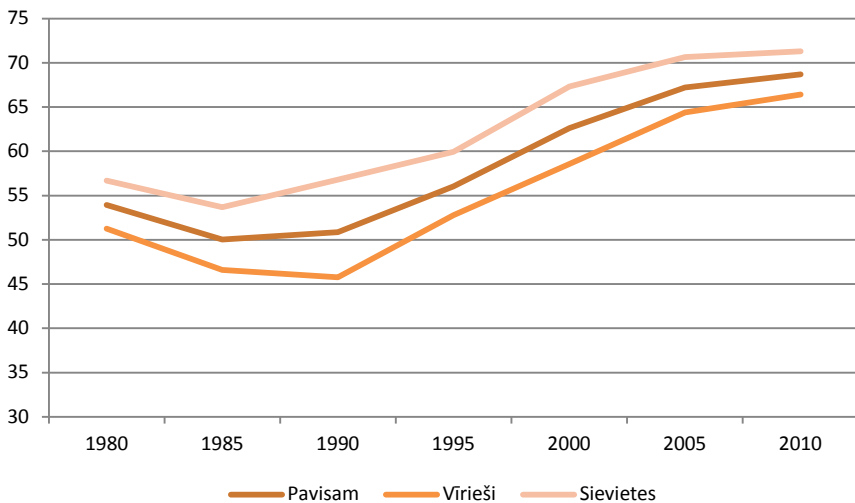
6.7. tabula. Mirušie pēc vecuma un dzimuma Latvijā

Gads	Miruši			tai skaitā vecumā 65+			% no mirušo kopskaita		
	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes
1990	34 812	16 951	17 861	22 457	8 414	14 043	64,5	49,6	78,6
2000	32 205	16 155	16 050	21 341	8 436	12 905	66,3	52,2	80,4
2010	30 040	14 561	15 479	22 103	9 012	13 091	73,6	61,9	84,6
2011	28 519	13 839	14 680	21 149	8 702	12 447	74,2	62,9	84,8

Vidējais vecākās paaudzes mirušo vecums (iedzīvotāji, kuri miruši pēc 65 gadu sasniegšanas) bija 80 gadi, vīriešiem – 77 gadi un sievietēm – 82 gadi.

No asinsrites sistēmas slimībām mirušie vairāk nekā 80% gadījumu ir vecumā virs 65 gadiem (2010.gadā – 71% vīriešu un 92% sieviešu). 66% vīriešu un 71% sieviešu, kuri mira no audzējiem 2010.gadā, bija vecumā virs 65 gadiem. Vecākās paaudzes mirstībā ārējo nāves cēloņu īpatsvars ir salīdzinoši mazāks, taču ar pieauguma tendenci. 2010.gadā katrs ceturtais no mirušajiem nelaimes gadījumos bija vecumā virs 65 gadiem. Turklāt vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars kopējā no audzējiem mirušo skaitā Latvijā palielinās.

6.4. attēls. No audzējiem mirušo vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars kopējā no audzējiem mirušo skaitā Latvijā 1980.–2010.gadā

📖 Sadaļā izmantoti Nacionālā veselības dienesta, Eiropas iedzīvotāju veselības apsekojuma, Eiropas Savienības ienākumu un dzīves apstākļu apsekojuma (EU-SILC), Slimību profilakses un kontroles centra, Eurostat dati.

7. SOCIĀLĀ NODROŠINĀŠANA

7. SOCIĀLĀ NODROŠINĀŠANA

Viens no sociālās apdrošināšanas sistēmas mērķiem ir nodrošināt cienīgu materiālo nodrošinājumu vecumā. Latvijā ir izveidota un darbojas trīs līmeņu pensiju sistēma. Tā ir apdrošināšanas sistēma, kurā apvienota katra cilvēka personiskā ieinteresētība savu vecumdienu nodrošināšanā un paaudžu solidaritāte. Pensiju sistēmas galvenais princips: jo lielākas sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas šodien, jo lielāka būs pensija rīt. Pensijas vecuma iedzīvotāji pašreiz galvenokārt var izmantot pirmo – valsts obligāto nefondēto pensiju shēmu. Pensiju sistēmas ideoloģija ir vērsta uz to, lai ieinteresētu darbspējīgā vecuma iedzīvotājus pilnībā iesaistīties valsts sociālajā apdrošināšanā un pēc iespējas ilgāk turpināt darbu, atliekot pensionēšanos uz vēlāku laiku.

Kāds ir pensiju sistēmas sniegums attiecībā uz pensijas vecuma iedzīvotājiem? Saskaņā ar ESSPROS (Eiropas Integretās sociālās aizsardzības statistikas sistēma) datiem izdevumi gados vecu cilvēku uzturēšanai Latvijā 2009.gadā veidoja 7,5% no iekšzemes kopprodukta (IKP). Tas ir ne vien mazāk nekā Eiropas Savienībā vidēji (11,1%), bet arī mazāk nekā Igaunijā – 7,9% un Lietuvā – 8,4%. Salīdzinot 2011.gada 4. ceturkšņa vidējās (piešķirtās) vecuma pensijas Baltijas valstīs, jāsecina, ka Latvijā vidējā vecuma pensija bija lielāka nekā Lietuvā, taču mazāka nekā Igaunijā (Latvijā EUR 264, Lietuvā EUR 236, Igaunijā EUR 306).

Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) datiem aizvadītā gada beigās vecuma pensiju saņēma 481,7 tūkst. iedzīvotāju. Salīdzinot ar 2005.gadu, vecuma pensiju saņēmēju skaits palielinājies par 6,1 tūkst. jeb par 1,3%. Sākoties ekonomikas lejupslīdei, ievērojams skaits pirmspensijas vecuma iedzīvotāju izvēlējās iespēju doties pensijā priekšlaicīgi. 2011.gadā, salīdzinot ar 2005.gadu, jaunpiešķirto vecuma pensiju (ieskaitot priekšlaicīgo) skaits ir palielinājies 2,5 reizes (2005.gadā – 15,0 tūkst., 2011.gadā – 37,2 tūkst.).

7.1. tabula. Pensiju saņēmēju skaits (gada beigās, tūkst. cilvēku)

	2005	2008	2009	2010	2011
Vecuma pensijas	475,6	465,2	473,3	475,9	481,7
Invaliditātes pensijas	73,6	66,4	67,4	69,3	69,3
Pensijas apgādnieka zaudējuma gadījumā ¹	32,9	28,3	28,0	26,9	25,3
Izdienas pensijas ²	4,4	3,2	2,7	2,4	10,3
Sociālā nodrošinājuma pabalsts ³	1,2	0,9	0,8	0,7	0,6

Otra lielākā pensiju saņēmēju grupa bija invaliditātes pensijas saņēmēji – 69,3 tūkst. jeb 11,8% no pensiju saņēmēju kopskaita. Invaliditātes pensiju saņēmēju skaits vecuma grupā no 65 gadiem 2011.gadā bija 6,3% no kopējā invaliditātes pensiju saņēmēju skaita. Salīdzinot ar 2005.gadu, invaliditātes pensiju saņēmēju skaits šajā grupā samazinājās par 76,5%, kas skaidrojams ar invaliditātes pensiju saņēmēju (šajā vecuma grupā) pāreju uz vecuma pensiju, jo līdz ar piemaksas pie vecuma pensijas ieviešanu (sākot no 2006.gada) izmaksātās vecuma pensijas apmērs pieauga straujāk nekā invaliditātes pensija.

Izdienas pensiju saņēmēju skaita pieaugums (2,3 reizes), salīdzinot ar 2005.gadu, skaidrojams ar to, ka, sākot ar 2011.gadu, izdienas pensiju saņēmēju skaitā ietilpst Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras no

¹ Kopējais darba nespējīgo ģimenes locekļu skaits, kuri zaudējuši apgādnieku

² Sākot ar 2011.gadu izdienas pensiju saņēmēju skaitā ietilpst Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras no valsts pamatbudžeta līdzekļiem izmaksātās izdienas pensijas Iekšlietu ministrijas darbiniekiem, diplomātiem, prokuroriem u.c.

³ Pensijas vecumu sasniegušas personas

valsts pamatbudžeta līdzekļiem izmaksātās izdienas pensijas lekšlietu ministrijas darbiniekiem, diplomātiem, prokuroriem. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu pensijas vecumu sasniegušām personām 2011.gada beigās saņēma 0,6 tūkstoši personu. Salīdzinot ar 2005.gadu, sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaits pensijas vecuma personām samazinājies par 47%, kas galvenokārt skaidrojams ar to, ka arvien vairāk pensijas vecumu sasniegušās personas ir tiesīgas saņemt vecuma pensiju.

Lai arī esošā pensiju sistēma nenodrošina pensiju izmaksu, kas vidēji būtu lielākas par iztikas minimumu (pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība vienam iedzīvotājam 2011.gadā sasniedza Ls 173 mēnesī), tomēr pat ekonomiskās krīzes apstākļos tā nodrošināja lielu, bet stabilu izmaksājamo pensiju pieaugumu.

7.2. tabula. Izmaksāto valsts pensiju vidējais lielums (vidēji mēnesī, latos)

	2005	2008	2009	2010	2011
Sociālās apdrošināšanas aģentūras uzskaitē esošo pensionāru ikmēneša pensiju vidējais lielums	77,95	134,03	155,86	165,98	168,24
Vecuma pensijas	80,53	140,79	163,40	175,88	178,18
Invaliditātes pensijas	66,89	103,63	124,90	121,93	119,84
Pensijas apgādnieka zaudējuma gadījumā ¹	57,40	86,83	97,34	95,35	93,62
Izdienas pensijas ²	86,95	130,38	124,24	161,43	195,29

Pēc Satversmes tiesas sprieduma par 2009.gada 16.jūnija likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” normu atcelšanu 2010. un 2011.gadā vidējie ikmēneša izmaksātās vecuma pensijas apmēri ir palielinājušies un 2011.gadā vidēji mēnesī sasniedza Ls 178,18. Izdienas pensijas vidējā lieluma palielināšanos noteica tas, ka, sākot ar 2011.gadu, izdienas pensiju saņēmēju skaitā ietilpst Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras no valsts pamatbudžeta līdzekļiem izmaksātās izdienas pensijas lekšlietu ministrijas darbiniekiem, diplomātiem, prokuroriem u.c. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta piešķirtais apmērs pensijas vecumu sasniegušām personām, sākot no 2006.gada, vidēji mēnesī saskaņā ar normatīvajiem aktiem tiek noteikts Ls 45.

7.3. tabula. Izmaksāto vecuma pensiju vidējais lielums 2010³. un 2011.gadā pa ceturkšņiem (vidēji mēnesī, latos)

	1. ceturksnis	2. ceturksnis	3. ceturksnis	4. ceturksnis
2010	169,10	175,72	176,28	176,76
2011	177,34	177,99	178,56	179,75

Salīdzinot ar 2008.gada decembri, 2011.gada beigās palielinājās to vecuma pensiju saņēmēju skaits, kas saņem pensijas, kas ir lielākas par Ls 160 (virs Ls 160 2008.gadā – 42,5%, 2011.gadā – 66,7%), kas galvenokārt skaidrojams ar piemaksas palielināšanos pie vecuma pensijām (no 2009.gada 1. janvāra no Ls 0,40 līdz Ls 0,70 par katru darba stāža gadu līdz 1995.gadam neatkarīgi no personas apdrošināšanas stāža un pensijas apmēra lieluma).

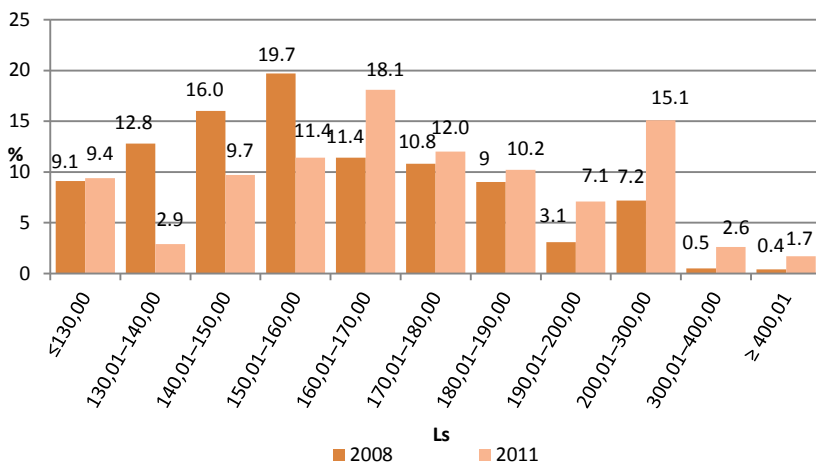
¹ Pensiju kopsumma visiem mirušā apgādnieka apgādībā bijušajiem ģimenes locekļiem.

² Sākot ar 2011.gadu, izdienas pensiju saņēmēju skaitā ietilpst Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras no valsts pamatbudžeta līdzekļiem izmaksātās izdienas pensijas lekšlietu ministrijas darbiniekiem, diplomātiem, prokuroriem u.c.

³ 2010.gada 2. ceturkšņa vidējās izmaksātās pensijas apmērā nav ietverta 2009.gada 16. jūnija pieņemtā likuma rezultātā ieturētā naudas summa, kas vecuma pensijas saņēmējiem tika atmaksāta 2010.gadā.

7.1. attēls. Vecuma pensiju saņēmēju skaita sadalījums pēc izmaksātās pensijas vidējā lieluma

(pensiju saņēmēju skaits, kuriem izmaksājama pensija, procentos no kopskaita, gada beigās)

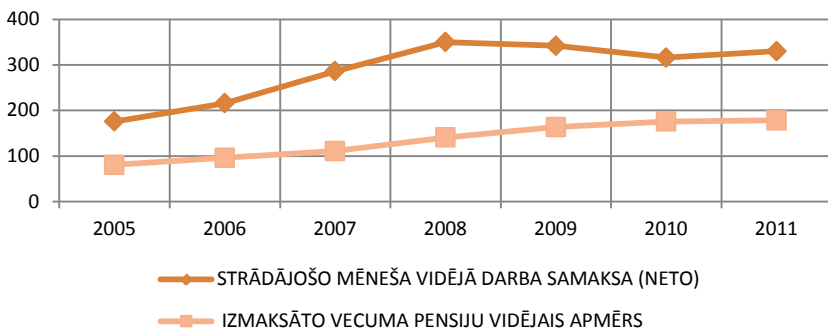

Pensionāru materiālais nodrošinājums ievērojamai daļai pensionāru ir nepietiekams zemā pensiju apjoma dēļ, kas ir atkarīgs no pirmspensijas vecumā veikto sociālo iemaksu apjoma. Pirms ekonomiskās krīzes šis jautājums tika risināts ar pensiju indeksāciju un piemaksām vecuma un invaliditātes pensijas saņēmējiem par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995.gada 31.decembrim, un ņemts vērā, piešķirot (pārrēķinot) pensiju (līdz 2011.gada 31.decembrim piešķīra piemaksu 70 santīmu apmērā par katru nostrādāto gadu līdz 1996.gadam). Kopš 2011.gada valsts piešķirtās pensijas vairs netiek indeksētas un, sākot ar 2012.gada 1.janvāri, nepiešķir piemaksas par apdrošināšanas stāžu līdz 1996.gadam, taču tiek saglabātas jau piešķirtās piemaksas esošajā apmērā.

Salīdzinot izmaksātās vecuma pensijas vidējo apmēru ar strādājošo mēneša vidējo darba samaksu, kas saņemta pēc nodokļu nomaksas, izmaksātā vecuma pensija (Ls 178,18) 2011.gadā bija par 46% mazāka nekā neto darba samaksa (Ls 330).

7.2. attēls. Izmaksātās vecuma pensijas vidējais apmērs un strādājošo vidējā mēneša darba samaksa (neto) 2005.–2011.gadā

(latos)

Tie sirmgalvi, kuri vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, var saņemt mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju sociālās aprūpes iestādēs. Latvijā 2011.gadā darbojās 15 valsts sociālās aprūpes iestādes un 78 pašvaldību un citu organizāciju sociālās aprūpes centri. Tieši pēdējie ir orientēti uz pensijas vecuma personu aprūpi, kur 2011.gadā atradās 4 504 pensijas vecuma iemītnieki jeb 82,4% no tajos iemītināto personu kopskaita.

7.4. tabula. Pensionāru (62 gadi un vecāki) skaits sociālās aprūpes iestādēs (gada beigās)

	Valsts (un līgumorganizāciju) sociālās aprūpes centri				Pašvaldību un citu organizāciju sociālās aprūpes centri			
	2005	2009	2010	2011	2005	2009	2010	2011
Iestāžu skaits	39	46	17 ¹	15	75	79	83	78
Iemītnieku skaits	5 187	5 481	5 624	5 847	5 261	5 473	5 338	5 464
Pensionāru (62+) skaits iestādēs	1 469	1 497	1 652	1 808	4 418	4 583	4 411	4 504
Pensijas vecuma personas; % pret kopējo iemītnieku skaitu	28,3	27,3	29,4	30,9	84,0	83,7	82,6	82,4

Papildu sociālās aprūpes iestādēm pensionāri aprūpi var saņemt arī mājās vai dienas aprūpes centros. Visvairāk pieprasītais un visbiežāk sniegtais pašvaldību pakalpojums ir aprūpe mājās. Šādu aprūpi var saņemt cilvēki, kuri patstāvīgi nevar sevi aprūpēt veselības stāvokļa, funkcionālo traucējumu vai vecuma dēļ. Otrs pieprasītākais alternatīvās aprūpes pakalpojums ir dienas aprūpes centrs. Šeit var saņemt gan nepieciešamo aprūpi, gan izmantot dažādās brīvā laika pavadīšanas iespējas, attīstīt savas prasmes un izglīties. 2011.gadā aprūpi mājās saņēma 7 321 pensijas vecuma persona, savukārt dienas centru pakalpojumus pensijas vecuma personām 2011.gadā izmantoja 5 110 pensionāri.

7.5. tabula. Pensionāru (62 gadi un vecāki) skaits, kas saņem aprūpi mājās un dienas aprūpes centros (gada beigās, personu skaits)

	2008	2009	2010	2011
Personu skaits, kas saņem aprūpi mājās	10 633	9 291	8 345	9 036
no tiem pensijas vecuma personas	7 400	6 572	6 885	7 321
Pensijas vecuma personas; % pret kopējo aprūpējamo skaitu	69,6	70,7	82,5	81,0
Dienas aprūpes centru sniegtie sociālie pakalpojumi pensijas vecuma personām	3 979	2 696	3 547	5 110

 Sadaļā izmantoti Eiropas Integrētās sociālās aizsardzības statistikas sistēmas, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Labklājības ministrijas dati.

¹ Iestāžu skaits 2010.gadā samazināts valsts sociālās aprūpes iestāžu reorganizācijas rezultātā.

8. IENĀKUMI

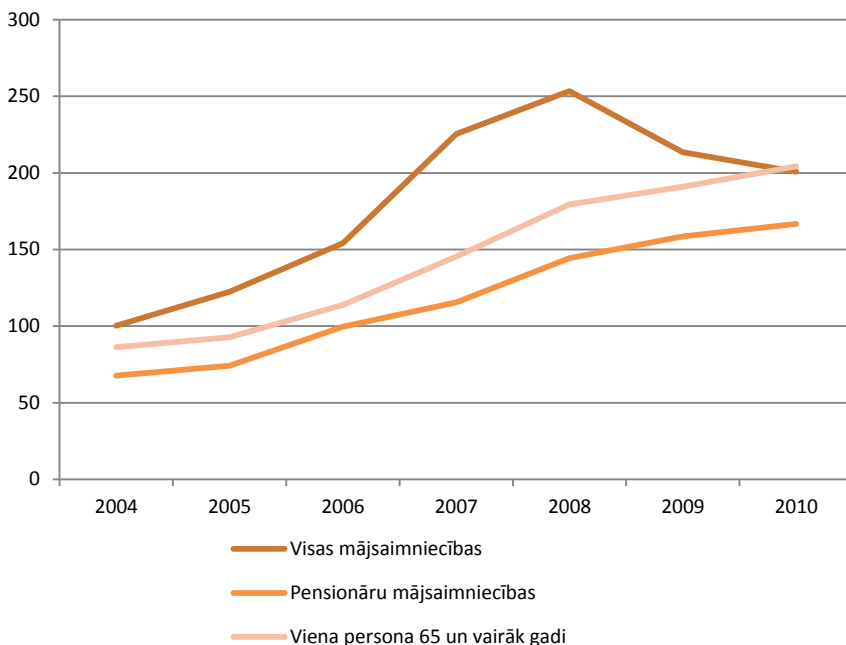
8. IENĀKUMI

Pensionāru ienākumi parasti ir zemāki nekā nodarbinātajiem iedzīvotājiem, tādējādi pensionāru materiālais nodrošinājums ir pieticīgs, un nereti tie, kuru pensijas ir nelielas, tiek pakļauti nabadzības un materiālās nenodrošinātības riskam. Ekonomiskās krīzes apstākļos daudzas lietas parāda sevi no visneparedzamākās puses. Tā ir noticis arī ar pensionāru ienākumiem, kuri pretēji tam, ka ienākumi daudzās mājāsaimniecībās no 2009.gada strauji saruka, turpināja stabili augt.

Vecuma pensiju izdevumu dinamiskais pieaugums 2008.gadā skaidrojams ar notikušo pensiju indeksāciju (aprīli un oktobrī) un ar 2008.gada 1.jūnijā veikto piemaksas palielināšanu pie vecuma pensijas (no Ls 0,19 līdz Ls 0,40 par katru darba stāža gadu līdz 1995.gadam). Savukārt pensionāru ienākumu pieaugums 2010.gadā ir saistāms ar Satversmes tiesas spriedumu par 2009.gada 16. jūnija likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” normu atcelšanu, kā rezultātā 2009.gadā ieturētās pensijas daļa tika atmaksāta 2010.gadā.

8.1. attēls. Mājāsaimniecību rīcībā esošo ienākumu dinamika 2004.–2010.gadā

(vidēji uz vienu mājāsaimniecības locekli mēnesī, latos)

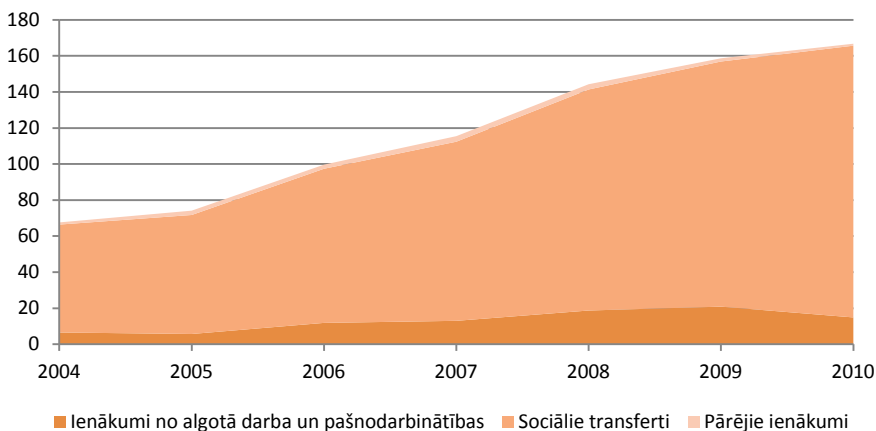
8.1. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs 2004.–2010.gadā
(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Visas mājsaimniecības	100,20	122,36	154,16	225,52	253,41	213,42	200,75
Pensionāru mājsaimniecības	67,60	74,14	99,65	115,46	144,28	158,66	166,73
Algoto darbu strādājošās mājsaimniecības	111,58	136,40	169,26	248,40	277,51	244,33	225,66
Pensionāru mājsaimniecības procentos pret:							
Visām mājsaimniecībām	67,5	60,6	64,6	51,2	56,9	74,3	83,1
Algoto darbu strādājošām mājsaimniecībām	60,6	54,4	58,9	46,5	52,0	64,9	73,9

Ienākumu pieaugums gan nenozīmē, ka pensionāru materiālais nodrošinājums būtu ievērojami uzlabojies. Lai gan pārējo sociālo grupu ienākumi lielākoties saruka, pensionāru ienākumi ekonomiskās krīzes laikā bija stabili. Tajā pašā laikā nākas atzīt, ka pensionārus ekonomiskās krīzes sekas ir skārušas ievērojami mazāk nekā pārējās iedzīvotāju grupas. Kaut gan tas ir relatīvi, jo pensionāri nav no sabiedrības izolēta grupa un bieži vien no saviem ienākumiem atbalsta citus mājsaimniecības locekļus, kuri zaudējuši darbu. 2010.gadā 7,7% pensionāru mājsaimniecību bija sniegušas regulāru naudas palīdzību citām mājsaimniecībām.

Pensionāru ienākumos dominē pensijas un citi saņemtie sociālie transferti, kuru īpatsvars rīcībā esošajos ienākumos pēdējo gadu laikā ir pieaudzis no 85% 2008.gadā līdz 90% 2010.gadā, ienākumiem no darba samaksas sarūkot attiecīgi no 12,2% līdz 8,4%. Ienākumi no nodarbinātības ir sarukuši, un tas vēl vairāk pastiprinājis atkarību no valsts palīdzības.

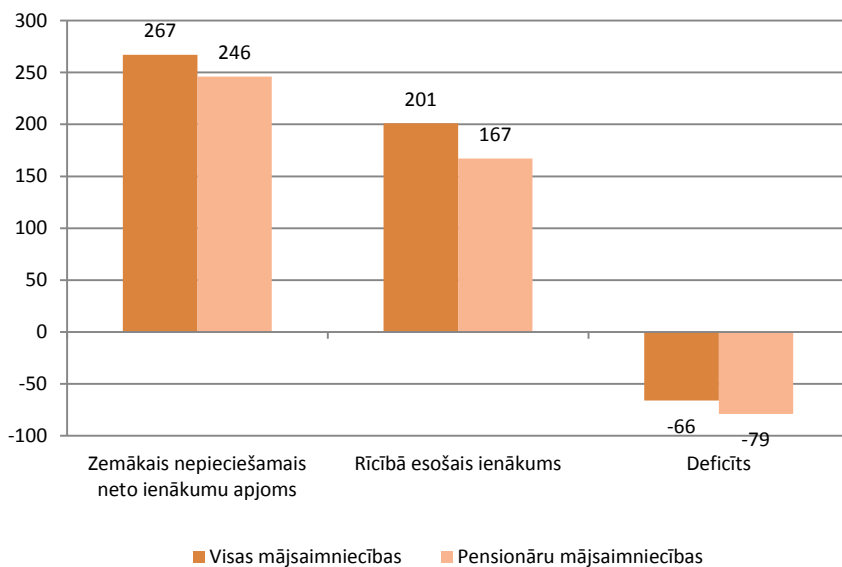
8.2. attēls. Pensionāru mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs 2004.–2010.gadā
(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

Mūsdienās mājsaimniecību ienākumu līmenis neapmierina daudzas mājsaimniecības. Izņēmums nav arī pensionāri. Pensionāru rīcībā esošais līdzekļu apjoms ir krietni vien mazāks nekā citās mājsaimniecībās, tādēļ arī naudas summa, kas nepieciešama, lai segtu izdevumus, ir lielāka nekā citās mājsaimniecībās. Tas zināmā mērā liecina par spriedzi pensionāru mājsaimniecību budžetos.

8.3. attēls. Mājsaimniecību zemāko nepieciešamo neto ienākumu apjoms, lai spētu „savilkt galus kopā”, un mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu salīdzinājums 2011.gadā

(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

 Eiropas Savienības ienākumu un dzīves apstākļu apsekojums (EU-SILC).

9. PATĒRIŅA IZDEVUMI

9. PATĒRIŅA IZDEVUMI

Patēriņa izdevumi¹ ir ekonomisko resursu izmantošanas atspoguļojums un raksturo iedzīvotāju faktiskos materiālās labklājības aspektus. Ekonomiskās krīzes apstākļos mājsaimniecību budžetos, ienākumiem sarūkot, rodas spriedze, pieaug primāro vajadzību loma un nākas ierobežot brīvas izvēles tēriņus. Tā ir situācija, kas ir labi pazīstama vecāka gadagājuma iedzīvotājiem. Kas ir mainījies vecāka gadagājuma iedzīvotāju budžetos un to patēriņa prioritātēs?

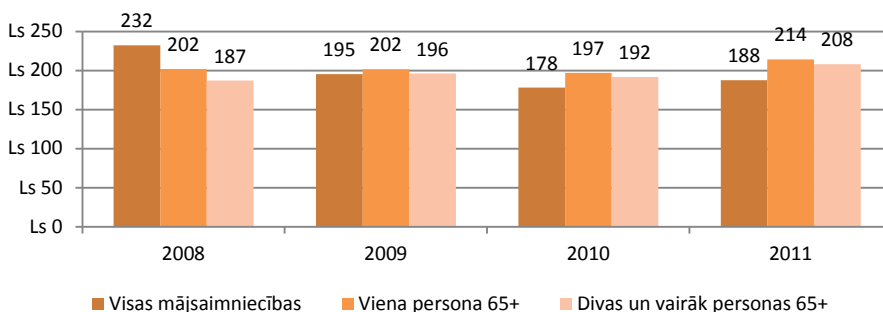
Vecāka gadagājuma iedzīvotāju patēriņa izdevumi, līdzīgi kā to rīcībā esošie ienākumi, pēdējo 4 gadu laikā ir pārdzīvojuši ne vien absolūtas, bet arī relatīvas pārmaiņas. Ja līdz ekonomiskās krīzes sākumam to patēriņa izdevumi bija zemāki par vidējo līmeni valstī, tad ekonomiskā krīze ir ienesusi izmaiņas, un 2011.gadā tie jau ir augstāki par vidējiem valstī. Tas nav tik lielā mērā noticis uz pensionāru ienākumu pieauguma rēķina, kā pārējo iedzīvotāju ienākumu sarukuma rezultātā.

Tā kā vecāka gadagājuma personas dzīvo dažāda demogrāfiskā tipa mājsaimniecībās un ar tām daļa kā ienākumus, tā arī izdevumus, tad šajā nodaļā turpmāk galvenokārt tiks aplūkoti divi vecāka gadagājuma mājsaimniecību tipi, kas sastāv vienīgi no sirmgalvjiem, proti, 65 gadi un vecākas vienas personas mājsaimniecības, kā arī mājsaimniecības, kurās dzīvo divas un vairāk personas vecumā 65 gadi un vecākas. 2011.gadā patēriņa izdevumi mājsaimniecībā, kurā ir divas un vairāk personas vecumā 65 gadi un vairāk, sasniedza Ls 208 vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, bet gadījumos, kad šāda vecuma persona dzīvo viena pati, attiecīgi Ls 214.

Vai pēdējos gados notiekošais ir ienesis kādas pozitīvas izmaiņas vecāka gadagājuma patēriņa izdevumu nodrošināšanas līmenī? To nevar apgalvot. Nomināli tie 2011.gadā tikai par aptuveni 20% pārsniedz iztikas minimumu, kas ir 90.gadu sākuma minimālā patēriņa standarts un nav atzīstams par mūsdienīgu un visas minimālā patēriņa vajadzības apmierinošu, sevišķi attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumiem.

9.1. attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumi 2008.–2011.gadā

(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

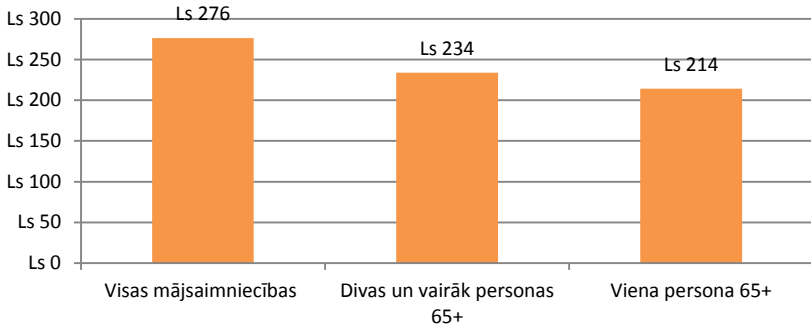
Kā zināms no ekonomikas teorijas, pensionāru patēriņa izdevumus nav īsti korekti salīdzināt ar vidējiem patēriņa izdevumiem valstī mājsaimniecības sastāvā dēļ. Piemēram, mājsaimniecībai, ko veido divas personas, nav nepieciešams divas reizes vairāk patēriņa izdevumu nekā atsevišķi dzīvojošai personai, kurai vienai jāsedz visi mājsaimniecības izdevumi. Tāpat atšķirības patēriņa vajadzībās un to apjomā pastāv arī atkarībā no pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā. Tāpēc dažāda sastāva mājsaimniecību

¹ Datu avots: Mājsaimniecību budžetu apsekojums.

salīdzināšanai ir lietderīgi izmantot ekvivalences skalas, kā rezultātā datus ir iespējams pārrēķināt „uz vienu ekvivalento patērētāju”.

9.2. attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumi 2011.gadā

(vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju mēnesī, latos)

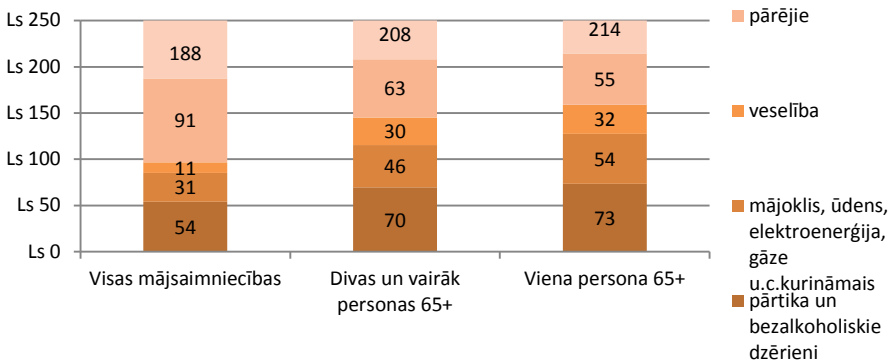

Vecāka gadagājuma iedzīvotāju patēriņa izdevumi, ņemot vērā ekvivalences faktoru, ir nevis augstāki, bet zemāki nekā vidējie valstī, un tas liecina, ka to izvēles iespēju brīvība patēriņa izdevumu izlietošanā ir ierobežota. To apliecina arī vecāka gadagājuma iedzīvotāju patēriņa izdevumu struktūra.

Vecāka gadagājuma iedzīvotāju patēriņa izdevumos dominē izdevumi, kurus grūti nosaukt par brīvas izvēles motivētiem. Izdevumi pamatvajadzību apmierināšanai – pārtikai, mājoklim un veselībai – 2011.gadā vienas personas mājsaimniecībās vecumā 65 gadi un vairāk sasniedza 74% no to kopējiem patēriņa izdevumiem, bet tajās, kurās dzīvoja divas un vairāk personas 65 gadi un vecākas – 70% (visās mājsaimniecībās – 52%). Tas lielā mērā liecina par situāciju vecāka gadagājuma iedzīvotāju budžetā.

9.3. attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumu sastāvs 2011.gadā

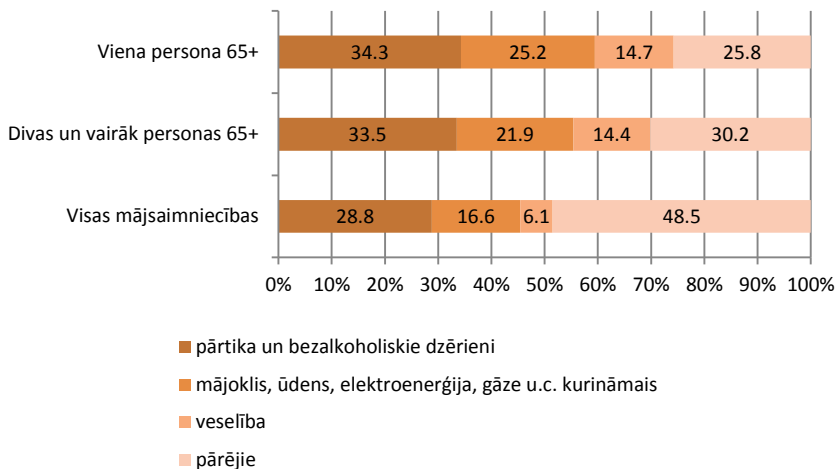
(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

Iepriekš ievietotā grafika dati liecina, ka vecāka gadagājuma iedzīvotāju pirmā patēriņa prioritāte ir izdevumi uzturam. Mājsaimniecības, kurās ir viena persona 65 gadi un vecāka, pārtikai tērēja 34% no kopējiem patēriņa izdevumiem, tāds pats bija izdevumu īpatsvars mājsaimniecībās, kurās dzīvoja vairākas

personas vecumā 65 gadi un vairāk, bet visās mājsaimniecībās – 29%. Vai šī gadagājuma iedzīvotāji ēd vairāk un labāk nekā vidējie Latvijas iedzīvotāji, kā tas varētu šķist no iepriekš ievietotā grafiskā attēla? Pirmkārt, vecāka gadagājuma iedzīvotāji maltīti parasti ietur mājās un reti izmanto sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumus, turklāt tie nav ietverti patēriņa grupā „pārtika un bezalkoholiskie dzērieni”. Izdevumu īpatsvars uzturam, kas ir augstāks par vidējo, liecina nevis par labu patēriņa līmeni, bet taisni otrādi – par problēmām tajā.

9.4. attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūra 2011.gadā
(procentos)

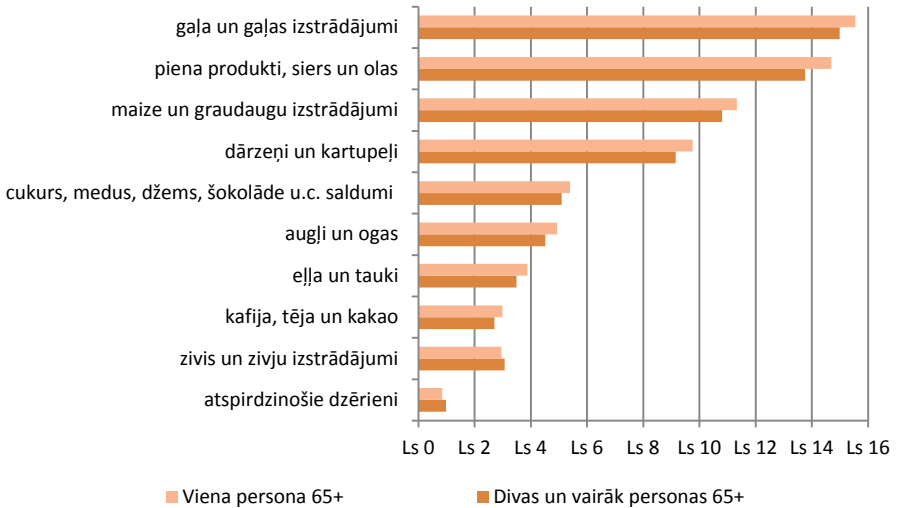

Aplūkojot patēriņa izdevumus uz vienu ekvivalento patērētāju (ņemot vērā dažāda vecuma grupu patēriņa vajadzību atšķirības un ekvivalences faktoru), patēriņa izdevumi vecāka gadagājuma personu mājsaimniecībās, pat ņemot vērā izdevumus sabiedriskajai ēdināšanai, ir zemāki par vidējiem visās mājsaimniecībās. Proti, ja vidēji visās mājsaimniecībās patēriņa izdevumi pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem 2011.gadā vidēji mēnesī bija Ls 80 uz ekvivalento patērētāju, tad mājsaimniecībās ar vienu personu vecumā 65 gadi un vairāk – Ls 73, savukārt tajās, kurās dzīvoja vairākas 65 gadi un vecākas personas, – Ls 78.

Vecāka gadagājuma personu mājsaimniecībās 2011.gadā visvairāk tērēja tādiem uztura produktiem kā gaļa un gaļas izstrādājumi, piena produkti, siers un olas, maize un graudaugu izstrādājumi, dārzeņi un kartupeļi.

9.5.attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības izdevumi pārtikai 2011.gadā

(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

Viena no lielākajām izdevumu grupām mājsaimniecību budžetā jebkura sastāva mājsaimniecībās ir mājokļa izdevumi. Tas jo lielākā mērā attiecas uz vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecībām. Mājokļa komunālajiem pakalpojumiem vecāka gadagājuma mājsaimniecības, kurās dzīvoja divas un vairāk personas vecumā 65 gadi un vecākas, 2011.gadā tērēja Ls 46, bet, ja šāda vecuma persona dzīvoja viena pati, – Ls 54 vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī. Tas bija attiecīgi 22 un 25% no to kopējiem patēriņa izdevumiem.

Divas trešdaļas mājokļa izdevumu kā vecāka gadagājuma iedzīvotāju, tā arī pārējās mājsaimniecībās veido maksājumi par apkuri, elektrību, gāzi un cita veida kurināmo (skatīt 9.1. tabulu).

9.1. tabula. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumi mājokļa komunālajiem pakalpojumiem 2011.gadā

(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

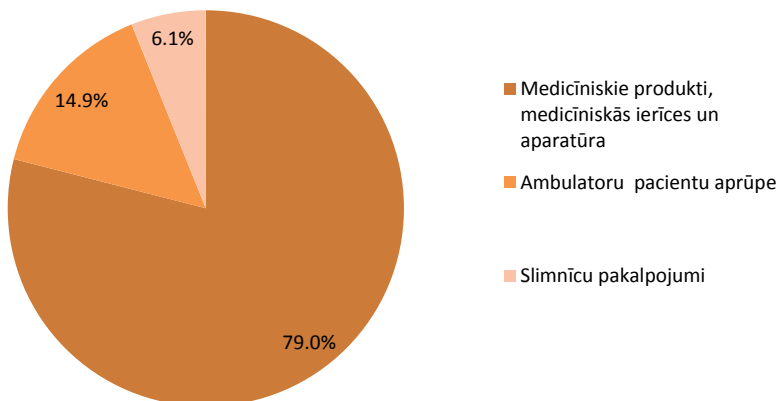
	Mājsaimniecības		
	Visas	Divas un vairāk personas 65+	Viena persona 65+
Mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais	31,20	45,63	53,88
Īres maksa	2,43	1,77	2,34
Mājokļa uzturēšana un remonts	4,88	9,03	10,82
Ūdens piegāde, kanalizācija u.c.	3,73	4,52	5,07
Apkure, elektroenerģija un gāze	20,17	30,31	35,64

Iedzīvotāju novecošanās neizbēgami rada nepieciešamību pēc veselības pakalpojumiem, medicīnas precēm un medikamentiem. Par to liecina arī tas, ka pēc Mājsaimniecību budžetu apsekojuma datiem trešā lielākā izdevumu grupa vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecībās ir izdevumi veselības uzturēšanai, kas 2011.gadā sasniedza Ls 30–32 uz katru personu mēnesī jeb 14–15% no kopējiem patēriņa izdevumiem.

9.2. tabula. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumi veselības aprūpei 2011.gadā
(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

	Mājsaimniecības		
	Visas	Divas un vairāk personas 65+	Viena persona 65+
Veselība	11,40	30,01	31,59
Medicīniskie produkti, medicīniskās ierīces un aparatūra	7,64	23,78	24,96
Ambulatoru pacientu aprūpe	2,90	4,06	4,71
Slimnīcu pakalpojumi	0,85	2,18	1,93

9.6. attēls. Veselības izdevumu struktūra 2011.gadā mājsaimniecībās ar divām un vairāk personām vecumā 65 gadi un vecākas
(procentos)

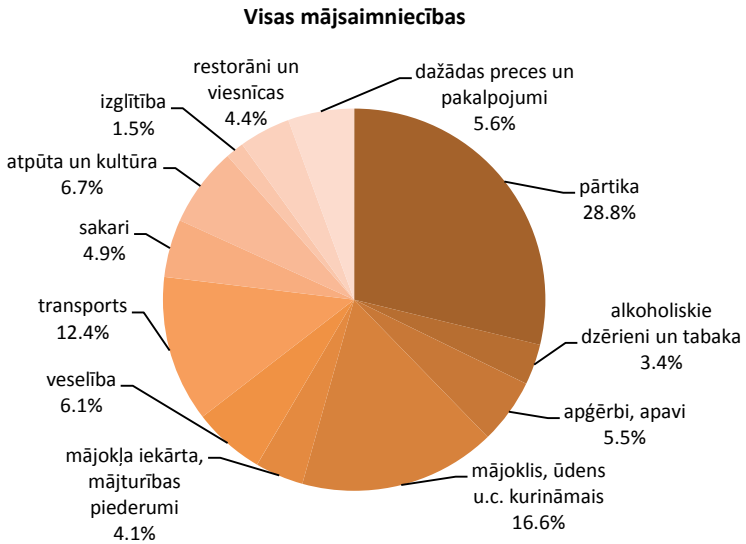

Aplūkojot vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību privātos izdevumus veselībai un tās aprūpei 2011.gadā, var secināt, ka vislielākie tie ir mājsaimniecībās, kurās dzīvo viena persona vecumā 65 gadi un vairāk – Ls 32, kā arī mājsaimniecībās, kurās dzīvo divas un vairāk personas vecumā 65 gadi un vecākas – Ls 30 vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, kas ir trīs reizes vairāk nekā vidēji visās mājsaimniecībās. Vecāka gadagājuma personu mājsaimniecībās (65 gadi un vairāk) lielākā daļa no veselības izdevumiem (gandrīz četras piektdaļas jeb 79%) tiek tērēti tieši medicīnisko produktu, tai skaitā medikamentu iegādei. Pārējie veselības izdevumi (21%) tiek tērēti ambulatorajiem un slimnīcu pakalpojumiem.

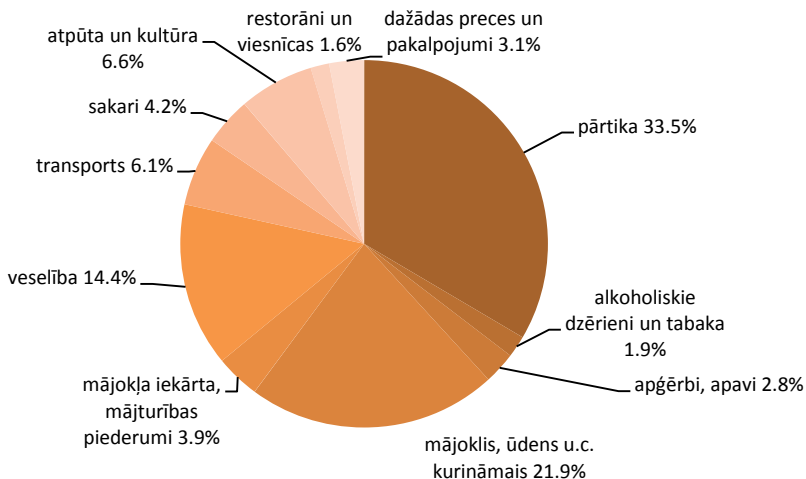
Atbildi uz jautājumu, cik lielā mērā šie izdevumi ietekmē vecāka gadagājuma iedzīvotāju budžetu, sniedz Vispasaules Veselības organizācijas izstrādātā metodoloģija. Tā veselības izdevumus atzīst par katastrofāliem, ja to faktiskie pašu apmaksātie veselības izdevumi ir 40% un vairāk no tiem izdevumiem, kas paliek pāri pēc minimālo primāro vajadzību apmierināšanas. Saskaņā ar šo metodoloģiju 2010.gadā 13% pensionāru mājsaimniecību izdevumu veselībai atbilda katastrofālai šādu izdevumu proporcijai, bet, ja viena persona 65 gadi un vecāka dzīvo viena, – 18% gadījumu.

Kam tiek tērēti atlikušie līdzekļi pēc iepriekš nosaukto primāro vajadzību apmierināšanas? Svarīga loma vecāka gadagājuma iedzīvotājiem ir informācijas iegūšanai un komunikācijai.

9.7. attēls. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūra 2011.gadā
(procentos)

Divas un vairāk personas 65+

Mājsaimniecībās, kurās dzīvo tikai personas vecumā 65 gadi un vecākas, izdevumi par laikrakstiem un to abonēšanu sasniedz Ls 4, bet vidēji visās mājsaimniecībās vien Ls 1 uz mājsaimniecības locekli mēnesī. Tāpat vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecībās fiksētā telefona pakalpojumu apmaksai vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli tērē Ls 4, kad vidējā mājsaimniecība vien Ls 1. Tas ir saprotams, jo vecāka gadagājuma iedzīvotāji lielāko daļu laika atšķirībā no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem pavada mājās. Tāpat vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības divas reizes vairāk tērē par televīzijas kanālu abonēšanu – Ls 2 uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, kad vidējā mājsaimniecība tikai Ls 1.

Tajā pašā laikā vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības, kurās dzīvoja divas un vairāk personas vecumā 65 gadi un vecākas, 2011.gadā tērēja transportam ievērojami mazāk – Ls 13 (vienas personas mājsaimniecībās 65 gadi un vecākas – Ls 8), bet vidēji – Ls 23 uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī. Tāpat vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības divas reizes mazāk nekā vidējā Latvijas mājsaimniecība tērē apģērbiem un apaviem, transportam, kā arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai. Savukārt tik pat kā nemaz izdevumi netiek atlicināti izglītībai (skatīt 9.3. tabulu).

9.3. tabula. Vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un vidējās mājsaimniecības patēriņa izdevumu sastāvs 2011.gadā

(vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos)

	Visas mājsaimniecības	Viena persona 65+	Divas un vairāk personas 65+
Patēriņa izdevumi	187,51	214,21	208,11
Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	53,99	73,48	69,66
Alkoholiskie dzērieni, tabaka	6,47	3,63	3,97
Apģērbi un apavi	10,28	5,60	5,86
Mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais	31,20	53,88	45,63
Mājokļa iekārta, mājturības piederumi un mājas uzkopšana	7,68	8,58	8,08
Veselība	11,40	31,59	30,01
Transports	23,18	7,93	12,61
Sakari	9,16	9,48	8,78
Atpūta un kultūra	12,61	12,33	13,68
Izglītība	2,88	-	0,07
Restorāni, kafējnīcas un viesnīcas	8,17	1,62	3,39
Dažādas preces un pakalpojumi	10,48	6,09	6,37

 Mājsaimniecību budžetu apsekojums.

**10. NABADZĪBA UN MATERIĀLĀ
NENODROŠINĀTĪBA**

10. NABADZĪBA UN MATERIĀLĀ NENODROŠINĀTĪBA

Sasniedzot pensionēšanās vecumu, būtiski samazinās ekonomiskā aktivitāte un līdz ar to arī iespējas gūt ienākumus. Šajā vecumā cilvēki kļūst arvien vairāk atkarīgi no valsts sociālajām garantijām un tuvinieku palīdzības.

Vecākā gadagājuma iedzīvotāju materiālo situāciju raksturo Eiropas Savienības statistikas par iedzīvotāju ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC) apsekojuma dati. Monetārie nabadzības indikatori ir relatīvi, un tie ir atvasināti no vidējā ienākumu līmeņa. Šie indikatori raksturo relatīvo nevis absolūto nabadzības risku. 2009.–2010.gadā, samazinoties ienākumiem, samazinājās arī nabadzības riska sliekšnis. Tas mazināja nabadzības risku personām ar stabiliem ienākumiem. Tas nebūt nenozīmē, ka ir augusi šo iedzīvotāju labklājība. Tāpēc, lai izprastu šo parādību, ir nepieciešams aplūkot arī materiālo nenodrošinātību un ienākumus (skatīt sadaļu „Ienākumi”).

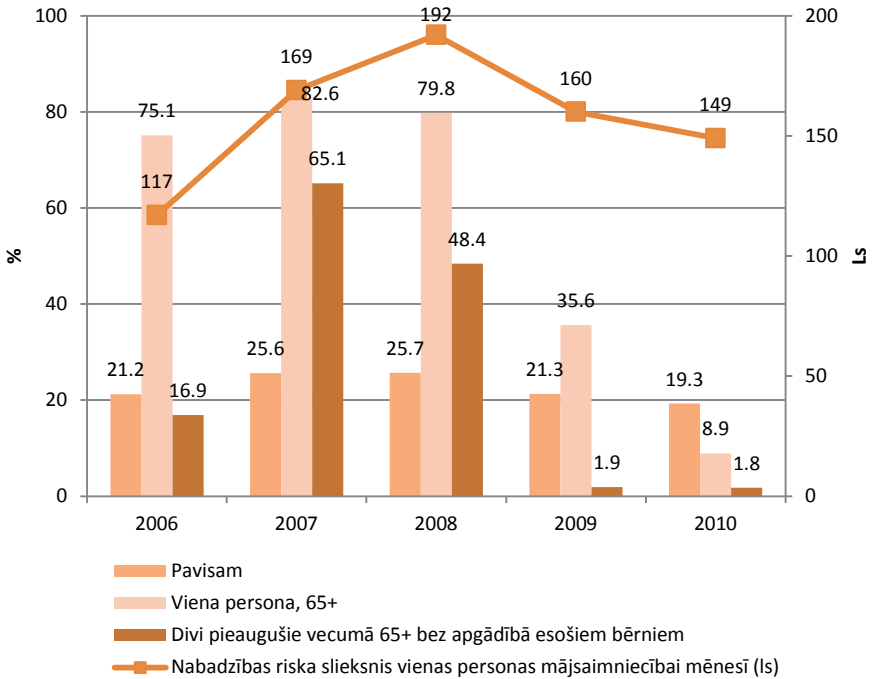
10.1. tabula. Nabadzības riska indekss
(procentos)

	2006	2007	2008	2009	2010
Pavisam	21,2	25,6	25,7	21,3	19,3
65+	33,3	51,2	47,5	18,8	9,5
pensionāri	37,7	55,1	51,2	21,2	11,3
Vīrieši	19,3	23,1	24,2	21,7	20,0
65+	21,4	45,3	40,6	12,9	6,4
pensionāri	28,0	53,0	47,4	17,0	9,4
Sievietes	22,7	27,7	27,0	21,0	18,7
65+	38,8	54,0	50,7	21,6	11,0
pensionāri	42,2	56,0	53,0	23,3	12,2

Apsekojuma dati liecina, ka laika gaitā vecāka gadagājuma iedzīvotāju situācija ir krasi mainījusies. Līdz 2009.gadam ievērojama daļa personu (65 gadi un vecāki) piederēja sabiedrības nabadzīgākajai daļai. Īpaši tas bija jūtams 2007. un 2008.gadā, kad nabadzības riskam bija pakļauta puse iedzīvotāju vecumā 65 gadi un vairāk (2007.gadā – 51,2%, 2008.gadā – 47,5%). Situācija sāka mainīties, sākot ar 2009.gadu, kad nabadzības riskam pakļauto vecākā gadagājuma iedzīvotāju skaits strauji samazinājās (no 18,8% 2009.gadā līdz 9,5% 2010.gadā). Tomēr 2009.gadā Latvijā vecākā gadagājuma iedzīvotāju vidū joprojām bija augstākais nabadzības riska indekss starp pārējām Baltijas valstīm (Igaunijā – 15,1%, Lietuvā – 10,2%), un tas bija augstāks arī par Eiropas Savienības vidējo rādītāju (16,0%). Viszemākais nabadzības riska indekss šajā vecuma grupā bija Ungārijā – 4,1%.

No vienas puses tas liecina, ka vecākā gadagājuma iedzīvotāji savos ienākumos ir kļuvuši vienlīdzīgāki ar pārējiem, tomēr tas vēl nenozīmē, ka viņi ir kļuvuši materiāli nodrošinātāki.

10.1. attēls. Nabadzības riska indekss vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājāsaimniecībās

2010.gadā vientuļo vecākā gadagājuma iedzīvotāju (65 gadi un vecāki) mājāsaimniecību vidū nabadzības risks bija gandrīz piecas reizes augstāks nekā mājāsaimniecībās, kurās dzīvo divas šāda vecuma personas.

Kā nabadzības riska indeksa izmaiņas ir ietekmējušas ienākumu nevienlīdzību? Lai raksturotu ienākumu nevienlīdzību, tiek izmantots ienākumu kvintīļu attiecību indekss. Vislielākā ienākumu nevienlīdzība ir vērojama darbaspējas vecuma iedzīvotāju vidū (vecumā 18–64 gadi). Savukārt, sasniedzot 65 gadu vecumu, iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība sāk mazināties. Vismazākā nevienlīdzība ir pensionāru ienākumos.

Sākot ar 2009.gadu, vecākā gadagājuma iedzīvotāju ienākumi ir kļuvuši krietni vienlīdzīgāki. Tas lielā mērā ir ekonomiskās krīzes rezultāts, kad, sārūkot nodarbinātībai, daudzi pensijas vecuma iedzīvotāji zaudēja iespējas gūt papildu ienākumus no algota darba vai citām aktivitātēm. Tas arī izskaidro iedzīvotāju vecumā 65 gadi un vecāki ienākumu kvintīļu attiecību indeksa sarukumu. 2007.gadā tas bija 5,6, savukārt 2010.gadā – 3,6.

10.2. tabula. Ienākumu kvintīļu attiecību indekss (S80/S20) pēc dzimuma un vecuma

	2006	2007	2008	2009	2010
Pavisam	6,3	7,3	7,3	6,9	6,6
65+	4,8	5,6	5,2	3,9	3,6
pensionāri	4,4	5,2	4,9	3,8	3,5
Vīrieši	6,7	7,4	7,7	7,6	7,2
65+	4,7	5,2	4,9	3,7	3,7
pensionāri	4,1	4,4	4,7	3,7	3,4
Sievietes	6,0	7,2	7,0	6,4	6,1
65+	4,5	5,6	5,3	3,9	3,5
pensionāri	4,5	5,5	5,1	3,8	3,4

Lai vispusīgi un objektīvi novērtētu nabadzību un sociālo atstumtību, ir nepieciešams aplūkot materiālo nenodrošinātību. Materiālai nenodrošinātībai ir izstrādāti vienoti kritēriji, lai varētu novērtēt māsaimniecību situāciju Eiropas Savienībā un katrā tās dalībvalstī.

Materiālā nenodrošinātība tiek definēta kā iemeslu kopums, kas māsaimniecībai liedz pieeju noteiktiem materiāliem labumiem. Šie iemesli ir naudas trūkums, neapmierinoši mājokļa apstākļi un piespiedu atteikšanās izmantot ilglietošanas sadzīves priekšmetus. Ar šiem materiālās nenodrošinātības aspektiem sastopas ne tikai tās māsaimniecības, kuru ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa, bet arī tās, kuru ienākumi nomināli ir augstāki, bet nepasargā no materiālās nenodrošinātības slazdiem.

Materiālā nenodrošinātība tiek aplūkota, uzdodot jautājumus par trim materiālās atstumtības dimensijām: ekonomiskā spriedze, neapmierinoši mājokļa apstākļi un piespiedu atteikšanās no ilglietošanas preču izmantošanas.

Ekonomiskā spriedze tiek noteikta ar vairāku jautājumu palīdzību, kuros respondentiem jānovērtē māsaimniecības spēja segt šādas izmaksas: ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu; katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām; atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu; segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (tai skaitā līzīga maksājumus par pirkumiem uz kredīta). Māsaimniecības, kuras uz vismaz diviem jautājumiem sniedz noraidīšu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskai spriedzei.

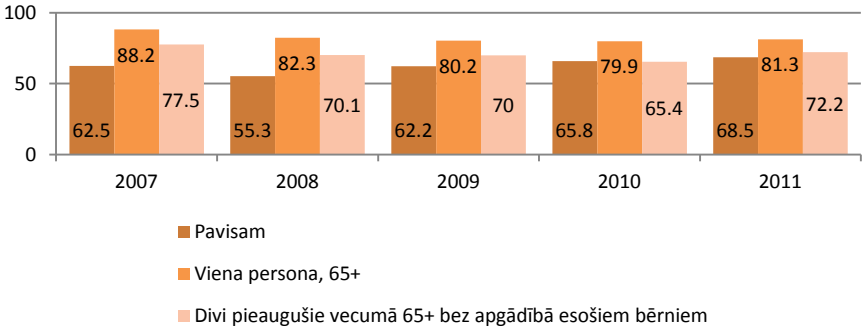
Neapmierinoši mājokļa apstākļi tiek raksturoti, izmantojot atbildes uz jautājumiem, kas raksturo mājokļa kvalitāti: tekošs jumts; mitras sienas, griesti, grīdas vai mājas pamati vai trupe logu rāmjos, durvīs vai grīdās; pārāk tumšs, maz dienas gaismas; nav vannas istabas vai dušas; nav tualetes ar ūdens novadu. Tiek uzskatīts, ka māsaimniecībai ir neapmierinoši mājokļa apstākļi, ja tā nosauc kaut vienu no iepriekš minētajām problēmām, kas raksturo mājokļa kvalitāti.

Piespiedu atteikšanās no ilglietošanas preču izmantošanas ir vērojama māsaimniecībās, kurām naudas trūkuma dēļ privātām vajadzībām nav pieejams: telefons (ieskaitot mobilo telefonu); krāsu televizors; veļas mazgājamā mašīna; vieglais automobīlis. Tiek uzskatīts, ka māsaimniecība ir spiesta atteikties no ilglietošanas preču izmantošanas, ja tai naudas trūkuma dēļ nav pieejama vismaz viena no četrām iepriekš minētajām ilglietošanas precēm.

Mājokļa apstākļi plašāk tika aplūkoti sadaļā „Mājokļa apstākļi”, tāpēc turpmāk tiks aplūkota vecākā gadagājuma cilvēku ekonomiskā spriedze un piespiedu atteikšanās no ilglietošanas preču izmantošanas naudas trūkuma dēļ.

EU-SILC apsekojuma dati liecina, ka ekonomiskā spriedze turpina pieaugt. Lielākā mērā no tās cieš vientuļo vecākā gadagājuma cilvēku māsaimniecības.

10.2. attēls. Ekonomiskā spriedze mājsaimniecībās
(procentos)

Kaut arī, salīdzinot ar 2007.gadu, vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību situācija ir uzlabojusies, tās vēl joprojām ir būtiski pakļautas ekonomiskai spriedzei. 2011.gadā tai bija pakļauti 81,3% vienuļu vecāka gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību. Katrā no ekonomiskās spriedzes dimensijām mājsaimniecību situācija atšķiras.

10.3. tabula. Mājsaimniecību īpatsvars, kuras pēdējo 12 mēnešu laikā naudas trūkuma dēļ kaut reizi bija kavējušas komunālo pakalpojumu rēķinu vai kredīta maksājumus
(procentos)

	2007	2008	2009	2010	2011
Pavisam	10,3	13,0	20,0	23,8	24,0
Viena persona, 65+	7,5	7,7	8,4	9,6	10,1
Divi pieaugušie vecumā 65+ bez apgādībā esošiem bērniem	1,4	1,0	2,2	3,8	3,9

2011.gadā 24% mājsaimniecību pēdējo 12 mēnešu laikā kaut reizi ir bijušas parādā par komunālo pakalpojumu rēķiniem vai kredīta atmaksu naudas trūkuma dēļ. Vislabāk ar šiem maksājumiem ir tikušas galā vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības. 2011.gadā tikai 10,1% vienuļu vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības un 3,9% mājsaimniecību ar diviem mājsaimniecības locekļiem vecumā virs 65 gadiem kaut reizi ir bijušas parādā par komunālo pakalpojumu rēķiniem vai kredīta atmaksu. Tas liecina par viņu augsto apzinīgumu, sedzot šos maksājumus, kas nereti nostāda tās materiālā situācijā, kas spiež ierobežot citus tērīšus.

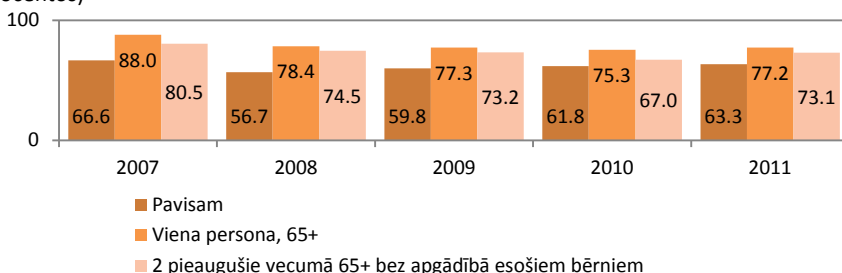
Vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecībām bija visprietīgākās finansiālās iespējas no pašu līdzekļiem segt neparedzētus izdevumus. Vislielākais šādu mājsaimniecību īpatsvars ir bijis vienuļu vecākā gadagājuma iedzīvotāju (65 gadi un vecāki) vidū. 91,1% vienuļu vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību nevarēja segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem.

10.4. tabula. Mājsaimniecību īpatsvars, kuras nevarēja atļauties segt neparedzētus izdevumus¹ no pašu līdzekļiem
(procentos)

	2007	2008	2009	2010	2011
Pavisam	66,4	61,0	73,4	79,0	81,4
Viena persona, 65+	92,2	89,6	90,6	90,4	91,1
Divi pieaugušie vecumā 65+ bez apgādībā esošiem bērniem	80,7	77,3	78,7	79,1	84,4

Salīdzinot ar pārējām Latvijas mājsaimniecībām, vecākā gadagājuma iedzīvotāju (65 gadi un vecāki) mājsaimniecību vidū ir vislielākais īpatsvars, kas nevar atļauties reizi gadā uz sava rēķina pavadīt nedēļu ārpus mājām. 2011.gadā 77,2% vientuļo vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību nevarēja atļauties pavadīt vienu nedēļu ārpus mājām. Divu personu mājsaimniecībās, kur abi mājsaimniecības locekļi bija vecumā 65 gadi un vecāki, šis īpatsvars attiecīgi bija 73,1%.

10.3. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars, kuras nevarēja atļauties katru gadu vienu nedēļu pavadīt ārpus mājām
(procentos)

2011.gadā 44,1% vientuļo personu (65 gadi un vecāki) mājsaimniecību naudas trūkums bija liedzis katru otro dienu ieturēt gaļas, zivs vai līdzvērtīgu veģetāro maltīti. Salīdzinoši labākā situācijā bija vecākā gadagājuma iedzīvotāji, kuri dzīvoja kopā ar citiem. 2011.gadā 31,3% divu personu mājsaimniecību, kur abi bija vecumā 65 gadi un vairāk, nevarēja atļauties katru otro dienu ēst gaļu, zivs vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu.

10.5. tabula. Mājsaimniecību īpatsvars, kuras nevarēja atļauties ēst gaļu, putnu gaļu vai zivs katru otro dienu
(procentos)

	2007	2008	2009	2010	2011
Pavisam	33,2	27,4	25,2	28,5	32,9
Viena persona, 65+	60,7	53,0	40,7	39,7	44,1
Divi pieaugušie vecumā 65+ bez apgādībā esošiem bērniem	43,8	35,8	28,4	22,6	31,3

¹ Neparedzētie izdevumi tiek rēķināti katru gadu atbilstoši nabadzības riska sliekšnim uz vienu ekvivalento patērētāju gadā (N - 2), piemēram, 2010.gadā tika ņemts vērā 2008.gada nabadzības riska sliekšnis uz vienu ekvivalento patērētāju. 2007.gadā neparedzētie izdevumi bija Ls 75, 2008.gadā – Ls 90, 2009.gadā – Ls 120, 2010.gadā – Ls 170 un 2011.gadā – Ls 195.

Naudas trūkums mājsaimniecībās ir faktors, kas tām liedz pieeju ilglietošanas preču izmantošanai savām vajadzībām. Izņēmums nav arī vecāka gadagājuma iedzīvotāji. Tomēr kopš 2007.gada situācija nenoliedzami ir uzlabojusies.

Salīdzinot ar pārējām mājsaimniecībām, pensionāru mājsaimniecības naudas trūkuma dēļ bija mazāk nodrošinātas ar tādu ilglietošanas preču sortimentu kā krāsu televizori, veļas mazgājamās mašīnas un vieglais auto. Ekonomiskā krīze pēdējos gados situāciju ir pasliktinājusi, un tas lielākā mērā ir skāris arī vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecības. 2011.gadā naudas trūkums 5,2% pensionāru mājsaimniecību joprojām liedz izmantot telefonu (tai skaitā mobilo telefonu) un 14,7% veļas mazgājamo mašīnu. Savukārt 22,3% vientuļo vecākā gadagājuma iedzīvotāju mājsaimniecību un 21,8% mājsaimniecībā ar divām personām vecumā 65 gadi un vecāki naudas trūkums bija liedzis savām privātajām vajadzībām lietot vieglo auto.

10.6. tabula. Mājsaimniecības, kuras naudas trūkuma dēļ bija spiestas atteikties no atsevišķu ilglietošanas preču izmantošanas (procentos)

		2007	2008	2009	2010	2011
Telefons (ieskaitot mobilo telefonu)	Visas mājsaimniecības	4,6	2,8	3,1	3,2	3,1
	Pensionāru mājsaimniecības	8,2	6,8	6,3	5,7	5,2
Krāsu televizors	Visas mājsaimniecības	2,0	1,2	1,2	1,6	1,6
	Pensionāru mājsaimniecības	3,8	3,1	2,8	2,4	1,8
Veļas mazgājamā mašīna	Visas mājsaimniecības	10,0	8,1	7,9	8,1	8,5
	Pensionāru mājsaimniecības	22,9	21,8	18,5	16,3	14,7

2011.gadā nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai bija pakļauti 404 tūkstoši iedzīvotāju jeb 37% no to kopskaita privātajās mājsaimniecībās. 65 gadi un vecāku vidū tādu bija 33% (122 tūkstoši). Tas liecina, ka katrs trešais šīs vecuma grupas iedzīvotājs bija pakļauts vai nu nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai. Tā ir nopietna problēma, kuras risināšanai ir nepieciešama visas sabiedrības uzmanība.

 Eiropas Savienības ienākumu un dzīves apstākļu apsekojums (EU-SILC).

**11. LAIKA IZLIETOJUMS UN
KULTŪRAS AKTIVITĀTES**

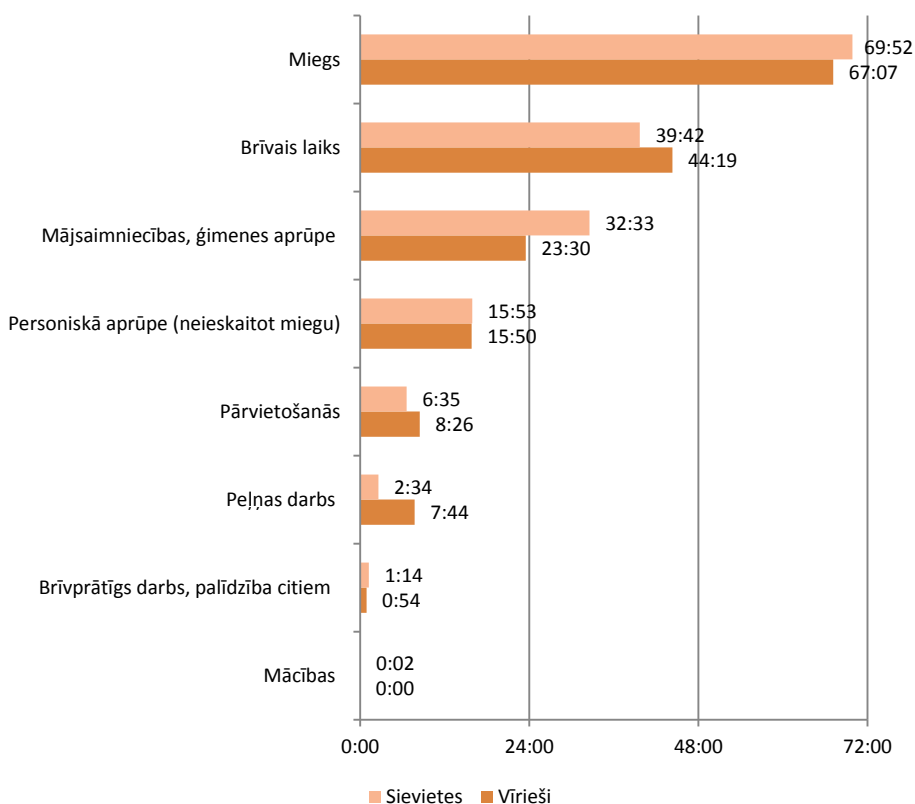
11. LAIKA IZLIETOJUMS UN KULTŪRAS AKTIVITĀTES

Iedzīvotāju laika izlietojums ir viens no dzīves kvalitātes rādītājiem, jo ļauj atspoguļot tās cilvēka dzīves jomas, kas grūti izskaitļojamas naudas izteiksmē vai aprakstāmas ar citu kvantitatīvu rādītāju palīdzību. 2003.gadā Centrālā statistikas pārvalde veica Latvijas iedzīvotāju laika izlietojuma apsekojumu. Vecuma grupā 65 gadi un vairāk vidējais respondentu vecums bija nedaudz virs 70 gadiem.

No iedzīvotāju laika budžetu pētījumiem ir zināms, ka vecums būtiski ietekmē laika izlietojumu. Šo ietekmi nosaka vecuma ciešā korelācija ar iedzīvotāju nodarbinātību un dzīves ciklu, kam savukārt ir liela ietekme uz laika izlietojumu. Gados vecu ļaužu dzīves ritms kļūst rāmāks, un tajā vairs nav vietas steigai. Vairāk laika tiek veltīts atpūtai. Mājsaimniecības darbiem un bērnu aprūpei izlietotā laika lielums ir vienīgais, kas pieaug līdz ar vecumu visā mūža garumā, turklāt kā vīriešiem, tā sievietēm.

11.1.attēls. Laika izlietojuma struktūra vidēji respondentiem vecuma grupā 65 gadi un vecāki pēc dzimuma

(h:min/ nedēļā, kopā 168 stundas)

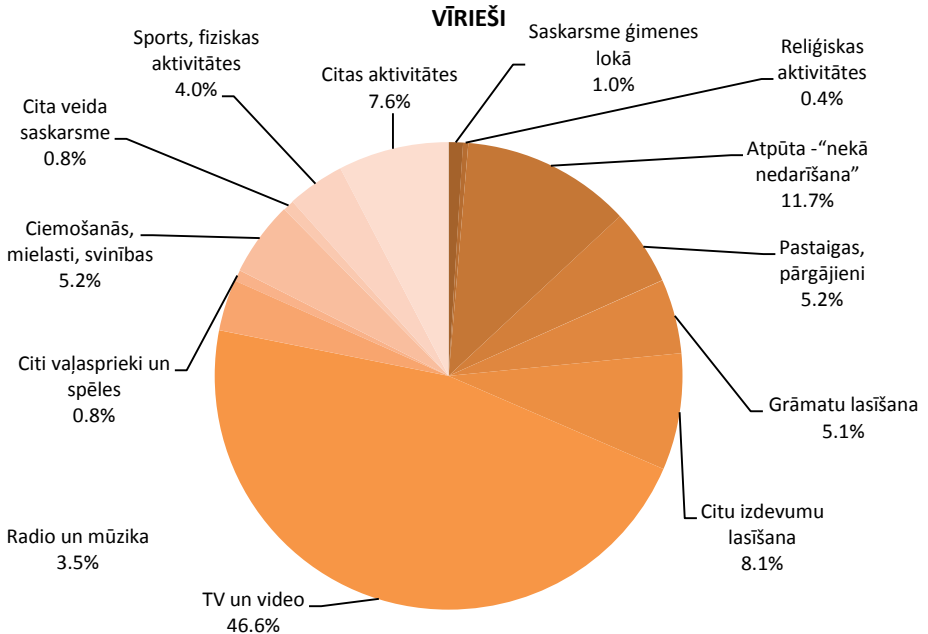

Vecāka gadagājuma iedzīvotāji, salīdzinot ar gados jaunākiem iedzīvotājiem, personiskai aprūpei vidēji patērē vairāk laika – vīrieši 82 stundas un 57 minūtes nedēļā, bet sievietes – 85 stundas un 5 minūtes, no tā lielāko laiku aizņem miegs. Miegam sievietes nosauktajā vecuma grupā velta līdz 70 stundām nedēļā, tuvu tam (67 stundas) arī vīrieši. Lielāki gulētāji ir bērni 10–14 gadu vecumā, kuri miegam velta vairāk par 70 stundām.

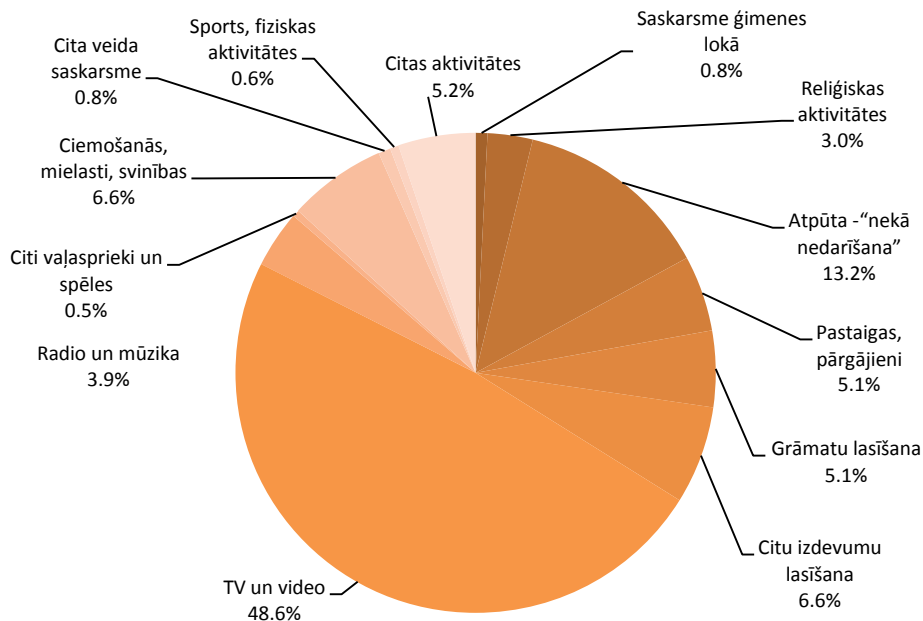
Līdzīgi kā jaunākās vecuma grupās sievietes 65 gadi un vecākas vairāk ir nodarbinātas mājsaimniecības aprūpē nekā šās pašas vecuma grupas vīrieši (sievietes – 32 stundas un 33 minūtes nedēļā, vīrieši – 23 stundas un 30 minūtes) un mazāk laika spēj veltīt atpūtai (sievietes – 39 stundas un 42 minūtes nedēļā, vīrieši – 44 stundas un 19 minūtes). Mājsaimniecības aprūpi vīrieši šajā vecumā daļēji kompensē ar peļņas darbu – 7 stundas un 44 minūtes nedēļā.

Kaut gan vecāka gadagājuma personām ir daudz vairāk brīva laika, tā izlietojums neatšķiras ar lielu daudzveidību.

11.2. attēls. 65 gadi un vecāku iedzīvotāju vidējā nedēļas brīvā laika izlietojuma struktūra Latvijā dalījumā pēc dzimuma (%)

SIEVIETES

No brīvā laika (44 stundas un 19 minūtes nedēļā vīriešiem un 39 stundas un 42 minūtes sievietēm) lielākā daļa tiek pavadīta, skatoties TV un video (vīrieši – 47%, sievietes – 49% no sava brīvā laika). Arī tuvākajās kaimiņu valstīs televizoru iecienījušas vairāk sievietes, Lietuvā tam atvēl 52% no brīvā laika, savukārt Igaunijā nedaudz mazāk – 47%. Arī vīrieši Igaunijā mazāk skatās TV (41%), savukārt Latvijas un Lietuvas vīrieši vienādi daudz laika velta TV un video skatīšanai (47%).

Nākamais lielākais brīvā laika izlietojuma veids ir atpūta jeb „nekā nedarīšana”, kurai tiek veltītas vairāk nekā 5 stundas nedēļā jeb 13% no brīva laika neatkarīgi no dzimuma. Arī šajā pozīcijā Latvija atrodas pa vidu starp kaimiņvalstīm, no kurām Igaunijā, neko nedarot, atpūšas visilgāk – sievietes 17% no brīva laika un vīrieši – 16%. Lietuvā atpūtai nekā nedarīšanai velta brīvo laiku vismazāk – 12% kā vīrieši, tā sievietes.

Sporta un fizikultūras aktivitātēm vīrieši atvēl 4 stundas nedēļā, bet sievietes – 2 stundas. Svarīga nozīme ir arī saskarsmei vai sociālajai dzīvei, kurai vidēji velta vairāk nekā 3 stundas nedēļā vīrieši un 4 stundas sievietes.

Reliģiskajās aktivitātēs Baltijas valstīs šajā vecuma grupā visaktīvāk iesaistās lietuvietes (4% no brīvā laika), tad latvietes (3%) un igauņietes (2%).

Pārvietošanās laika apjoms 65 un vairāk gadus veciem cilvēkiem aizņem vidēji 6–8 stundas nedēļā un pārsvarā saistīts ar iepirkšanos vai mājāsaimniecības aprūpi.

Vecums nāk ar jaunām rūpēm un arī prieku palīdzēt. Tā ir mazzbērnū aprūpe un pieskatīšana. Tā ir neapmaksāta ekonomiskā aktivitāte (nodarbinātība), kas ir ļoti nozīmīga ne vien ģimenēm, kurās ir mazi bērni, bet arī sabiedrībai kopumā. Protams, ka tajā nav iesaistīti visi vecākā gadagājuma iedzīvotāji, bet lielākoties sievietes, kuras jau ir izaudzinājušas savus bērnus un vislabāk tiek galā ar šādu nebūt ne vieglu aprūpi, kas prasa lielu pacietību un bērnu mīlestību. Saskaņā ar 2003.gadā veiktā Laika budžeta

apsekojuma datiem bērnu aprūpē bija iesaistīti 5–6% sieviešu vecumā 65 gadi un vecākas. Šādus pienākumus uzņēmās tikai 3% vīriešu šajā vecumā. Toties tie, kas bija uzņēmušies šādus pienākumus, to darīja ne mazāk intensīvi kā aprūpē ņemto mazbērnu vecāki vai vecāka gadagājuma sievietes (65 gadi un vecākas), kuras vidēji nedēļā šim nolūkam ziedoja nepilnas 10 stundas (9 stundas un 41 minūti), vīrieši – vairāk par 7 stundām (7 stundas un 39 minūtes). Tas ir daudz, jo sievietes 25–44 gadi vecumā, kurām bija ar bērnu saistītas aktivitātes, šiem mērķiem izlietoja nedaudz vairāk par 10 stundām nedēļā (10 stundas un 27 minūtes).

Mākslinieciskā jaunrade

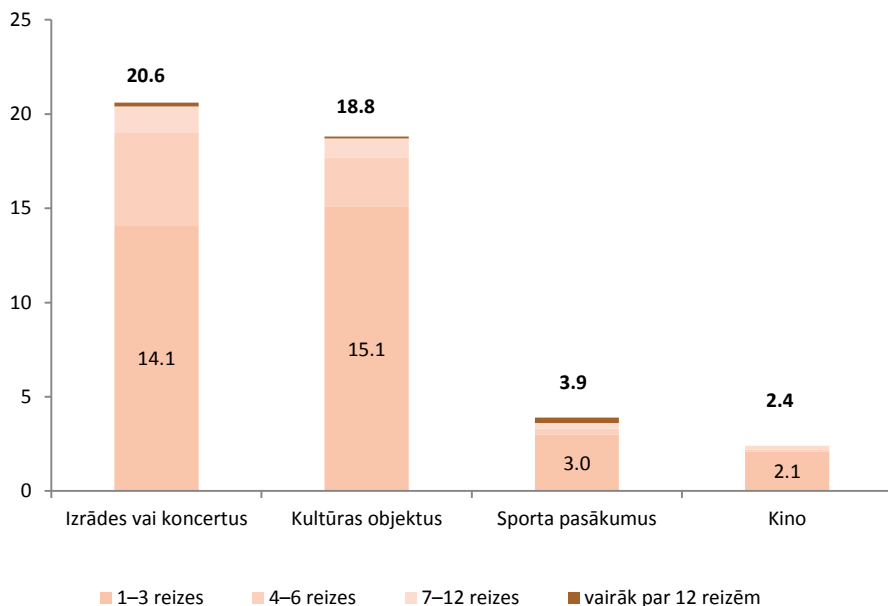
Vecāka gadagājuma cilvēki, kuri pārtraukuši darba gaitas, daudz laika velta radošām aktivitātēm, tai skaitā mākslinieciskai jaunradei. Saskaņā ar 2003.gadā veiktā Laika budžeta apsekojuma datiem ievērojami lielāku laiku mākslinieciskai jaunradei velta vīrieši vecumā 65 gadi un vairāk. Pretēja situācija ir darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju vidū, kurā sievietes vairāk aizraujas ar radošām aktivitātēm nekā attiecīgās vecuma grupas vīrieši. Vīrieši vecumā 65 gadi un vairāk, kuri nav nodarbināti algotā darbā vai mācībās, vidēji nedēļā šim mērķim veltīja nedaudz vairāk kā 5 stundas (5 stundas un 11 minūtes), bet šīs pašas grupas sievietes uz pusi mazāk (2 stundas un 32 minūtes). Ar šādām aktivitātēm vecāka gadagājuma iedzīvotāji nodarbojas krietni vien intensīvāk nekā jaunāko vecuma grupu pārstāvji. Ar māksliniecisko jaunradi vidēji nedēļā nodarbojās 37% vīriešu vecumā 65 gadi un vairāk, kuri nav nodarbināti algotā darbā vai mācībās, un 25% sieviešu šajā vecuma grupā, bet ar šādām aktivitātēm brīvdienās aizraujas 40% vīriešu un 27% sieviešu.

Dalība kultūras un sporta aktivitātēs

Kultūra bagātina sabiedrības apziņu, un tai pašā laikā kultūras aktivitātes ir arī viena no brīvā laika pavadīšanas formām. Atbildi uz jautājumu par to, vai kultūras un sporta pasākumu apmeklēšana joprojām sabiedrībā ir izplatīta brīvā laika pavadīšanas forma, sniedza Centrālās statistikas pārvaldes veiktā EU-SILC¹ 2006.gada apsekojuma dati. Vecuma grupā 65 gadi un vairāk populārākie kultūras pasākumi bija izrādes un koncerti, kam sekoja dažādu kultūras objektu, tādu kā izstādes, muzeji, kultūrvēsturiski pieminekļi, muižas un pilis apmeklējums. Izrāžu un koncertu apmeklējumi ir arī tā kultūras aktivitāšu forma, kurā vislabprātāk, atšķirībā no citām kultūras un sporta aktivitātēm, piedalās visu vecuma grupu iedzīvotāji. Vecuma grupā virs 65 gadiem izrādes un koncertus vismaz reizi 2006.gadā bija apmeklējis katrs piektais (20,6%) šīs vecuma grupas iedzīvotājs. Kā liecina dati, kino apmeklējumi nebūt nav izplatītākā kultūras pasākumu apmeklēšanas forma, ko var skaidrot ar to, ka kino iespējas nav visā Latvijā un kino ir populārāks jauniešu vidū. Vairums vecāka gadagājuma iedzīvotāju uz jautājumu, vai apmeklējuši kino pēdējo 12 mēnešu laikā, atbildējuši noliedzoši (97,7%). Tāpat arī sporta aktivitātes biežāk vēro pa televizoru nevis klātienē.

¹ Eiropas Savienības statistikas apsekojums par iedzīvotāju ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC), kas visās Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek veikts, izmantojot vienotu metodoloģiju un definīcijas. EU-SILC 2006.gada apsekojumā pavisam apsekojti 9,1 tūkstotis respondentu vecumā 16 gadi un vecāki.

11.3. attēls. 65 gadi un vecāku iedzīvotāju atbilžu sadalījums uz jautājumu „Cik bieži pēdējo 12 mēnešu laikā apmeklējāt kultūras un sporta pasākumus?” (procentos)

 2003.gada iedzīvotāju laika izlietojuma apsekojums

PUBLIKĀCIJĀ IZMANTOTIE TERMINI

	DEFINĪCIJAS
Akadēmiskais personāls augstskolās un koledžās	Akadēmisko personālu veido: 1) profesori, asociētie profesori; 2) docenti, vadošie pētnieki; 3) lektori, pētnieki; 4) asistenti.
Apgādībā esošs bērns	Persona jaunāka par 18 gadiem, kā arī personas 18–24 gadu vecumā, ja tās ir ekonomiski neaktīvas un dzīvo ar vismaz vienu no vecākiem.
Apgādnieka zaudējuma pensija	Tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju ir mirušā bērniem, neatkarīgi no tā, vai viņi ir bijuši mirušā apgādībā, kā arī darba nespējīgiem ģimenes locekļiem, kas bijuši mirušā apgādībā, ja mirušais ir bijis apdrošināta persona.
Aprūpe mājās	Pakalpojumi mājās pamatvajadzību apmierināšanai personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ nevar sevi aprūpēt.
Brīvais laiks (laika izlietojums)	Laiks, kura izmantošanu nosaka personas izvēle un kas nav saistīts ar pienākumiem; laiks, kas patērēts brīvā laika nodarbībām (izklaidēm, vaļaspriekiem, sportam u.c.).
Brīvprātīgs darbs (laika izlietojums)	Ietver brīvprātīgu darbu organizācijās, neformālu palīdzību citām mājsaimniecībām, nesaņemot par to samaksu, kā arī līdzdalību dažādu organizāciju pasākumos, saietos (arī reliģisko organizāciju pasākumos).
Darbspēka izlases veida apsekojums	Apsekojumā tiek iegūta detalizēta informācija par Latvijas iedzīvotāju (vecumā no 15 līdz 74 gadiem) ekonomisko aktivitāti, apsekojot respondentu mājsaimniecības katru nedēļu visa gada laikā. Darbspēka apsekojuma gada izlases apjoms ir 24 128 mājokļi.
Darba devējs (īpašnieks)	Persona, kura strādā savā uzņēmumā, profesionālajā praksē vai zemnieku (zvejnieku) saimniecībā ar mērķi gūt ienākumus vai labumus un nodarbina vienu vai vairākas personas par samaksu.
Darba meklētāji	Visas tās personas, kuras vai nu ir vai nav reģistrētas Nodarbinātības valsts aģentūrā un kuras atbilst visiem šiem nosacījumiem: 1) pārskata nedēļā nekur nestrādāja un nebija pagaidu prombūtnē no darba; 2) pēdējo 4 nedēļu laikā aktīvi (pēc apsekojuma anketā uzskaitītajām metodēm) meklēja darbu; 3) darba atrašanas gadījumā bija gatavas nekavējoties (tuvāko 2 nedēļu laikā) sākt strādāt. Šajā kategorijā ieskaita arī personas, kuras darbu jau ir atradušas un uzsāks to 3 mēnešu laikā.

Darba ņēmējs (algots darbinieks) (mājsaimniecību apsekojumos)	Persona, kura veic darbu (ieskaitot darbu ģimenes lauku saimniecībā vai uzņēmumā/privātpriekšē), no kura persona vai ģimene gūst ienākumus, peļņu (samaksu naudā, atlīdzību precēs vai pakalpojumos).
Darba ņēmēji (pēc komersantu un iestāžu Darba samaksas struktūras apsekojuma)	Darba ņēmējs ir fiziska persona, kura uz darba līguma vai uzņēmuma līguma pamata par nolīgto darba samaksu veic noteiktu darbu un par kuru saskaņā ar Darba likumu veic darba laika uzskaiti, vai arī darba laika uzskaiti veic, strādājot uz uzņēmuma līguma pamata.
Dienas ritms (laika izlietojums)	Personu īpatsvars grupā, kas iesaistījušies dažādās aktivitātēs noteiktos laika intervālos diennakts laikā vidēji vienā gada dienā.
Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji (darbaspēks)	Personas, kuras piedāvā savu darbu materiālo vērtību ražošanai vai pakalpojumu sniegšanai. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu veido gan nodarbinātie iedzīvotāji, gan personas, kuras aktīvi meklē darbu (darba meklētāji).
Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji	Personas, kuras nevar pieskaitīt ne pie nodarbinātajiem iedzīvotājiem, ne arī pie aktīvajiem darba meklētājiem.
Ekvivalents (pieaugušais) patērētājs	Ekvivalents (pieaugušais) patērētājs ir aprēķina vienība, kas ļauj salīdzināt mājsaimniecību ienākumu un patēriņa līmeni, ņemot vērā mājsaimniecības lielumu un sastāvu. Analītiskā ziņojuma datu aprēķinos tiek izmantota modificēta OECD ¹ skala (1,0; 0,5; 0,3) – pirmais pieaugušais tiek pielīdzināts 1,0, katrs nākamais mājsaimniecības loceklis vecumā no 14 gadiem un vecāks – 0,5, bet katrs bērns jaunāks par 14 gadiem – 0,3.
ESSPROS	Eiropas Integrētās sociālās aizsardzības statistikas sistēma, kas apvieno statistiski salīdzināmu informāciju par sociālās aizsardzības organizāciju, tās pašreizējo stāvokli un attīstību dalībvalstīs.
Faktiski nostrādātās stundas	Pārskata nedēļā reāli nostrādāto stundu skaits (ieskaitot dīkstāves un atpūtas pauzes, virsstundas, kā arī patērēto laiku darba izpildei ārpus darba vietas).
Ģimenes stāvoklis	Personas individuālais statuss attiecībā pret ģimeni atbilstoši valsts likumdošanai. Parasti tiek lietotas četras standartkategorijas: neprecējies/-usies, precējies/-usies, šķirts/-ta, atraitnis/-ne. Demogrāfiskajā statistikā iedzīvotāju klasifikācija pēc viņu ģimenes stāvokļa tiek veikta atbilstoši ierakstiem personas dokumentos.
Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija	Sociālā institūcija, kas nodrošina personai, kura vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju.
Invaliditātes pensija	Tiesības uz invaliditātes pensiju ir personai, kura nav sasniegusi vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, atzīta par invalīdu un apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 3 gadiem.

¹ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija.

Izdienas pensija	Izdienas pensija tiek piešķirta personām, kas strādā atsevišķās profesijās, kurās pēc noteikta laika nostrādāšanas darbs saistīts ar profesionālo iemaņu zudumu vai sociālo bīstamību.
Jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums	Gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu attiecīgajā gadā dzimušie, ja viņu turpmākās dzīves laikā mirstības līmenis katrā vecumā paliktu tāds pats, kāds tas bija dzimšanas gadā. Datus iegūst, aprēķinot mirstības un vidējā paredzamā mūža ilguma tabulas.
Katastrofāli izdevumi veselībai	Pasaules Veselības organizācija māsaimniecību izdevumus atzīst par katastrofāliem, ja to faktiskie pašu apmaksātie veselības izdevumi sasniedz 40% un vairāk no tiem izdevumiem, kas paliek pāri pēc minimālo primāro vajadzību apmierināšanas.
Kvintile	Viena piektā daļa no apsekoto māsaimniecību skaita, kuras sagrupētas pieaugošā secībā pēc to rīcībā esošā ienākuma uz vienu māsaimniecības locekli.
Kvintīļu attiecības indekss	Attiecība starp ekvivalento rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem (augstākā kvintile), pret ekvivalento rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem (zemākā kvintile).
Ķermeņa masas indekss	Rādītājs, kas nosaka ķermeņa nepietiekama svara, liekā svara vai aptaukošanās pakāpi. To aprēķina pēc formulas – ķermeņa masa (kg) dalīta ar ķermeņa garumu (metros), kāpinātu kvadrātā. Šajā publikācijā tika izmantots Pasaules Veselības organizācijas pieņemtais ķermeņa masas indeksa sadalījums. Ķermeņa garums un svars tika noteikts pēc respondentu pašvērtējuma, atbildot uz šādiem jautājumiem: „Kāds ir Jūsu augums bez apaviem?” un „Kāds ir Jūsu svars bez apģērba un apaviem?”. Iegūtie rezultāti ir sadalīti četrās grupās: $\text{ĶMI} < 18,50$ – nepietiekams svars; $18,50 \leq \text{ĶMI} \leq 24,99$ – normāls svars; $25,00 \leq \text{ĶMI} \leq 29,99$ – liekais svars; $\text{ĶMI} \geq 30,00$ – aptaukošanās.
Mācības (laika izlietojums)	Ietver mācības skolā un augstskolā, kā arī brīvajā laikā.
Mājoklis	Pastāvīgai dzīvošanai paredzēta viena vai vairākas dzīvojamās istabas (dzīvojamā māja, dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā, istaba komunālajā dzīvoklī u.c.). Mājoklim parasti ir noteikta adrese.
Mājokļa izmaksas	Īrniekiem mājokļa izmaksas tiek iekļauta īre par mājokļa izmantošanu, apkure, elektrība, gāze, ūdensapgāde un kanalizācija, atkritumu izvešana, mājokļa tekošā remonta un uzturēšanas izdevumi, mājokļa apdrošināšanas izmaksas un citi ar mājokli saistītie izdevumi. Īpašniekiem mājokļa izmaksas tiek iekļauti hipotekārie procentu maksājumi, mājokļa apdrošināšanas izmaksas, nekustamā īpašuma nodoklis par mājokli un zemi, apkure, elektrība, gāze, ūdensapgāde un kanalizācija, atkritumu izvešana, mājokļa tekošā remonta un regulārās uzturēšanas izdevumi un citi ar mājokli saistītie maksājumi.

<p>Mājsaimniecības darbi un ģimenes aprūpe (laika izlietojums)</p>	<p>Ietver mājas darbus, bērnu un pieaugušo aprūpi mājsaimniecības ietvaros, dārza un dzīvnieku kopšanu, celtniecību, pārbūves un remontdarbus, iepirkšanos un pakalpojumu izmantošanu, kā arī mājsaimniecības vadīšanu.</p>
<p>Mākslinieciskā jaunrade (laika izlietojums)</p>	<p>Ietver vizuālās mākslas, izpildītājmākslas (mūzika, teātris, deja, u.c.), literārās jaunrades, kā arī citas specifiskas mākslinieciskās jaunrades nodarbības.</p>
<p>Materiālā nenodrošinātība</p>	<p>Materiālā nenodrošinātība tiek aplūkota, uzdodot jautājumus par trim materiālās atstumtības dimensijām.</p> <p>Ekonomiskā spriedze tiek noteikta ar vairāku jautājumu palīdzību, kuros respondentiem jānovērtē mājsaimniecības spēja segt šādas izmaksas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu; • katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām; • atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; • finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu; • segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (t.sk. līzingu maksājumus par pirkumiem uz kredīta). <p>Mājsaimniecības, kuras uz vismaz diviem jautājumiem sniedz noraidošu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskai spriedzei.</p> <p>Neapmierinoši mājokļa apstākļi tiek raksturoti, izmantojot atbildes uz jautājumiem, kas raksturo mājokļa kvalitāti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tekošs jumts; mitras sienas, griesti, grīdas vai mājas pamati vai trupe logu rāmjos, durvis vai grīdās; • pārāk tumšs, maz dienas gaismas; • nav vannas istabas vai dušas; • nav tualetes ar ūdens novadu. <p>Tiek uzskatīts, ka mājsaimniecībai ir neapmierinoši mājokļa apstākļi, ja tā nosauc kaut vienu no iepriekš minētajām problēmām, kas raksturo mājokļa kvalitāti.</p> <p>Piespiedu atteikšanās no ilglietošanas preču izmantošanas ir vērojama mājsaimniecībās, kurām naudas trūkuma dēļ privātām vajadzībām nav pieejams:</p> <ul style="list-style-type: none"> • telefons (ieskaitot mobilo telefonu); • krāsu televizors; • veļas mazgājamā mašīna; • vieglais automobīlis. <p>Tiek uzskatīts, ka mājsaimniecība ir spiesta atteikties no ilglietošanas preču izmantošanas, ja tai naudas trūkuma dēļ nav pieejama vismaz viena no četrām iepriekš minētajām ilglietošanas precēm.</p>
<p>Mēneša vidējā bruto darba samaksa gadā</p>	<p>Tā ir 1/12 daļa no gada bruto darba samaksas. Gada bruto darba samaksa – aprēķinātā darba samaksa par visiem 2010.gada mēnešiem, ieskaitot algas nodokli un darbaņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. Tajā ir iekļautas gan regulāras, gan neregulāras izmaksas: pamatalga (mēnešalga, amata alga), samaksa par nostrādāto laiku vai veikto darba apjomu, regulāras un neregulāras piemaksas un prēmijas, samaksa par ikgadējo un</p>

	<p>papildatvaļinājumu, piemaksas pie atvaļinājuma, atvaļinājuma pabalsts, kompensācija par neizmantoto atvaļinājumu, darba nespējas lapu A apmaksā, samaksa par svētku dienām un citām dienām, kurās nestrādā, valsts sociālo apdrošināšanas obligāto iemaksu, ko maksā darba ņēmēji, un iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas.</p>
Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatori	<p>Indikatori, kurus Lākenas Eiropadome pieņēma 2001.gada decembrī, lai varētu izvērtēt un novērot ES dalībvalstu progresu sociālās atstumtības mazināšanā. Šajos indikatoros ietilpst nabadzības riska indekss, Džini koeficients u.c. indikatori.</p>
Nabadzības riska indekss	<p>Nabadzības riska indekss raksturo personu īpatsvaru, kuru māsājniecības ekvivalentais rīcībā esošais ienākums ir zem nabadzības riska sliekšņa.</p> <p>Nabadzības riska sliekšnis un ekvivalentais rīcībā esošais ienākums.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Nabadzības riska sliekšnis ir 60% no ekvivalento rīcībā esošo ienākumu mediānas, ekvivalentais rīcībā esošais ienākums tiek noteikts, ņemot vērā māsājniecības sastāvu un struktūru. 2) Ekvivalentais rīcībā esošais ienākums tiek iegūts, izmantojot OECD skalu, kur pirmajam pieaugušajam tiek pielīdzināts svars 1,0, katram nākamajam māsājniecības loceklim vecumā no 14 gadiem – 0,5, bet bērnam jaunākam par 14 gadiem – 0,3. <p>Piemēram: 2010.gadā vienas personas māsājniecībai nabadzības riska sliekšnis bija Ls 149. Šajā gadījumā vienam pieaugušam rīcībā esošais ienākums ir Ls 149. Bet, rēķinot 2010.gada rīcībā esošo ienākumu māsājniecībai ar diviem pieaugušiem un vienu bērnu līdz 14 gadiem, iegūst šādu rezultātu: pirmajam pieaugušajam Ls 149, otrajam pieaugušajam – Ls 74,5 (149 * 0,5) un bērnam – Ls 44,7 (149 * 0,3). Šai māsājniecībai nabadzības riska sliekšnis ir Ls 312,9 (149 + 74,5 + 2 * 44,7).</p>
Nāves cēlonis	<p>Slimība, patoloģisks stāvoklis vai trauma, kas ir izraisījusi nāvi vai veicinājusi to, kā arī nelaimes gadījums vai vardarbības akts, kura rezultātā iestājusies nāve.</p> <p>Sākot ar 1996. gadu, Latvijā iedzīvotāju mirstības cēloņu statistikā tiek lietota Pasaules Veselības organizācijas izstrādātās Starptautiskās statistiskās slimību un veselības problēmu klasifikācijas 10. redakcija (SSK - 10). Informācijas avots par nāves cēloni ir ārsta apliecinājums par nāves iestāšanos, norādot nāves cēloņus.</p>
Neapmaksāta persona ģimenes uzņēmumā/privātp praksē vai lauku saimniecībā	<p>Persona, kura palīdz citam tās pašas māsājniecības ģimenes loceklim piederošā ekonomiskajā uzņēmumā vai lauku saimniecībā, tādējādi dodot labumu ģimenei, bet par to nesaņemot darba samaksu.</p>

Nedēļas laika izlietojums	Atspoguļo viena cilvēka 168 stundu laika izlietojumu stundās un minūtēs vidēji pēc kādas pazīmes atlasītā respondentu grupā. Nedēļas laika izlietojumā atspoguļotas pamatdarbības, bet neparādās informācija par darbībām, kas veiktas paralēli pamatdarbībai, piemēram, radio klausīšanās, lasīšana ceļā u.tml.
Nenoteikts laika izlietojums (laika izlietojums)	Laiks, kura patēriņš parādās dienasgrāmatā bez paskaidrojuma, kādām nodarbībām tas izlietots.
Nodarbinātie iedzīvotāji	Visas tās personas, kuras pārskata nedēļā veica jebkuru darbu par samaksu naudā vai arī par atlīdzību precēs vai pakalpojumos. Par nodarbinātajiem uzskata arī pašnodarbinātās personas uzņēmējdarbībā, lauku saimniecībā vai profesionālajā praksē. Personas, kuras atrodas pagaidu prombūtnē no darba sakarā ar grūtniecības vai dzemdību atvaļinājumu, kā arī bērna kopšanas atvaļinājumā, uzskata par nodarbinātām, ja pēc atvaļinājuma beigām personai ir garantija atgriezties iepriekšējā darba vietā. Nodarbināto skaitā ietver arī tās personas, kas strādā savā lauku saimniecībā (zemnieku vai piemājas), lai saražotu produkciju pašu patēriņam vai arī pārdošanai.
Nodarbinātības līmenis	Nodarbināto īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā attiecīgajā vecuma grupā, procentos.
Paredzami veselīgie mūža gadi	Gadi, ko persona dotajā vecumā varētu nodzīvot labā veselības stāvoklī (bez funkcionāliem traucējumiem un ierobežojumiem).
Pārvietošanās (laika izlietojums)	Respondenta ceļā pavadītais laiks saistībā ar dažādu darbību veikšanu (izņemot ceļošanu kā darba daļu).
Pastāvīgie iedzīvotāji	Iedzīvotāji, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir attiecīgā administratīvā teritorija. Pastāvīgā dzīvesvieta - vieta, kurā persona parasti pavada diennakts atpūtas daļu, ņemot vērā īslaicīgu prombūtni izklaides, brīvdienu pavadīšanas, draugu un radnieku apciemošanas, darīšanu, ārstniecības vai svētceļojumu nolūkā. Iedzīvotāju skaits 01.01.2011. un 01.01.2012. pārrēķināts atbilstoši 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem, ņemot vērā neregistrēto emigrāciju. Iedzīvotāju skaits no 01.01.2001. līdz 01.01.2010. tiks pārrēķināts, šobrīd tas ir iedzīvotāju skaits pēc deklarētās dzīvesvietas.
Pašnodarbinātais	Persona, kura strādā savā uzņēmumā, profesionālajā praksē vai zemnieku (zvejnieku) saimniecībā ar mērķi gūt ienākumus vai labumus un nenodarbina nevienu citu personu.
Patēriņa izdevumi	Preču un pakalpojumu vērtība (naudā un natūrā), kas izlietota personīgo vajadzību apmierināšanai. Saskaņā ar starptautisko Individuālā patēriņa veidu klasifikāciju Mājsaimniecību budžetu apsekojumam (COICOP/HBS) patēriņa izdevumi tiek sadalīti 12 grupās pēc to funkcionālās nozīmes. Dati tiek sniegti kopā naudā un natūrā. Mājsaimniecību patēriņa izdevumos nav iekļauta mājokļa īpašniekam nosacīti aprēķinātā īres maksa.

Peļņas darbs (laika izlietojums)	letver pamatdarbu, papilddarbu un ar tiem saistītās darbības, pārtraukumus darba laikā, pārvietošanos kā darba daļu, kā arī ar darba meklēšanu saistītās darbības.
Personiskā aprūpe (laika izlietojums)	letver fizioloģisko vajadzību apmierināšanai (miegam, slimībai gultā, ēšanai, ķermeņa kopšanai) patērēto laiku.
Privātā māsaimniecība (māsaimniecība)	Vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi.
Profesija vai amats	Tautsaimniecībā sastopamās darbinieku profesijas saskaņā ar Profesiju klasifikatoru, kas balstīts uz starptautisko standartizēto profesiju klasifikatoru ISCO-08.
Respondentu īpatsvars, kam bijušas aktivitātes (laika izlietojums)	To personu īpatsvars grupā, kas veikuši attiecīgās aktivitātes vidēji nedēļā, darbadienās, sestdienās un svētdienās.
Rīcībā esošais ienākums	Tie ir 2010.gadā gūtie ieņēmumi: naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātais darba ņēmēja natūrā gūtais ienākums, izmantojot firmas vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām māsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni jaunāki par 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta sakarā ar ienākuma nodokļa pārmaksu (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.).
Saimnieciskās darbības veids (sektors)	Uzņēmuma vai individuālās darbības sfēra, kas izpaužas saražotās produkcijas vai sniegto pakalpojumu veidā. Saimnieciskās darbības veids noteikts pēc Saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas (NACE 2. red.).
Sociālie transferti	Valsts, pašvaldības piešķirtās pensijas un pabalsti, izmaksātie uzturlīdzekļi bērniem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas, tai skaitā arī citu valstu.
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam).
Vecuma pensija	Tiesības uz vecuma pensiju ir personām, kuras sasniegušas likumā noteikto pensijas piešķiršanas vecumu, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 10 gadiem.
Vecums	Personas vecums tiek noteikts uz atbilstošā gada 31.decembri.
Vidējais nedēļas laika izlietojums aktivitātei	Aktivitātei patērētās stundas un minūtes nedēļā vidēji vienam respondentam grupā pārskata gadā. Iekļautas visas personas grupā un visas gada dienas.
Vidējais paredzamais mūža ilgums noteikta vecuma iedzīvotājiem	Gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu attiecīgo vecumu sasniegušās personas, ja viņu turpmākās dzīves laikā mirstība katrā vecumā saglabātos aprēķina gada līmenī. Visbiežāk šo rādītāju aprēķina atsevišķi vīriešiem un sievietēm.

LATVIJAS REPUBLIKAS CENTRĀLĀ STATISTIKAS PĀRVALDE
CENTRAL STATISTICAL BUREAU OF LATVIA

Lāčplēša iela 1, Rīga, LV-1301, Latvija, tālrunis 67366850, fakss 67830137
e-pasts: csb@csb.gov.lv, <http://www.csb.gov.lv>

ISBN 978-9984-06-431-4
12-015-000